

Протојереј К.Кустодијев

Жена у Старом Завету¹

Део 1

Предговор

У целокупној Библијској Историји на изванредан начин као да ишчежавају околности, које се односе на жену; библијска жена остаје у сенци, издвајајући се само по два очигледним чињеницама, које се налазе на два крајњим границама Свештене Историје: то је пад у грех који се десио Евином кривоцом и спасење посредством Богомајке. Наравно, ове две чињенице не представљају само два фрагментарна факта у историји Божанског Откровења: оне су повезане одређеним карикама. Почевши од наше прародитељке Еве, која је одмах након пада у грех добила наду да ће у свом семену погизати главу змије-кушача, жена је поред мушкарца стално учествовала у животу Божијег народа и имала је важан значај за њега, док он напослетку из своје средине није изнедрио Пречисту Дјеву као најчистији сасуд за Богочовека.

Издвајање из свеукупне Библијске историје околности, које се тичу саме жене, ради стицања јасније представе и боље оцене значаја жене у искупљењу и препороду људског рода – чему је служио народ Божји – представља циљ засебне историје библијске жене као такве.

Други циљ који она може имати јесте чисто васпитни. Ако се Свештена Историја полаже у темељ нашег народног васпитања, историја библијске жене између осталог, може имати важан васпитни значај за наше жене, на чије образовање је данас усмерена посебна пажња. Историја постепеног припремања идеала жене, који представља Богомајка и који ће остати свагдашњи идеал жене, даје оне принципе који треба да буду стављени у темељ хришћанског васпитања и који ће моћи да одреде њен положај и значај у животу хришћанских друштава и народа.

Приликом излагања историје старозаветне жене, осим Библије, користимо научна топографска и археолошка истраживања, која у потпуности потврђују веродостојност библијских казивања и често дају за њих важне допуне и објашњења.

Наводећи руски текст Библије користимо преводе које имамо под руком: Синодални (претходни) – Петокњијжа; превод архимандрита Макарија, који је одштампан уз часопис „Православни преглед“; превод професора Гуљајева – историјских књига; преводе с јеврејског на француски и енглески језик. Сваки пут наводимо о којем тачно преводу је реч².

Мадрид, 6. (18.) април 1870.г.

¹ Штампана се с извесним скраћењима по издању: *Протојереј К.Л.Кустодијев*. Опит историје библијске жене. Део 1, 2. Историја старозаветне жене. СПб., 1870.

² Даље у тексту превод с јевр. *Le Maître de Sacy* означен је као *S*; *de Cahen* као *C*; архимандрита Макарија – као *M*; Синодални превод је без назнака.

Глава I

Жене из патријархалног периода

I Ева

Велико дело стварања је очигледно завршено. Млада природа у својој лепоти одражава бесконачну лепоту Творца. Човек је постављен за цара. Над њим се пружа предивно небеско плаветнило, које ноћу светлуца у бесконачном мноштву звезда, а дању га обасјава велелепна сунчева светлост. Окружује га раскошно биље Едема, где све одише миром, радошћу и лепотом; животиње му се повинују, сва твар му указује почаст, Сам Творац силази код њега. И у овој атмосфери мира, радости и лепоте човек осећа да му још нешто недостаје. *Није добро да је човек сам.* Бог, средиште и извор моћи, разума и љубави, пожелео је да се Његова моћ одражава у Његовој творевини и створио је свет; пожелео је да светлост Његовог разума просвећује живо биће, да огањ Његове љубави загрева ово биће – и створио је човека, давши му живот Својим бесмртним дахом. Бог, Биће, Које од искона постоји Само по Себи, нематеријално Биће, довољно Само по Себи, није желео да господари ничим. Схватио је такође да и човек, биће начињено од земље, биће од тела и крви, које је способно да мисли и да воли, може да постоји само осећајући свој живот у другом самом-себи.

Није добро да је човек сам, рече Господ у Себи; *да му начиним друга према њему да му начинимо помоћницу према њему* (1 Мојс. 2, 18 – S). Бог пушта тврд сан на човека, узима из њега ребро од којег му даје помоћницу. Њу, овај венац творевине, Он доводи код човека. Кад ју је угледао, човеку су се отргле речи, које указују на његово осећање изненадне радости и извесно запрепашћење. Сад је одједном схватио зашто се осећао усамљеним у присуству Бога и предивне природе. *Ето кост од мојих кости, и тијело од мојега тијела* (1 Мојс. 2, 23).

Човек који је створен по образу Божијем, у својој помоћници је препознао онај свети дах који је чинио живим њега самог. Он је назива именом сличним свом имену, које у њему указује на оца, а у њој на мајку човечанства (јевр. *иш* – *иша*) и које му сугерише настанак јединственог друштвеног закона, који предаје свом потомству.

„Нека јој буде име човјечица, јер је узета од човјека. За то ће оставити човјек оца својега и матер своју, и прилијепиће се к жени својој, и биће двоје једно тијело“ (1 Мојс. 2, 23-24).

Помоћница мушкарца ствара се од дела, који је издвојен из његовог сопственог бића. Она треба да допуни његово постојање, које је сад подељено између двоје; само с њом ће човек бити истински човек. У мушкарцу је снага која покорава, у његовој сапутници је лепота, која привлачи; првом је својствено да буде покровитељ, другој је својствена везаност. Обоје је заједно требало да пронику у Божански смисао свог постојања, да поштују Онога Који је ни из чега произвео живот, и да се воле у Њему. Мушкарац ће више схватати, али ће жена боље осећати. Обоје чине једно: Бог је одвојио део од мушкарца да би га што тесније спојио са женом, која је створена од овог дела; у оба њихова живота удахнуо је исти дах, обоје је створио за исти циљ; у њиховом најтеснијем јединству и нераскидивости њиховог савеза, који долази до поистовећивања обоје у једно тело Он је ударио темељ породице и будућег друштва <...>

Не можемо сумњати у то да је живот првог мужа и жене у стању невиности био пун блаженства и среће и да је међу њима владао потпуни склад. Ова срећа је пробудила мржњу онога ко је постао неспособан да воли и за кога мржња сад чини суштинску особину његовог карактера и служи као почетак сваке његове делатности – мржњу сатане. Он трује ову срећу пре свега тиме што им је сугерисао нечастиву сумњу у њихов прави положај. „Је ли истина да је Бог казао да не једете са свакога дрвета у врту?“ (1 Мојс. 3, 1).

Кад му жена одговара да то није истина, већ да је Бог забранио да дирају једно дрво под претњом смрти, ђаво покушава да јој сугерише потпуно неверје у заповест Божију. „Нећете ви умријети,“ наставља он лукаво да уверава жену, „него зна Бог да ће вам се у онај дан кад окусите с њега отворити очи, па ћете постати као богови и знати што је добро што ли зло“ (1 Мојс. 3, 4-5). Сад већ у жени подстиче погибелно честољубље и жељу за једнакошћу с Богом. Мушкарац и жена су створени, како с физичким, тако и с духовним стремљењима <...> Задовољавање ових стремљења им је указано у њиховом Творцу: корачајући овим путем ишли су путем добра. Али на овом путу је њихов разум имао границе и никад се није дрзнуо да се изједначава с Божанским разумом. Ђаво користи природно стремљење жене ка разумевању, само што указује други пут и средство за његово задовољење: у кршењу заповести Божије; на овом путу јој обећава разум једнак Божанском.

Ђаволова лаж је била очигледна, жена је то видела и схватала од почетка. Али је он додирнуо најосетљивију струну њене душе, њену жеђ за знањем. Потпуно затечена, она се упецала на мамац, дозволила је да буде обманута: она пада сама, повлачи за собом и мушкараца. „И жена видећи да је род на дрвету добар за јело и да га је милина гледати и да је дрво врло драго ради знања, узабра рода с њега и окуси, па даде и мужу својему, те и он окуси“ (1 Мојс. 3, 6). Писац књиге Постања нам притом не говори о било каквим колебањима или о било каквом противљењу од стране мужа. Чини се да је то последњи пут кад је између мужа и жене постојала потпуна слога, својствена стању њихове невиности, слога која ће од сада постати идеал и бити постизана необичним напорима: ђаво је вероватно у душу мужа и жене на исти начин посејао прво сумњу, затим – неверје и честољубље, чак и ако то није било истовремено; ако је жена и разговарала сама са змијом, утисци и мисли који су у њој подстакнути овим разговором сигурно су наишли на потпуни одазив у мужевљевој души. Иначе он не би пристао да следи њен пример. Тек после кршења заповести Божије осетила се неслога међу њима; муж хоће да пребаци кривицу пада на жену: „жена коју си удружио са мном, она ми даде <плодове> с дрвета, те једох“ (1 Мојс. 3, 12), каже муж у своје оправдање. Лоше оправдање!

Казна је у једнакој мери сустигла и мужа и жену. Бог је погодио жену у њене најслађе радости, у њене најпријатније наде; брак је за њу претворио у ропство, материнство у жалост: „Теби ћу многе муке задати кад затрудниш, с мукама ћеш дјецу рађати, и воља ће твоја стајати под влашћу мужа твојега, и он ће ти бити господар,“ (1 Мојс. 3, 16) рекао јој је Господ. Муж, који је пао заједно са женом, спознаје животну борбу за коју је раније једва подозревао да постоји, спознаје смрт коју тешко да је схватао, сматрајући себе бесмртним у својој невиности: „Што си послушао жену твоју,“ рече му Господ, „земља да је проклета с тебе; с муком ћеш се од ње хранити до својега вијека <...> докле се на вратиш у земљу од које си узет; јер си прах, и у прах ћеш се вратити“ (1 Мојс. 3, 17-19).

Али, чим је Бог изговорио Своју праведну осуду, Он у потомству исте ове жене, чијом кривицом је човек пао, указује каснију наду у опроштај, која од сада ублажава сву горчину казне коју је одредио. Ову наду даје у Својој одлуци против начелника зла. „Још међем непријатељство између тебе и жене,“ рече он кушачу, „и између сјемена твојега и сјемена њезина; оно ће ти на главу стајати, а ти ћеш га у пету уједати“ (1 Мојс. 3, 15)

Сад први човек својој жени даје друго име: *Ева*, што значи *живот* (1 Мојс. 3, 20). Прво име које јој је дао више је указивало на однос према мужу, а садашње указује на однос према њеном потомству, у којем је сад сва нада, како њена, тако и мужевљева.

Ева рађа првог сина и нада се да ће у њему угледати потомка у којем је њено спасење: даје му име Каин, изражавајући тим именом мисао да је у овом сину стекла човека од Господа (1 Мојс. 4, 1). Али, после радости рођења ускоро је морала да осети тугу убиства: Каин је убио свог брата Авеља. То је био први злочин после грехопада. Ева је у својој жалости могла да се утеши тек кад јој је Бог уместо Авеља дао другог сина Сита (1 Мојс. 4, 25).

Уопште, Евин лик је пред нама осликан у пријатном и уједно тужном виду: Ева је извор свих људских радости и уједно свих људских туга; она је мајка породице с кротким осмехом на уснама и са сетним мислима у изразу очију.

II Ада и Села

Ада и Села су жене Ламеха, најближег Каиновог потомка. Ада је прародитељка пастирских народа и оних, који су имали среће да први извуку из струна пријатне звуке. Села је била мајка ковача Товела и његове сестре Ноеме, чије има значи *туга*. Они слушају причу о другом злочину, који скрнави земљу. Пред њима је убица – њихов супруг Ламех, потомак Каина. Стање своје душе он открива у једној поетској строфи коју нам је сачувао свештени писац књиге Постања. Гласом фрагментарним, неуједначеним, који као да губи дах, он покушава да се у сопственим очима опере од злочина у који је био увучен правом законите заштите.

„И рече Ламех својим женама, Ади и Сели: чујте глас мој, жене Ламехове, послушајте ријечи моје: *убићу* (убио сам) човјека за рану своју и младића за масницу своју који ме је ударио“ (1 Мојс. 4, 23 – С).³

Ада и Села слушају исповест свог мужа у дубоком ћутању. Ни речи, ни примедбе с њихове стране. Али муж изговара своју исповест пред овим немим судијама. У потомству жене је спасење за мужа. Ада и Села пролазе поред нас као неке ћутљиве сенке; пре него што стигнемо да се загледамо у њихова лица, већ их је сакрио тамни покров. Међутим, њихова тренутна, једва приметна појава пред убицом, њиховим мужем, којег страшно мучи савест, буди у нама много размишљања. Ми као да чекамо да оне изађу из тамног покрова како бисмо могли да проверимо своје мисли ближе се упознавши с њиховим карактерима.

III Сара и Агара

Од времена пре потопа, прелазимо на време после потопа. Историју жена овде почиње прародитељка јеврејског народа Сара.

По јудејском предању,⁴ Сара, Лотова сестра, ступајући у брак с Аврамом, сјединила се са својим стрицем. То је било у Халдеји. Међутим, Тара, Аврамов отац, ускоро је напустио халдејски град Ур, у пратњи Аврама, Саре и Лота и упутио са према Хананској земљи. На раскрсници у Харану, у Месопотамији, Тара је умро и Аврам је постао глава породице. Повинујући се Божанском гласу, он креће у земљу Хананску, да би тамо представљао и ширио познање о Највишем Бићу. Пратили су га Сара и његов рођак Лот.

Досељеници су се зауставили у Сихемској долини, чије раскошно растиње и врела која свуда бију и данас изазивају зачуђеност путника. Овде је Аврам призивао Јединог Бога и подизао је жртвенике, како у самој долини, тако и на гори, међу плодним пашњацима, источно од Ветиља.

Од овог времена за Сару почиње живот тешкоћа и опасности, у који је ступила по својој брачној верности, у потпуности делећи велику мисију свог мужа.

Глад је приморала Аврама да се са свом породицом из Хананске земље привремено удаљи у плодни Египат. Учинио му се да је лепота његове сапутнице у овој земљи опасна. Не смејући да се назива Сариним супругом Аврам ју је замолио га назива братом. Преварен оваквим обраћањем фараон ју је узео жену, коју је сматрао слободном. Можда је чак већ хтео да украси њену главу дијадемом, али је у несрећама, које су га изненада задесиле увидео заслужену Божију казну: испоставило се да је његова невеста супруга његовог госта. Уплашени фараон позива Аврама, прекорева га због неповерења, због

³Ове речи се некад преводе у будућем времену, и тада се њима изражава само Ламехова намера.

⁴Јосиф Флавије: Јудејска историја I: VI, VII. Ово предање је прихватио блажени Јероним.

лукавства којем је овај прибегао и тиме замало да га увуче у злочин. Сара се враћа свом мужу. Опраштајући се од супружника, фараон им даје стражу која их је чувала на путу из Египта. Арапско предање каже да је цар притом дао Сари робињу-Египћанку, то је била Агара.⁵

Аврам се вратио у Ветил. Сарини муж и брат су сад били богати, обојица су имала велика стада; да би избегли свађе између пастира морали су да се поделе. Лот се упутио у Јорданску равницу према пет градова.⁶ Аврам је утврдио свој шатор у близини Хеврона, испод сенке Мамријске шуме.

Северно од Аравијске пустиње, у брдовитој и сувој земљи, која се простире западно од Мртвог мора, као између два огранка једне стене, пролази долина, која се излазећи право са северо-запада, протеже и губи на југо-истоку. Прво широка, она пролази између обилних винограда, а затим, сужавајући се, пресеца град Хеврон. Гле је овде каменито, али на падинама брда и у долини расту старе маслине, разбацане су шумице нарова и урми и дивни виногради, у којима зри најбоље грожђе Ханана. Овдашње зеленило се одликује свежином, која је толико ретка у земљама у којима сунце све пали својим врелим зрацима; обронци планина и брда покривени су густом травом, која представља обилну храну за стада – богатство древних пастира.

На овом месту, пуном величанствености и ведрине Бог, Који је некада у Едему очи у очи беседио с мужем и женом, опет разговара с човеком, Он је његов Утешитељ. Овде Он, буди Аврама из сна, изводи га из шатора и нуди му да у мноштву звезда изброји своје потомке; овде обећава Авраму сву Хананску земљу. Овде Сара помаже старом патријарху да испуни обавезу гостопримства према посланицима Неба; и овде Господ, погађајући тајну тугу неплодне супруге, обећава овој жени Божанско материнство: материнство народа који је требало да сачува Његово Откровење, материнство Речи, Која ће показати Откровење у човечанству. У Хевронској долини Господ је предсказао Авраму да ће му Сара родити сина <...>

Сара се, не размишљајући више о томе да треба да буде мајка изабраног народа, одлучила на крајње и ње достојно средство самопожртвовања. Она, једина Аврамова другарица, моћна господарица шатора, одлучује да принесе своја права супруге и своју гордост царице на жртву славе свог мужа, победу религиозне идеје, коју је проповедао Аврам и коју је требало да чува његово потомство. Њена пажња се задржала на Агари, сопственој робињи. Она се одриче сна о томе да постане мајка, изговара речи, чији дирљиви израз скрива мисао, истовремено и тужну и утешну: „Не бих ли добила дјецe од ње“ (1 Мојс. 16, 2). С овим речима она је сама предала слушкињу свом супругу.

Међутим, плаховите природе су спремније да следе изненадан порив племенитости него да се повију под дугим и стрпљивим самопожртвовањем. Оне умеју да се тренутно жртвују ради узвишеног циља, али нису у стању да му се посвете заувек. Недостаје им постојаност у хероизму. И Сара се убрзо покајала због своје самопожртвованости. Агара је осетила да је мајка; погордила се због своје среће; робиња је можда почела да машта о томе како ће доћи дан кад ће зрак славе њеног сина, одражавајући се на њеном челу, показати у њој праву царицу шатора патријарха.

Сара је све схватила. Као једина сапутница јеврејског кнеза, она је делила његову мисију, а друга жена је хтела да убере плодове! У гневу и жалости, дошла је код свог супруга и прекоревалајући га због тога што је прихватио њену самопожртвованост, усудила се да му каже: „Увреда моја пада на тебе. Ти си крив за моју увреду <...> Господ ће судити мени и теби“ (1 Мојс. 16, 5). Аврам је уважавајући захтев своје увређене жене одговорио: „Ето робиња је твоја у твојим рукама, чини с њом што ти је воља“ (1 Мојс. 16, 6).

⁵ Ово предање не противречи Библији, која Агару назива Египћанком, в. 1 Мојс. 16, 3.

⁶ Градови који су се налазили у близини Мртвог мора, на његовој југоисточној страни, Содом, Гомор и други.

Љубомора је Сару учинила суровом према слабој и напуштеној жени, коју је сама хтела да учини мајком; она је приморала ову младу и горду главу да носи јарам ропства. Понижена угњетавањем своје госпође и ћутањем оца свог детета Агара је побегла. Инстинктивно се упутила према својој отаџбини. Већ се налазила у близини извора на путу ка Суру, између Кадиса и Варада (1 Мојс. 16, 14), кад одједном зачу глас који није био људски: „Агаро, робињо Сарина, откуда идеш, куда ли идеш?“ – „Бјежим од Саре госпође своје“ (1 Мојс. 16, 8). Тајанствени глас је наредио робињи да се врати госпођи. Искушења се не савлађују тако што их се човек клони, већ тако што им се потчињава (1 Мојс. 16, 9).

Мисао о дужности подигла је Агарин пали дух; нада ће је подржати. Дете, које је живело у њој, син је; он ће бити отац многобројног народа.

„Ето си трудна, и родићеш сина, и надједни му име Исмаило;⁷ јер је Господ видио муку твоју. А биће човјек убојица, као дивљи магарац, рука ће се његова дизати на свакога а свачија на њега, и наставаће на погледу свој браћи својој“ (1 Мојс. 16, 11-12)

У гласу, који је говорио, Агара је препознала глас Господа. Могла је да га чује, а да не умре. Извор који је био сведок њеног виђења назван је *студенац Живога Који ме види* (1 Мојс. 16, 13-14; - М).⁸

Агара се вратила у Мамријски шатор. Родио се Измаил. Историја нам не говори како је Сара дочекала рођење сина своје робиње. Кад се пред нама поново отвара Мамријски шатор, ми у њему видимо патријарха и његову жену у свом блеску њихове нове славе. Бог, Који се јавио патријарху назвао га је Аврамом – оцем мноштва, обећао је да ће из њега произвести царе и народе и утврдио је обрезање као знак савеза, који је закључио с потомцима јеврејског кнеза.

„А Сару жену своју не зови је више Сара него нека јој буде име Сára; И Ја ћу је благословити, и даћу ти сина од ње; благословићу је, и биће мати многим народима, и цареви народима изаћи ће од ње.“

Аврам је пао ничице, али су његова уста изразила неми осмех. Зар је могуће да ће се од старог и слабог пара родити син, који није био дат младим супружницима? Међутим, Бог је читајући мисао патријарха објавио да на Измаила гледа милостиво, али ће Исак, Сарин син наследити очеву мисију. Агарином сину је дат благослов од Господа, али Сарином сину је дат Његов савез.

Био је врео дан. Аврам је седео на улазу у свој шатор. Пролазила су три путника, патријарх је потрчао према њима и поклонивши до земље своје племенито чело, преклињао их је да се одморе у хладовини његовог честара и да приме његове услуге гостопримства. Путници су прихватили Аврамов предлог. Кад их је патријарх гостио под сенком храста, упитали су га:

„Гдје је Сара жена твоја?“ – „Ено је под шатором“ (1 Мојс. 18, 9), одговори Аврам. Тада му један од гостију рече да ће следеће године, кад Он у исто то време буде уживао његово гостопримство, Сара већ бити мајка и да ће родити сина. Сара је прислушкивала из шатора. Исти онај неповерљиви осмех, који није могао да обузда ни сам Аврам пред лицем Господа промакао је царичиним лицем. Господ је видео овај осмех.

„Што се,“ рече Он, „смије Сара говорећи: истина ли је да ћу родити кад сам остарјела?“ „Има ли што тешко Господу? До године у ово доба опет ћу доћи к теби, а Сара ће имати сина.“

„Нијесам се смијала,“ правдала се Сара, уплашивши се сумње коју је изразила. „Није истина, него си се смијала“ (1 Мојс. 18, 13-15), рекао јој је Господ.

Путници су кренули на пут. Упутили су се ка Содому, месту где је живео Лот. Аврам их је пратио. Господ му је јавио да су житељи Содома и Гоморе због свог разврата

⁷ *Измаил* значи: Бог је чуо.

⁸ „Древни су мислили да није могуће да човек види Бога или Његовог Анђела, а да не умре или да не ослепи.“ Напомена у преводу Каенове Библије.

заслужили Божански гнев. Казна је била близу. Аврамово заступништво је било немоћно. Бог је хтео да спаси само Лота. Лот је изашао из града са својом женом и двама неудатим кћеркама; међутим, у граду су остале две удате кћерке. Можда је неповерење према речима Господа, а можда жаљење због две кћерке које су остале, натерало Лотову жену да упркос Божанској заповести, баци поглед на своје некадашње обитавалиште, које су сад истребљивали ватра и сумпор. Лотова жена се осврнула и претворила се у стуб од соли.

После овог страшног догађаја Аврам је преместио свој шатор на југ, у земљу Герар. Овде је још једном називање жене сестром довело у заблуду Авимелеха, Герарског цара који је узео Сару. Божански глас у сну открио је Авимелеху његов рђав поступак и он је вратио Сару њеном супругу. Авимелех је постао веран савезник Аврама.

Господ се напокон сетио Саре. У одређено време она је већ дојила свог сина Исака: насмејана и збуњена, она се, чини се с пријатним подсмехом жали на своју срећу. „Бог ми учини смијех; ко год чује, смијаће ми се“ (1940. пре Христа).

На празник, којим је Аврам славио престанак дојења Исака, царица је била рањена лукавим подсмехом на Измаиловом лицу. Раније понижена у свом достојанству супруге осетила се увређеном у свом мајчинском поносу. Гнев који је неко време обуздавала сад се открио у потпуности. Обраћајући се свом супругу Сара у љутњи каже: „Отјерај ову робињу са сином њезинијем, јер син ове робиње неће бити нашљедник с мојим сином, с Исаком“ (1 Мојс. 21, 10).

Аврама је заболела мисао да удаљи од себе дете, које му је прво дало име оца. Међутим, Господ му се јавио и победио је његов отпор. „Немој да ти је криво ради дјетета и ради робиње твоје,“ говорио му је Господ, „што ти је год казала Сара, послушај; јер ће ти се у Исаку сјеме прозвати“ (1 Мојс. 21, 12-13).

Ујутру је Аврам устао рано, ставио је Агари на рамена мешину воде и хлеб, дао јој је дете и рекао јој последње: „Опрости“. Робиња је отишла.

Без вође, без покрова, залутала је у пустињи. Нестале су јој резерве воде; сина је почела да мучи жеђ; нигде на видуку није било извора. Нека пресуше њене сопствене усне, нека се њено сопствено грло суши и пали – није важно! Докрајчиће је смрт њеног сина! Нема снаге да буде сведок његових патњи, које не може да олакша. У пориву очајања ван себе она баца Измаила под дрво: „*Да не гледам како ће умријети дијете,*“ рече она (1 Мојс. 21, 16). Али, удаљила се од њега толико да не чује плач, села је и почела да плаче из свег гласа. У међувремену су мучења малишана допрла до неба: Бог је поткрепио и утешио Агару.

„Устани,“ рече Он мајци, „дигни дијете и узми га у наручје; јер ћу од њега учинити велик народ“ (1 Мојс. 21, 18). Кроз сузе Агара је приметила један од три извора, чије отворе становници Аравијске пустиње обично покривају врло пажљиво. Напунила је своју мешину водом, која је требало да спаси њеног сина, смело му је пришла и дала му је да пије.

За Агару је сад почео нови живот. Пошто је била робиња у Аврамовој кући, она није припадала себи, није имала никаква права над својим сопственим дететом. Сад је сама себи била господарица, сама одговара за своје поступке: васпитала је свог сина у осамљености, у пустињи, где је Једини Бог – Владика, где они које је људско угњетавање понизило и потлачило, подижу главу, узвишавају свој дух и осећају да су на широкој слободи. Измаил је дете слободе, навикло да се бори са сувом и врелом природом пустиње, он постаје стрелац (1 Мојс. 21, 20); бедуини га сматрају својим родоначелником. Ово племе Агару назива својом мајком и поштује у њој једну од својих пророчица. Библијска казивања, поменувши да је Агара оженила свог сина Египћанком, прећуткују даљу судбину Измаилове мајке.

Након што је Агара отишла Аврам је позвао Господа у Вирсавији, засадио је на овом месту честар, испод чије сенке је раширио свој шатор. Оснивајући своје обитавалиште на овом месту од којег се недалеко налазила Агара, Аврам, чини се, није хтео да губи из вида свог првог сина.

Овде је Сара доживела жесток ударац, којим је било погођено њено срце – срце мајке сина-јединца. Бог је, искушавајући Аврама наредио да принесе Исака на жртву. Због тога је морао да оде са својим сином у земљу Морија (по предању, овде је касније саграђен Јерусалим). Прави циљ путовања Аврам је сакрио од сина, а тим пре је морао да га крије од његове мајке. Јеврејско предање⁹ каже да је Сара ипак сазнала прави разлог путовања оца и сина; сигурно јој је то дошапнуло срце. Мајка је потрчала за Аврамом. Шта је хтела да учини? Није могла да спаси своје дете. Да ли је хтела да изрази Авраму своје негодовање?... Сара је већ стигла до долине Хеврона, која је лежала на раскршћу од Вирсавије ка Морији и која је била место њених првих мајчинских нада, али се овде упокојила у 127. години.

Кад су Аврам, којег је Господ поново назвао праоцем Месије и Исак, који је чудесно спасен од смрти дошли у Хеврон, затекли су само мртво тело супруге и мајке. Аврам је овде оплакао и сахранио у пећини у Макпели супругу, која га је волела до љубоморе. Сара је била једна од оних моћних природа, чија узвишена морална снага није могла још да се развије до свих захтева моралног закона. Осетљиве, плахе, властољубиве оне се предају свим својим склоностима, племенитим или грубим; подједнако су способне за добротинство и за вређање; ватрене су у захвалности, неумољиве у освети; оне руше оно што се испречи на путу развоја њихове сопствене личности; кају се како због својих добрих дела, тако и због својих недостатака; после смеха обузима их ужас, после радости гнев, после дечје вере смешно неповерење; оне умеју да воле и да мрзе, да муче непријатеља и да умру смрћу вољеног бића. Оне привлаче и одбијају; оне, напokon, занимају, али не изазивају љубав саосећања – и ми се према њима односимо са саосећањем сажаљења.

Не можемо да не кажемо да неке од ових црта не могу да не подсети на Сару. Прамајка јеврејског народа је без обзира на узвишеност свог карактера имала своје недостатке, које Библија није сакрила од нас: они је требало да се очисте у Пречистој Мајци Христа.

Диван стицај околности! Од Саре, царице, господарице шатора, требало је да потекне Христос, Који је вратио жени њено достојанство. Од Агаре, ропкиње, произашао је лажни пророк ислама, Мухамед, који је одузео жени слободу, која једина људском бићу даје његову моралну снагу.

Место Сариног погребња, пећину Макпелу у Хеврону, у близини Мамријске шуме, с околним пољима и дрвешем, Аврам је купио у својину. И од тада Сарин гроб постаје гроб патријараха и прво наслеђе јеврејског народа.

IV Ревека

Три године су прошле од Сарине смрти, а Исак је још увек плакао за својом мајком.¹⁰ Да би се расејао облак туге, који је помрачивао живот Аврама и Исака био је потребан зрак младости, лепоте и љубави, требало је да место које је оставила Сара, супруга и мајка, заузме девојка, коју би Аврам назвао својом кћерком, а Исак својом женом. Али требало би да супруга Исака буде достојна да заузме место Саре, узвишене и господарне кнегиње шатора патријарха, да у потпуности замени домаћицу и мајку кућног светилишта, где је све одисало врлинама покојнице.

⁹ Овим предањем се објашњава на који начин се Сара обрела у Хеврону. Библија (1 Мојс. 12) прво говори о путовању Аврама из Вирсавије у земљу Морија и о томе да се приношење Исака на жртву завршило његовим спасењем. Претпоставља се да је Сара остала у Вирсавији. Али се одједном у 1 Мојс. 22, 2 каже да је Сара умрла у Хеврону и да је Аврам овамо *дошао* однекуд (чини се, враћајући се из земље Морија) да плаче за Саром. У сваком случају, јеврејско предање не противречи Библији и може бити одјек истине.

¹⁰ Од времена Сарине смрти до Исакове женидбе прошле су три године. Сара је имала деведесет година кад је родила Исака, а умрла је у сто двадесет седмој години. Исак се оженио кад му је било четрдесет година (1 Мојс. 25, 20). Дакле, Исак је имао 37 година у години Сарине смрти.

Јак немир стезао је срце старог Аврама. Он као да се плашио за будућност.

Стога позива Елијезера из Дамаска, свог старог слугу и верног друга (1 Мојс. 15, 2; 24, 2). У име Господа, Бога неба и земље, он узима од њега заклетву да не предаје шатор патријарха некој од кћерки Хананејаца, међу којима је у Хананској земљи тада била распрострањена посебна врста идолопоклонства¹¹ и владала је распуштеност морала; приморава га да се закуне да ће изабрати Исаку животну сапутницу у колевци његовог племена, међу његовим рођацима, у Месопотамији.

Али, да ли ће се млада девица сложити да остави своју родну земљу, свог оца и мајку, да би се сјединила са младожењом-туђинцем, којег је знала само по имену? Овакву бојазан је Елијезер изразио свом господару. Да ли онда сам Исак треба да остави долину Ханана и да иде у равнице Месопотамије? Оваква могућност је плашила патријарха. А шта би тада значила она Божанска обећања, која су га уверавала да ће његовом потомству припадати Хананска земља?

„Пази да не одведеш сина мојега онамо,“ говорио је Аврам Елијезеру, кад му је овај натукнуо о повратку Исака у Месопотамију, одакле је дошао Аврам. „Господ Бог Небески, Који ме је узео из дома оца мојега и из земље рода мојега, и Који ми је рекао и заклео ми се говорећи сјемени ћу твојему дати земљу ову, Он ће послати анђела Својега пред тобом да доведеш жену сину мојему оданде. Ако ли дјевојка не хтједбуде поћи с тобом, онда да ти је проста заклетва моја; само сина мојега немој одвести онамо“ (1 Мојс. 24, 6-8) – тако је с неким посебним инсистирањем Аврам преклињао свог слугу.

Елијезер је кренуо с караваном. С њим је било десет натоварених камила и неколико слугу. Дошао је до месопотамског града у којем је живео Аврамов брат, Нахор. Пред вече је Елијезер зауставио камиле у близини извора, који се налазио ван града. То је био час кад су девојке одлазиле да донесу воду за резерву у очинске куће. Можда се Исакова суђеница налазила у њиховој младој групи? По којој особини би Елијезер могао да је препозна? По оној коју је најпријатније видети у жени – по човекољубљу! У међувремену, кад су девојке прилазили извору, Елијезер се молио. Молио је Господа, Аврамовог Бога да покаже милост према патријарху. Молио Га је да девојка која на његову молбу ка његовим устима нагне крчаг са захваћеном водом буде она коју је Провиђење наменило младом господару. Због тога је молио Господа да му да знак који би га уверио да га рука, која је подржавала Аврама, није оставила. Није стигао да заврши да изговара у уму речи молитве, кад је из једне куће изашла прелепа девојка. На њеном рамену је био крчаг, ишла је ка извору. Кад је кренула натраг старац јој је притрчао, зауставио ју је, замолио ју је да му нагне крчаг, који је сад носила пун воде.

„На пиј, господару!“ (1 Мојс. 24, 18). С овим речима девојка је спустила с рамена свој крчаг и нагнула га је ка устима Елијезера. Кад је угасио жеђ, обратила је пажњу на његове камиле, које су морале да превале далек пут кроз врелу земљу. Изливши из крчага преосталу воду у појило, потрчала је, живахна и лака, према извору и почела је да захвата воду и да напаја камиле. Дирнути Елијезер је ћутке при последњим одблесцима сунца на заласку гледао девојку чија су лепота и чедан изглед одражавали девствену душу. Старац јој се зачудио. Да није то она племенита и чиста жена која ће под гостољубивим шатором помагати сину патријарха да гости у лицу путника госта Божијег, да лије освежавајућу воду на његове ноге, испрљане у прашини с пута, да утољава његову глад и гаси тешку жеђ, да му припрема постељу? Да, у овој прелепој девојци је сусретиљива брига која се простирала чак и на животиње, и мисао Елијезера је поздравила истинску царицу шатора патријарха!

Тек што је она завршила своје добро дело, добила је из руку Елијезера део мираза. Он јој је дао златну гривну за нос, тешку пола сикла,¹² и две наруквице од истог метала,

¹¹ Међу хананским народима је у ово време било посебно развијено служење Астарти, које је отворено подстицало женски разврат. Служење Валу и Астарти упропастило је хананске народе и касније је имало утицаја на погибелј самих Јевреја, посебно у време Судија.

¹² Јеврејска мера за тежину – сикла – отприлике је једнака 9 или 18 грама.

али двадесет пута теже (1 Мојс. 24, 22). Притом ју је упитао отворено: „Чија си кћи? Кажи ми. Има ли у кући оца твојега мјеста за нас да преноћимо?“ „Ја сам кћи Ватуила сина Мелшина, којега роди Нахору,“ одговори девојка не знајући колико су дубок утисак оставиле ове речи на Јелиезера. Испоставило се да је она била рођака Аврама, коју је и желео да види као невесту свог сина. Додала је: „Има у нас много сламе и пиће и мјеста за ноћиште“ (1 Мојс. 24, 23-24). Јелиезер паде на колена, поклони се Господу до земље и заблагодари Му (1 Мојс. 24, 27).

Девојка је отрчала, дотрчала је до своје мајке и испричала јој је све шта се десило. Лаван, њен брат, чуо је причу, видео је злато које је сијало на њеном лицу и рукама и одмах је отрчао до извора у близини којег је стајао незнанац и одмарале су се камиле. „Ходи, који си благословен од Господа; што би стајао напољу? Спремио сам кућу, има мјеста и за камиле“ (1 Мојс. 24, 31). Старац је следио гостољубивог Лавана. Њему и његовим људима биле су опране ноге, камиле су биле раседлане. Напокон, понудили су му храну, али је он одбио да једе док не објави циљ свог доласка.

Јелиезер је почео да описује моћ и богатство патријарха, свог господара. Син-јединац треба све да наследи – и управо за овог сина, он Јелиезер, моли руку младе девице на коју му је указао прст Божји. „И сад,“ настави он, „ако ћете дакле учинити љубав и вјеру господару мојему, кажите ми, да идем на десно или на лијево.“

Господ је указао; Ватуило и Лаван се поклонише пред Његовом врховном вољом. „Ето, Ревека је у твојој власти, узми је па иди, и нека буде жена сину твојега господара, као што каза Господ“ (1 Мојс. 24, 49-51). Узневши хвалу Господу Јелиезер допуни мираз младе: дао јој је златне и сребрне сасуде и одећу, а такође је даривао њену мајку и њеног брата Лавана.

Ујутру је Јелиезер почео да моли гостољубиве домаћине да га пусте да иде. Братовљево срце Лавана и нехотице се стегло на помисао о таквом растанку, а осећања Ревекине мајке су била узбуркана. И брат и мајка су молили да се пут одложи за десет дана. Јелиезер се није сложио: тамо, далеко, у Хананској земљи, још увек под утиском недавне жалости, двојица људи су у нади и страху очекивала повратак свог посланика који је требало да им донесе срећу.

„Да зовемо дјевојку, и упитамо шта она вели,“ одлучише се на последње средство мајка и брат. „Хоћеш ићи с овијем човјеком?“ упиташе је. Мирна и пуна поверења Исакова невеста одговори једноставно: „Хоћу“ (1 Мојс. 24, 57-58). На опроштају су рођаци благосиљали младу, желећи јој све радости и пре свега радост мајчинства. „Сестро наша, да се намножиш на тисуће тисућа, и сјеме твоје да наслиједи врата својих непријатеља!“ (1 Мојс. 24, 60).

Путници су се упутили ка југу, где је тада живео Исак. Неки човек је лутао пољем; његова пажња се задржала на каравану. То је био Исак, онај ради којег се прелепа девојка одрекла радости очинског крова и одлучила да се подвргне опасностима дугог пута у туђу земљу; то је био њен супруг и од сада њен једини заштитник. Ревека је сакрила своју збуњеност покривалом, које је преbacила преко свог лица.

Исак се приближио. Јелиезер му је испричао како је Бог благословио обитавалиште патријарха, указавши му у Ревеки чисту и племениту жену. Њене црте лица Исак је, наравно, већ стигао да примети, али му је Јелиезерова прича показала у њој још и нежну душу пуну љубави. Супруг је увео супругу у шатор у којем је свој последњи уздах испустила Сара. „И Исак се утјеша за матером својом, Саром“ (1 Мојс. 24, 67). Ова црта велике породичне слике је прва појава истинске љубави и истинске утехе у свештеним казивањима.

Аврам је узео себи још једну жену, Хетуру, која му је родила шест синова, од којих су потекла нека арапска племена. Он је видео рођење и раст Исакове деце; Ревека која је била неплодна двадесет година, напокон је постала мајка: родила је близанце, Исава и Јакова. Исакова деца су имала по петнаест година кад је умро Аврам. Децу од Хетуре Аврам је за свог живота послао источно од Ханана; само је син Агаре, Измаил, био са

Сариним сином ради погребѣња остатака Аврама заједно с прахом царице у пећини Макпели.

Љубав према Ревеки утешила је Исака у Сариној смрти. Овој љубави се придодала друга која је требало да умањи тугу због губитка оца. Имао је синове: дакле, живот који је добио од оснивача племена могао је да пренесе другима.

Исаку је посебно био драг старији син. Међутим, мајка је давала нежну предност Јакову. Ревека је налазила у њему кротост својих навика, живост свог карактера, тананост свог ума. Док је Исав јахао по пољима у потрази за дивљачју, коју је намењивао свом оцу, Јаков је волео да остаје у шатору с мајком, помагао је Ревеки чак и у њеним кухињским пословима. Док је старији од двојице браће предајући се ловачком животу развијао само своју физичку снагу Јаков је остајући сам код куће сву своју делатност усредсређивао на развој унутрашњих, душевних способности. Ревека је схватила да ће он бити бољи чувар Речи Божије.

Две успомене су подржавале мајчино мишљење. Она је осећала њихову борбу и пре њиховог рођења, још у утроби. Питајући Господа сазнала је да је то била борба кнезова два народа и да ће већи послужити мањем. Кад су се касније рађали близанци, Јаков је руком држао пету свог брата и Ревека је осећала и надала се да ће Божанско изборање право старешинства дати другом сину. Наступио је дан кад је право старешинства и било предато Јакову: његов брат Исав, исцрпљен и уморан, умирући од глади, продао му је ово право за чорбу од сочива.

Глад је подстакла Исака да оде у Герар са својом прородицом. Следећи пример свог оца рекао је да је брат своје жене због исте личне бојазни, да га не би убили због прелепе жене. Међутим, герарски цар Авимелех је једном, гледајући кроз прозор свог дворца приметио супружнике заједно. На основу карактера њиховог општења одгонетнуо је истину. Авимелех је наредио да врлина супруге буде уважена и претио је строгом казном ономе ко би се усудио да посегне на част његовог госта.

Роптање становника Герара изазвано Исаковим богатством и силом, подстакло га је да се пресели у Вирсавију, где је добио благослов од Господа и потврду обећања која су била дата Авраму. Он је раширио своје шаторе под сенком дрвећа испод којег су његови отац и мајка нашли уточиште, и овде је ископао кладенац, можда, један од оних који на овом месту постоје и данас и које оивичавају дивне ливаде од дрена, по којој су расути љиљани и шафран.

Исак није уживао породични мир којем се надао. Његов вољени син Исав се оженио двома Хананејкама Јудитом и Васематом. Исак, којем је отац тражио сапутницу из далека и који нипошто није желео развратну Хананејку, с тугом је гледао на овај брак, али је од скрнављења домаћег светилишта највише патила целомудрена мајка. Зар ће је ове две жене наследити у управљању домом? – Ревека је спречила ову несрећу и срамоту.

Исак је био већ стар и слеп; позвао је свог старијег сина, замолио га је да оде у лов, да донесе дивљач и да је спреми. Обећао је да ће му после тога дати благослов с којим се сједињавало и наслеђивање Божанских обећања. Ревека је све чула. Брига за славу дома, нежност коју је осећала према Јакову, туга коју јој је Исав причинио својим лошим браковима – све је то приморало да у њој заћути чак и истанчаност моралног осећања. Кад је Исав отишао рекла је Јакову:

„Гле, чух оца твојега, гдје бесједи с Исавом братом твојим и рече: Донеси ми лова, и зготови јело да једем, па да те благословим пред Господом док нијесам умро. Него сада, сине, послушај ме што ћу ти казати. Иди сада к стаду и донеси два добра јарета, да зготовим оцу твојему јело од њих, како радо једе. Па ћеш унијети оцу да једе и да те благослови док није умро“ (1 Мојс. 27, 6-10).

На примедбу Јакова („Исав брат мој је рутав, а ја сам гладак; може ме опипати отац, па ће се осјетити да сам га хтио преварити, те ћу навући на се проклетство мјесто благослова“) Ревека одговара са свом непоколебљивом одлучношћу, коју можемо само да

замислимо. „Нека проклетство твоје, сине, падне на мене; само ме послушај, и иди и донеси ми“ (1 Мојс. 27, 11-13).

Оваквим енергичним и заповедничким речима Јаков није могао да се супротстави. Јарадима коју је он донео, Ревека је придала укус дивљачи, њега је обукла у Исавову најбогатију одећу, покрила му је руке и врат јарећом кожом и дала му је чорбу и хлеб за Исака. После неколико минута Ревекина жеља се испунила. Кад је Исав вративши се из лова дошао код оца, Исак већ није могао да га благослови као наследника куће. Жалост је кидала Исавове груди, и горди ловац је заплакао. Ужасне су сузе које нису умиривале његову јарост против брата, већ су је само подстицале! Он је волео свог оца и није хтео да га лиши сина за његовог живота; али чим Исак умре, он ће послати свог брата у гроб код оца.

Ревека је схватила рђаве намере свог старијег сина. Плашила се, требало је обуздати прво испољавање гнева, који касније неће моћи дуго да делује у племенитом Исавовом срцу. Ревека је позвала Јакова, обавестила га је о Исавовој намери и наредила му је да иде у Месопотамију, код њеног брата Лавана и да тамо чека док му она не јави да му је брат опростио увреду. Она се према Исаву такође односила с мајчинским срцем: није се плашила само да ће Јаков бити убијен, плашила се и прогонства или смрти братоубице. Све је то требало спречити. „Зашто бих остала без обојице вас у један дан?“ (1 Мојс. 27, 45).

О Исавовим претњама Ревека Исаку није рекла ни речи. Без сумње, није хтела да ожалости старца, а тим пре да одузме од сина лишеног наследства једино добро, које му је остало: очеву наклоност, већ је рекла мужу: „Омрзао ми је живот ради овијех Хетејака. Ако се Јаков ожени Хетејком, каком између кћери ове земље, да што ми живот?“ (1 Мојс. 27, 46).

Исак је позвао Јакова, заповедио му је да иде у Харан, у кућу из које је дошла Ревека, и узео је од њега заклетву да ће се оженити једном од Лаванових кћери. Затим је, схватајући да је Бог био с његовим млађим сином, дао благослов, који није био извучен на превару. Исак је молио Господа да у породици Јакова оствари сва она обећања која је дао Авраму.

Исав је видео да је отац благословио његовог брата и да му се овај повиновао као син, отишавши у далеку земљу да тражи жену која не би обешчестила шатор патријарха. Исав је схватио како је велика туга морала мучити његовог оца због његовог брака с Хананејкама. Отишао је код свог стрица Измаила и оженио се његовом кћерком.

Више се нећемо срести с Ревеком, већ само касније сазнајемо за њену смрт. Ревека је била друга мајка јеврејског народа: истичући Јакова уместо Исаву она је по други пут ударала темељ народу Божијем. Сара је помагала ширење спознаје о истинском Богу. Ревека је с упорном енергијом наставила утврђивање ове спознаје – поверавајући је, по намерама Божијим, оном свом сину за којег јој се чинило да је заиста способнији да га преда потомству. Наравно, средства која је користила за остварење овог циља нису увек била онаква која би безусловно могао да одобри висок и чист морал Јеванђеља; али, не заборавимо да су то била времена кад су се људи хранили само очекивањем јеванђељске радосне вести. Међутим, пратећи Исакову супругу од равница Месопотамије до пустиње Вирсавије не можемо да јој негирамо чедну лепоту, проницљив и чврст ум, њену добродушност, њену симпатичну и утешну привлачност ради опраштања недостатка који није био потребан за остваривање Божанских намера, али према којем ју је вукла необична ватреност њених религиозних уверења и несавладива наклоност њене мајчинске љубави.

V Лија и Рахиља

Јаков је кренуо у Месопотамију. Господ му је дао наду у то да ће бити његов Покровитељ на путовању, открио му је тајну Своје благодатне бриге за људе и потврдио је

обећања која је дао Авраму. Јаков је осетио религиозно узбуђење, које изазива ударање дамара у онима којима Бог открива Своје намере. Пун ватрене вере и наде дошао је у Харан.

Пред његовим очима се указала мирна слика. На пољу су око извора лежала три стада оваца у очекивању да буду напојена водом. Чобани су одговарајући на питања Јакова казали да познају Лавана и да он добро живи. Показали су му Рахилу, његову кћерку која је такође терала своја стада према извору. Пастири су чекали да одвале камен који је затварао извор; са својим стадом је дошла и Рахиља. Црте њеног лица биле су чисте и правилне; њена лепота је изазивала дивљење и привлачила (1 Мојс. 29, 17-18). Јаков, удаљен од своје мајке, свог најбољег друга, лишен породичних веза које су биле потребне његовој нежној и осетљивој природи, био је обузет поривом љубави према овој рођаци своје мајке, коју је и срео у родном крају Ревеке и која је личила на њу. Његовом роду и племену припадала је натприродна слава будућности. О томе је размишљао на путу: зар сад није могло да му се чини да му Бог Сам представља невесту, која ће делити његово уздање у Бога – животну сапутницу, која ће му помагати? Јаков је одвалио камен који је затварао студенац и напојио је Лаванове овце.

Јаковљево срце се дубоко узбудило. Његове усне се дотакоше кротког лица сестре од ујака, и он се заплака (1 Мојс. 29, 11). Рекао је ко је он; тад је Лаван, којег је кћерка обавестила о овоме истрчао из куће, загрлио је сина своје сестре коју је некада испратио с таквом горчином: „Та ти си кост моја и тијело моје“ (1 Мојс. 29, 14).

Читавих месец дана Јаков је свом ујаку посвећивао и своје време и свој рад. Лаван га је молио да одреди плату за труд. Јаков је одговорио: „Служићу ти седам година, и учинише му се као неколико дана, јер је љубљаше“ (1 Мојс. 29, 18). Лаван је пристао на сестрићев предлог. Седам следећих година је за Јакова пролетело неприметно. Рахилин женик је живећи поред предивне девојке, осећао сву опијеност овом чедном близином, и седам година је за њега прошло као седам дана (1 Мојс. 29, 20). Али, док је Рахиља чекала да наступи брак, њеној старијој сестри Лији се чинило да је тога била лишена заувек. „У Лије бијаху кварне очи“ (1 Мојс. 29, 17).

Брак сестрића и млађе Лаванове кћерке је био прослављен. Јаков је био сигуран у своју срећу: добио је драгоцену плату за свој труд. Али га је ујутру очекивало тешко разочарење. Седам протеклих година дао је за откуп друге жене, Лије, а не Рахиле. На његово негодовање Лаван је одговорио: „Не бива у нашем мјесту да се уда млађа прије старије“ (1 Мојс. 29, 26); он му је предложио да га следеће недеље сједини с Рахилом под условом да за то ради још следећих седам година.

Јаков је пристао. Рахиља је постала његова жена. Међутим, истинска љубав је била неподељена. Био је превише увређен лукавошћу Лавана да би опростио жени, која је пожелела да искористи ово лукавство. Лија је патила. Бол њених страдања је био искупљење; Бог се сажалио над њом, пославши јој као утеху четворицу синова, и рођење ових синова јој је давало наду да ће од сада њено име у супругу изазивати више радости него љутње.

Међутим, док је Лија благодарила Богу за своју победу, Рахиља, коју је Јаков волео, сматрала је себе несрећном и горко се жалила на своју судбину. Неплодна, завидела је сестри, и у нападу љубоморе, чак се усудила да каже Јакову: „Дај ми дјеце или ћу умријети“ (1 Мојс. 30, 1). Ова жалба је наљутила Јакова, међутим, сама строгост његовог гнева сведочи о његовој љубави према овој жени коју је видео како пати, али није могао да је утеши. „Зар сам ја а не Бог Који ти не да порода?“ (1 Мојс. 30, 2), говорио је Јаков с горчином.

Слично неплодној Сари, Рахиља је сјединила са својим мужем слушкињу. Мислила је да ће се осећати као мајка, држећи у рукама сина своје робиње. „Нека роди на мојим кољенима, па ћу и ја имати дјеце од ње“ (1 Мојс. 30, 3), говорила је Рахиља. Њена слушкиња Вала родила је једног сина за другим. У одушевљењу Рахиља је клицала: „Борак се жестоко са сестром својом, али одољех“ (1 Мојс. 30, 8). Лија је такође хтела да

се бори. Сама је престала да рађа, али су се двојица синова родила и од њене служавке Зелфе и она је била срећна. И сама је још три пута постала мајка. Окружена шесторицом синова и кћерком, више није завидела својој сестри. Међутим, борба се на овоме није зауставила. Господ је услишио молитву Рахиље, њене ватрене жеље су се испуниле: она држи у својим рукама дете, Јосифа, сина своје утробе и приноси речи које изражавају све патње, којима се до сада мучила: „Узе Бог срамоту моју“ (1 Мојс. 30, 23).¹³

Пре него што се од Рахиље родио Јосиф, Јаков је већ одрадио оних седам година службе којима се поновно обавезао свом тасту. Међутим, Лаван га је задржавао под својим шаторима обећавајући да ће му дати у својину све овце и козе и сву стоку црне боје, с белегом и шарену. Јаков је уз помоћ лукавства умножио стоку оне боје коју му је обећао Лаван и постао је врло богат. Браћа Рахиље и Лије негодовала су због његовог богатства које је расло на њихову штету; сам Лаван је почео да се брине. Тада је Господ заповедио Исаковом сину да се врати у домовину. Јаков је саопштио женама своју жељу да се повинује гласу Божијем и да напусти главу рода, који је увек давао предност свом личном интересу у односу на очинску наклоност.

Рахиљ и Лија које такође нису могли да не вређају поступци оца према њиховом мужу одговарале су Јакову: „Еда ли још имамо какав дио и нашљедство у дому оца својега? Није ли нас држао као туђинке кад нас је продао? Па је још и наше новце једнако јео. Јер све ово благо што узе Господ оцу нашем, наше је и наше дјеце. Зто чини све што ти је Господ казао“ (1 Мојс. 14-16).

Лаван је у то време шишао овце. Тек је три дана касније сазнао да су његове кћери, његов зет и његови унуци нестали. Стада Јакова, све његово богатство, пратила су бегунце. Чак су идоли Лавана напустили његов кров и отишли за породицом Јакова. Лаван се дао у потеру. Идући трагом Јакова прешао је Еуфрат и већ је сустигао Јакова код горе Галад. Овде му се у сну јавио Бог и заповедио му је да се према Јакову односи с поштовањем.

Прве речи којима се Лаван обратио свом зету биле су прекор, али више нежан, него строг. „Шта учини,“ говорио је Лаван, „те крадом побјеже од мене и одведе кћери моје као на мач отете? Зашто тајно побјеже и крадом отиде од мене? Нити ми рече да те испратим с весељем и с пјесмама, с бубњима и с гулама? Нити ми даде да изљубим синове (унуке) своје и кћери своје?“ (1 Мојс. 26-28). У сваком случају, Лаван није желео да се свети: Бог му је то забранио; за брз одлазак Јакова чак је сам налазио извињење у томе што је Јаков желео да буде у својој отаџбини, где су живели његови отац и мајка. Али, зашто је Јаков украо његове талисмани, који су били покровитељи његовог обитавалишта? Ево за шта је Лаван оптуживао Јакова.

Супруг Лије и Рахиље је признао да се плашио да му саопшти своју намеру како му не био одузео две жене. У овој бојазни је било подсећање, које је требало да послужи као прекор за Лавана. Што се тиче идола његовог таста Јаков је с негодовањем одбацивао сваку сумњу за крађу. „А богове своје у кога нађеш, онај нека не живи више“ (1 Мојс. 31, 32). Њих је украла Рахиља; али њен супруг то није знао. И чиме је претио својој вољеној супрузи! Без обзира на страшну заклетву Јакова Лаван је започео претрагу. По свему се видело да је иза нежног прекора с којим се обратио Јакову на почетку Лаван крио само своју злобу. Виновница крађе није прозборила ни речи. У њеном ћутању је био или несташлук детета или сујеверје жене, у сваком случају, успела је да сачува тајну своје кривице. Талисмани које је сакрила нису откривени. Ревека се није тек тако опраштала од своје породице!

Јаков је из дубине душе негодовао због истинског расположења Лавана, које је откривено приликом претраге. Туга и гнев који су се накупили у његовом срцу за двадесет

¹³ Уопште, значење имена која су Лија и Рахиља давале својој деци увек изражавајући њихова осећања на изванредан начин представљају чињенице историје ове борбе међу мајкама (1 Мојс. 29-30).

година боравка у Харану сад су превазишли све границе. Строго је прекоревао оца Лије и Рахиле због лукавства и издаје.

Међутим, Лаван је, уместо да се свети за строге прекоре зета, послушао своју савест и жељу срца. Помислио је да могу да га осумњиче за то да жели да омете срећу Лије и Рахиле. Зар нису оне биле његове кћерке пре него што су постале Јаковљеве жене? Зар њихова деца нису била његова деца? „Што бих учинио данас кћерима својим или синовима њиховијем које родише?“ говорио је Лаван Јакову. „Него хајде да ухватимо вјеру, ја и ти, да буде свједочанство између мене и тебе“ (1 Мојс. 31, 43-44).

Био је подигнут стуб. Услови савеза били су да ће Јаков поштовати Лију и Рахилу и да им неће доводити супарнице. Кад је отац дао ове предлоге зет их је прихватио. Савез је био потврђен заклетвом; прослављен је приношењем жртава и гозбом. Следеће јутро је Лаван загрлио свој децу и унуке, благословио их је и кренуо назад. Јаков је ишао својим путем у Хананску земљу.

Једна сумња је помућивала срећу Исаковог сина приликом повратка. Да ли му је Исав опростио? Јаков је одузео брату очев благослов. Да ли ће му се Исав светити због тога, погађајући га у оно што му је било најдраже, убивши „матер с дјецом“ (в. 1 Мојс. 32, 11).¹⁴

Исав је тада живео у земљи Сир. Јаков се упутио у том правцу. Испред себе је послао многобројна стада, намењујући их брату као поклон.

С караваном испред себе Јаков је с породицом пребродио поток Јавок. Сад је корачао земљом освећеном стопама његових отаца, земљом, на којој ће победници и владари бити његова деца, војници Господа. Размишљао је о својим недостацима, био је свестан морално-религиозне мисије, коју је био призван да испуни. Јавила му се Највиша истина и ступила је с њим у борбу. Напокон, покорио се Божанском Бићу Којем се противио, и кад је осетио да је стари човек у њему побеђен, молио је Господа да га благослови у његовом препороду. Од сада није био Јаков – прогонитељ, већ Израил – онај који се бори или кнез Божји.

И тада се у даљини појавило четресто људи предвођених Исавом.

Јаков се плашио само за оне које је волео. Поверавајући децу њиховим мајкама у прве редове је сместио Зелфу, Лијину служавку, мајку Гада и Асира, и Валу, Рахилуину служавку, мајку Дана и Нефталима; у други ред – Лију и њену децу: Рувима, Симеона, Левија, Јуду, Исахара, Завулону и Дину; у трећи, најдаљи од опасности – Рахилу, своју вољену жену, и Јосифа, свог најмлађег сина. Јаков се плашио Исавовог напада. Уосталом, сам је кренуо напред ка Исаву и поклонио му се седам пута. Међутим, Исав се притрачавајући му, бацио брату у загрљај и заплакао је. Јаковљеве слуге, затим жене и деца, поздравили су поклонима вођу пустиње, овог човека који је са снагом лава сјединио осетљивост жене. Сад су племенитост Исави и покајање Јакова успоставили међу браћом савез јачи од савеза крви: савез љубави.

Тек после сурових страдања Јаков, може се рећи, изгнаник, вратио се у своју отаџбину. Купио је земљу у близини Сихема и подигао је шатор. Дина, Лијина кћерка, изашла је једном из очевог шатора да види какве су биле жене у њеном новом месту боравка. Сихем, најплеменитији (1 Мојс. 34, 19) син Емора, кнеза ове земље, приметио је младу странкињу. Украо ју је, али се одмах покајао због своје увреде: заволео ју је и по речима Писма „он јој се умиљаваше“ (1 Мојс. 34, 3). Умолио је свог оца да исправи његов поступак. Кад је Сихем обешчистио Дину девојчина браћа су била у пољу. Јаков је све знао, али је ћутао. Међутим, чим су браћа сазнала какву срамоту је поднела њихова сестра, у њима су се распламсали страшан гнев и освета. Међутим, за неко време су сакрили своје праве намере.

¹⁴ У преводу архимандрита Макарија (Глухарјова) налазимо множину *мајке с децом*. Синодални превод је тачнији. Ово су Јаковљеве речи, и он је изражавао бојазан, плашио се управо за вољену мајку, сматрајући је као једином мајком све своје деце.

Два човека су дошла код Јакова: то је био Сихемов отац Емор, у пратњи самог кривца. У име љубави коју је Лијина кћерка изазвала у срцу онога ко ју је обешчистио Емор је замолио оца и браћу невине жртве Динину руку за свог сина. Позвао их је да живе у местима којима је он владао, да ступају у брак са житељима Сихема. А кривац је збуњен преклињући додавао: „Да нађем милост пред вама, и даћу што ми год кажете. Иштите ми колико год хоћете ударја и дара, ја ћу дати што год кажете; само ми дајте дјевојку за жену“ (1 Мојс. 34, 11-12).

Јаковљева деца су наизглед била дирнута. Само нека становници Сихема пристану да приме знак Божанског завета – обрезање – и деца Израилља ће с њима чинити један народ. Сихемски кнезови су спремно прихватили услов.

Неколико дана касније Динина срамота је била изглађена, само не браком, већ мачем двојице њене браће. Док су становници Сихема још боловали после обрезања Симеон и Левија су напали град, истребили су све становнике мушког пола, укључујући Емора и Сихема, опљачкали имовину, одвели сирочад и удовице убијених, међу којима је била њихова сестра. Јаков се с негодовањем понео према вероломству и дивљачком понашању ових убица који су укаљали његово име на земљи, којом је требало да владају његови потомци. Лија је била сведок срамоте своје несрећне кћерке и страшног злочина своје двојице синова.

Јаков је намислио да остави Сихем. Кад је кретао наредио је да се богови и талисмани који су се налазили у његовим шаторима, избаце и да се сви чланови његове породице очисте од протеклих заблуда. Испод храста¹⁵ је закопао последње остатке арамејског сујеверја. Тада је, без сумње, сазнао ко је био крив за крађу Лаванових идола и умео је да пробуди у срцу своје сапутнице, свог друга, покајање због прекршаја који је учинила.

Дошавши до Ветиља Јаков је кренуо према југу. Ишао је да би видео свог оца, можда да прими последњи уздах старца; да утеши Ревеку у жалости коју јој је причинило његово одсуство, и на крају, да им обома представи своје жене њихове крви, које су биле настављачи њиховог потомства.

Више никад није видео Ревеку. Тек што је стигао до Ветиља сазнао је за смрт мајке изабраног народа.¹⁶

Нада је олакшала тешке ударце који су погађали Јакова: Рахиља је очекивала други порођај. Караван се налазио на путу ка Ефрати. Међутим, с радошћу Јакова је поново очекивала и несрећа. Рахиља је на порођају осећала да ће се њен живот завршити с рођењем овог детета. „Не бој се,“ говорила јој је бабица, „имаћеш још једнога сина“ (1 Мојс. 35, 17).

Син! Рахиља је већ једном родила сина: поздравила га је речима које су указивале на пуноту живота. Сад је, с кротком и нежном тугом прихватала ово ново материнство, највећу утеху у њеним предсмртним страдањима.

„Венонија“ (1 Мојс. 35, 18), односно, син моје туге, једва је могла да проговори и умрла је.

Проклетство које је Јаков некада изговорио против крадљивца Лаванових идола пало је на његову драгу љубав. На самом путу према Ефрати Јаков је требало да сахрани остатке жене коју је волео до те мере да је за њен откуп жртвовао честрнаест година живота. Поставио је споменик на гробу своје другарице. Њени потомци су ишли на поклоњење њеном гробу.¹⁷

¹⁵ У синодалном преводу и код архимандрита Макарија *терпентин*, у француским преводима, на пример Остервалда – хрост.

¹⁶ У Библији се нигде не говори о смрти Ревеке, али јеврејско предање сматра да пада управо у ово време. У Библији (1 Мојс. 35, 8) се говори само о смрти Деворе, Ревекине дадиље која је сахрањена у близини Ветиља. Чини се да је дадиља после недавне смрти Ревеке изашла у сусрет Јакову.

¹⁷ Ово је први надгробни споменик који Библија помиње: видели смо да је као гроб патријараха служила пећина. Рахиљин гроб се налази на пола миље од Витлејема. Венијамин де-Тудељ и рабин Петахија видели

Касније, кад су народне невоље задесиле Израилце, није Лија, мајка њихових шест племена, мајка њиховог најмоћнијег племена – Јуде, за њих била олицетворење њихове отаџбине. То је била Рахиља, чију сенку су они замишљали како излази из гроба, оплакује своју децу и моли се за њих (Јер. 31, 15-17, прев. архимандрита Макарија).

Чиме је она заслужила такво поштовање људи који су се родили од њене супарнице? Зар је она поштовала Господа и служила Му више од Саре и Ревеке? Не: идоли Лавана су можда делили њено поштовање с Богом Аврама, Исака и Јакова. У сваком случају, да ли је она попут мајке свог мужа користила гипкост свог ума на добробит људи? Не. Али је имала замамну лепоту, била је страшно вољена; љубоморна, имала је више туге него гнева. Била је пријемчива за утиске и плаха: њена туга се изражавала у извесном очајању, њена радост – у извесној опијености. Умрла је млада, без горчине је оплакала живот; умирући, изговорила је једну од речи чија дирљива красноречивост говори о дубоко осећајној души. Једном речју: била је права жена! Зато нас њен меланхоличан лик привлачи, везује нас; зато што делимо њену тугу кад она у свом последње рођеном сину поздравља сина своје туге. У овоме се крије њено право на пажњу њених сународника.

Јаков је наставио свој тужни пут. Оставио је мртво тело своје Рахиље, али је односио сећање на другарицу, и у деци коју му је оставила налазио је главну утеху. Није имао храбрости да сачува свом последњем сину име које му је Рахиља дала умирући; назвао га је Венијамином – сином своје старости. Међутим, дете које је тек дошло на свет Божји, није могло да плати љубављу за љубав. И најдража утеха за Јакова био је Рахиљин старији син Јосиф.

Деца Лије и служавки су негодовала због предности коју је Јаков давао Рахиљином сину. Једном је Јосифова крвава одећа донета његовом оцу. Стари патријарх је помислио да су га растргле дивље звери. По други пут је изгубио Рахиљу! Безуспешно су покушавали да га утеше њеви синови и „кћери“ (1 Мојс. 37, 35)...¹⁸

Хананску земљу, као и друге, задесила је глад. Само је Египат био сачуван од овог бича сналажљивошћу једног мудраца, којег је захвални фараон задео готово царском влашћу. Израилеви синови су кренули у ову земљу да траже хлеб. Међутим, Венијамин је остао с Јаковом: после Јосифове смрти он је уживао сву ону предност коју је Јаков показивао према његовом брату. Десеторица остале браће су кренула у Египат, али су се вратила само деветорица. Човек који је спасио Египћане од несреће и глади желео је да види Венијамин и дајући заповест деци Јакова да га обавезно доведу захтевао је од њих таоца, и као такав остао један од браће, Симеон.

Јаков се противио. Одбио је да препусти случајностима путовања предмет своје последње љубави који му је оставила његова драга сапутница. На крају, глад је надјачала; Јаков је попустио и Венијамин је кренуо у Египат заједно с браћом.

Ово је било последње Јаковљево искушење. Кад су се вратила његова једанаесторица синова, сазнао је да је жив и дванаести, којег је сматрао мртвим. То је био спасилац Египта који је хтео да види сина своје мајке. Јаков је сазнао да је он, којег су браћа продала, опростио браћи, да жели да загрли свог оца и да фараон очекује целу породицу Израиља. По њих саме, по жене и децу његове породице биле су послате царске кочије.

Израилци су седамнаест година живели у земљи Хесем коју им је Јосиф у име фараона дао у својину. Јаков се ближио смрти и хтео је да благослови своју децу. Он није хтео да једном од њих преда своју Божанску мисију, већ свим својим синовима и двојици наследника које је Јосифу родила Асенета, кћерка онског свештеника.

су тамо маузолеј од једанаест камених комада, али арапски географ Едриз броји један камен више. Овај споменик данас не постоји; уосталом, само место поштују Израилци, хришћани и муслимани.

¹⁸ Ми знамо само за једну кћерку Јакова Дину. Можда се овде говори о снахама.

Јаков је прво позвао старијег Рахиљиног сина. Усвојио је двојицу његове деце Јефрема и Манасију (1 Мојс. 48, 5), исповедио је пред њима тугу коју је осетио остављајући тело своје вољене жене (1 Мојс. 48, 7). После тога су га окружила сва његова друга деца. Стари Јаков је био у стању кад душа, одвајајући се од материје, која је спречава да види небо, прозире тајне другог живота. Бацајући последњи поглед на прошлост, он суди понашање своје деце; с горчином се сећа престапа Рувима који се усудио да оскрнави постељу свог оца; прекорева Симеона и Левију због убиства младожење њихове сестре, због истребљења народа чија је царица она могла да буде. Затим одједном туга човека на умору нестаје. У његовом гласу се чује Божанско надахнуће; пред њим се појављују сјајне слике будућности; он поздравља последњи изданак царског племена Јуде – Месију, Искупитеља.

Благословивши сваког свог сина, подсетио их је на своју жељу да буде сахрањен у земљи својих отаца. Аврам, Сара, Исак и Лија¹⁹ чекали су га у пећини Макпели, недалеко од Мамријске шуме. Тако ни гроб није сјединио Јакова с другарицом његовог четрнаестогодишњег искушења; морао је да почине поред оне која му је била мање драга од њих две. Можда је то била награда за горак живот Лије, сироте жене која је умела да воли, а није била вољена!

Глава II

Карактер жене патријархалног периода I Религиозна поимања жене и служење Богу

Религија патријархалног доба није имала одређени облик богослужења. То је била религија надања. Ова надања су хранила жену исто колико и мушкарца.

На првим страницама Библије жена је потпуно равноправна с мушкарцем, односно она је исти такав човек у потпуном смислу речи. И једно и друго били су створени по образу и подобију Божијем (1 Мојс. 1, 26-27). Пред Својим законом Господ им је дао једнаку слободу. Попут мушкарца, жена је могла да бира између добра, које је истинито, и зла које је лажно (1 Мојс. 2, 16-17; 3, 3);²⁰ она је морално биће, способно за самоусавршавање (1 Мојс. 3, 6).²¹

Жени припада први човеков преступ, његов пад и прогонство из раја, али тако да мушкарац у томе што је послушао жену не налази за себе оправдање, већ кривицу (1 Мојс. 3, 12, 17). Пред њом и мушкарцем затворила су се врата оне Божанске отаџбине у којој су били пробуђени за живот и блаженство (1 Мојс. 3, 22-24). Пред њиховим жалосним погледима појавиле су се непознате земље и необрађено тле, које ће од сада доносити плод по цену њиховог зноја и давати им само један поуздан починак – гроб (1 Мојс. 3, 17-19).

Међутим, из саме њихове казне треба да проистекне и препород. У њиховој борби са земљом која одбија да их храни, да их сакрива, они ће захватати снагу која ће их развијајући све њихове способности наводити да боље схвате своје истинско достојанство и величину. Упорност у борби развиће њихову енергију и показаће им победу њихове моћи. Побеђујући природу, они ће научити да побеђују сами себе. Бог прима од њих првенце из стада која Му приносе на жртву; они Му жртвују први принос од пољског рада (1 Мојс. 4, 3-4). Али, Он с великом љубављу прима од њих као жртву одрицање од страсти, сведочанство њихових врлина.

¹⁹ Исак је умро много пре глади, која је принудила Јакова да се пресели у Египат. Не зна се кад је Лија умрла. Јаков пред своју смрт каже само да је сахранио Лију у пећини Макпели (1 Мојс. 49, 31).

²⁰ Жена у разговору са змијом сматра да се заповест односи како на њу, тако и на мушкарца: она заповест Божију преноси као заповест која је дата обома. Жена је исто толико добро знала ову заповест, као и мушкарац: могла је и да је испуни и да послуша ђавола.

²¹ Жену је саблазнило дрво које је давало *знање*.

Овакво треба да буде служење палог човека. Међутим, овом служењу је снагу давала и оживљавала га је нада да ће се у семену жене (1 Мојс. 3, 15, 20) наћи средства да се коначно победе невоље које је на земљу и на човека навукао његов преступ. Уосталом, човечанству је и раније претила коначна погибелъ од жена из развраћенијег Каиновог племена. Писац књиге Постања каже да је ступање Ситових потомака у брак с кћерима из Каиновог племена развратило људски род, и Бог га је поразио ужасном невољом – свеопштим потопом (1 Мојс. 6, 1-7), на који се сећање сачувало на просторима целог древног света, од обала Нила до обала Ганга.

Као у време хаотичног стања природе, док Бог још није одвојио копно од воде (1 Мојс. 1, 6), тако је и сад вода прекрила сву земљу. Али, да ли је човек, истеран из Едема требало сасвим да нестане? Да ли ће се природа вратити у своје ништавило? На површини воде плута један ковчег и у овом ковчегу с четири пара плови оно што је остало у човечанству од истинских веровања и врлина, пронетих кроз људски разврат.

Воде су се вратиле на своја места. Ковчег се зауставио на врху планине Арарат, која господари земљом, где свештена казивања смештају земаљски рај.

Све до нашег века неки сујеверни страх је окруживао тајанствени врх на којем се по предању зауставио ковчег и где је, како се причало, још било његових остатака. Нико није смео да продре тамо. Сад то није случај: овај страх се расејао, и начињени су покушаји да се проникне до самог врха Арарата. Сад с врха Арарата путник може да се наслађује истим оним приказом, који се некада пружао пред очима Ноја и његове породице у складу с тим како се потоп ближио крају. У подножју саме планине протиче река Аракс (Гигон или Геон Едема), која овде убрзава свој ток, и са страшном буком удара о стене.

На самом врху Арарата подигнут је први жртвеник, који је човек посветио Једином, Вечном, Бесконачном Богу. Тамо је принета жртва захвалности за избављење од потопа; одатле се ка Небу узнела молитва оних којима је предстојало да поново населе опустошену земљу (1 Мојс. 8, 20). И изнад овог врха, од благослова задовољеног Бога појавио се знак вечног савеза између Творца и твари – дуга (1 Мојс. 9, 13-17).

Ово место је било колевка човековог препорода. Бог му је дао земљу и све чиме она храни и покрива, поновио му је заповест умножавања људског рода, дао му је све осим живота њему сличних. За смрт човека Он прети осветом смрти, док раније живот убице Каина ограђује седмоструком осветом. Прво Бог одређује савест као муку, али с помрачењем закона савести у човеку постала је потребна спољашња казна. „Ко пролије крв човјечију, његову ће крв пролити човјек,“ (1 Мојс. 9, 6) рекао је Бог Ноју.

Уосталом, потпуни препород човека био је у далекој будућности. Нојеви потомци су брзо стигли да постану развратни разилазећи се на разне стране од подножја Вавилонске куле, разнели су само слабе зраке оне Божанске светлости која је јарко блистала пред погледом човека спасеног од потопа; и што је време више протицало, тим се више међу њима помрачивало Божанско здање: помешали су Бога с природом, - и дошло је до пантеизма, поштовали су као богове различите предмете природе – и појавило се многобоштво.²² Само је на једном месту у свој чистоти један човек чувао истинско Богопознање и пренео га је свом потомству.

Недалеко од места расејања народа живео је потомак Сима, једног од Нојевих синова. Док су Халдејци који су га окруживали, први посматрачи небеског свода, у сунцу поштовали почетак и творца света Аврам је у огњеној лопти видео само једну од појава Највише Моћи, једну од природних сила, коју је Врховни Покретач поставио у васељени. Глас Бога, Којег он поштује изводи га из родног краја. Прати га једна жена која је прва

²² Пантеизам је сливање Бога с природом и политеизам – многобоштво могу се сматрати два главна облика богопоштовања древног света; и што смо ближе првим временима, тим мање су ове форме одређене, тако да у најстаријим периодима историје Кине, Индије и Египта можемо још да откријемо трагове поштовања Јединог Истинитог Бога. [Тачност ове напомене поткрепљује се проучавањем религија такозваних "примитивних" народа, која су предузета у XX в. – Ред.]

умела да схвати мисију свог супруга и подели је с њим. Обоје иду у Хананску земљу да би тамо ширили и подржавали појам о Једном Богу. Савез завета, који је Господ закључио с њима Он обнавља с њиховим сином Исаком и с њиховим унуком Јаковом – и од сада се истина непрекидно преноси с оца на сина, с мајке на кћерку.

По схватањима Аврама и његовог племена идеја Бога и идеја човечанства се одликују највишим карактером чистоте и заједништва. Творац целе природе, Бог, одржава ову природу и даје јој живот. По Његовој заповести јутро следи после вечери и вече за јутром.²³ Он црта путање лоптама које је окачио у простору. Он задржава море у његовој постељи, које као да стење под јармом Онога ко га држи и принуђено је да у својој немоћној јарости избацује на обале беличасту пену. Бог говори и шум Његовог гласа, грмљавина грома потресају Његов покров од облака, чије усталасане завесе цепа муња (Јов. 36, 37).²⁴ Он даје росу пољском цвећу, трави на ливадама. Он даје бивољу слободу, ноју да брзо трчи, коњу да рже и његов војнички жар, орлу његов лет и продоран поглед, нилском коњу и левијатану – њихову дивну грађу. Инсектима и животињама Он даје инстинкт самоочувања и борбе за јело. Напокон, човеку даје разум и мудрост, која га храни, која је једина за њега благо драгоценије од злата Офира, перли, оникса, сафира и топаза Етиопије (Јов. 28).

У свештеном страху пред силом Господа Који је све створио и све животвори, човек Га назива Адонаи – Господ; не познајући почетак ове благодатне Силе Која је претходила свему, створила нараштаје и видела њихову наследност, назива Га вечним без почетка и краја.

Признајући свеопштост Божанског Провиђења, које увек чува и пази све људе и цео свет, патријарси су на себе гледали као на свештену грану јединственог стабла људског рода. Адам и Ноје, њихови оци, уједно су оци целог човечанства, а кроз Христа, њиховог Потомка, у њима ће бити благословени сви народи (1 Мојс. 22, 18).

Патријарх и његова жена, овај кнез и кнегиња пастирског шатора, живе под непосредним, видљивим покровитељством свог врховног Владике. Библија нам не говори да ли је жена била присутна док је патријарх стављао стуб, засађивао честар на месту где је призивао Господа кад је приносио жртву; али мислимо да је било тако; Библија нам преноси да је жена благодарила Богу кад ју је благосиљао рођењем сина.

Провиђење је чувало живот патријараха. Али шта им је Оно припремало после смрти? Да ли ће се душа, дах Бога вратити свом почетку? Каква награда је очекивала оне који су служили Богу волећи човечанство, оне који су сачували поштовање према рођацима, бранили потлаченог, примали у свом шатору путника и сиромаша, тешили удовицу и подржавали сирочад? Да ли се патријарх, оплакујући животну сапутницу, надао да ће је видети још негде осим гроба? Будућност је за патријарха била покривена тамом, чије је расејање – просветљење будућности – очекивао од жениног семена.²⁵ Кад је у моралним жалостима и физичким мучењима Јов прелазео од самопожртвовања на дубоку жалост и жалбе, чинило се да је питао навјишу Истину која је основа незаслужене казне. Да ли је у смрти видео нешто друго осим краја патњи? Он је веровао у Провиђење, али му је недостајала Христова светлост, с којом би нашао најпотпунији мир у будућности: Јова је мучила неизвесност будућности. У овој сумњи, у овој неизвесности будућности сигурно је била најсуровија казна за синове жене. За патријархе је смрт била праг преисподње, подземног обитавалишта у којем су лутале сенке. Тамо им је предстојало да се налазе у сједињењу са својим прецима до оног дана кад је Спаситељ живих требало да постане и Спаситељ мртвих!

II Девојка и брак

²³ Код Јевреја, као и код свих народа који имају месечев календар дани су почињали од вечери (3 Мојс. 23).

²⁴ Књига Јова може се сматрати изразом религиозних гледишта патријараха.

²⁵ Патријарси и њихове жене сматрали су да је битно да свој живот пренесу потомству; њихова жеља да имају потомство оставља у сенци њихову веру у сопствени личносни живот у вечности.

Већина девојка које су ступале у брак с непосредним потомцима Аврама васпитавала се у Месопотамији. Овде је била отаџбина Аврама, одатле је био позван за ширење имена Господа у Хананску земљу; овде је умро његов отац, овде су живели његов брат и рођаци, и у њиховој породици он је имао намеру да налази за своје потомке жене, које би могле бити истинске помоћнице својим мужевима у делу мисије на коју је Бог позвао његово потомство.

Дакле, да бисмо видели прве кораке жена патријархалног периода не треба да идемо у Хевронску долину, у Ханан, где су живели патријарси, већ у равнице Месопотамије. Ова земља, која се налази у подножју Арарата у нашим очима има ону посебну драж пошто нас у дивној и за нас необичној флори Истока подсећа на природу Европе. Истина, у Месопотамији мало шта подсећа на наше густе шуме, али она је ту и тамо покривена шумицама црних кипариса, букетима топола, крушака и ораха, који се смењују љупким вртовима наранџи, лимуна, вишања и нарова. С раскошним изгледом дивне баште ова земља сједињује осамљеност пустиње. Ливаде Месопотамије прошаране су венцима љиљана, црвеним главицама драча, златастим цветовима пелина и лазурним звездицама различака. Овце овде грицкају морске биљке које сад, далеко од таласа који су их некада запљускивали, још увек чувају живоносну со којом су натопљене. Тамо животиње налазе за себе мирисну пашу: тимјан, Богородичну траву, мајчину душицу, шафран чији је цвет или бео, или црвен или лила док не избаци своје црвено-наранџасте тучкове који испуњавају ваздух дивним миомирисом.

У овој природи и с овом природом живела је девојка. Она није живела у затвору, али се није свуда показивала откривеног лица.²⁶ Час је с крчагом на раменима излазила у поље на извор да захвати воду, предвиђену за кућну употребу (1 Мојс. 24, 11-16), час је ишла по истом овом пољу чувајући стада свог оца (1 Мојс. 29, 6-9).

Девојка из Месопотамије била је потчињена царској власти свог оца, која јој је и давала покровитељство, и претила судом, која је могла да се свети за њену увреду и да је кажњава за кривицу. Тек што су дошла из Месопотамије у Хананску земљу, Динина браћа су се страшно осветила за своју увређену сестру; а Јуда, Јаковљев син осудио је на смрт своју криву снаху која се по закону сматрала његовом кћерком (1 Мојс. 34, 38). Али, ретко се дешавало да отац искористи право смрти које је по обичају имао над својом децом. Брига, с којом су патријарси тражили жене за своје синове у Месопотамији, међу својим рођацима, сведочи о чистоти и скромности ових девојака, чија је улога била да буду васпитачице народа Божијег.

Достигавши узраст у којем је требало да се ожени и испуни прву обавезу предводника племена – да продужи своје племе, Јеврејин је имао на уму да је Бог, установљавајући брачни савез заједно с обавезом наставка људског рода постављао темељ његовог усавршавања. Само у целомудреној Арамејки (1 Мојс. 31, 20, 24)²⁷ он је мислио да ће наћи помоћницу која би сједињујући своју моралну снагу с његовом, начинила њихово заједничко корачање путем дуга чвршћим и мирнијим; у Арамејки је тражио сапутницу која би поделила његове радости и посебно његове туге, која би повећавала прве и олакшавала друге; у њој је Јеврејин тражио онај део самог себе који је требало да допуни његов живот. С Арамејком се патријарх надао да ће имати брачно јединство, као јединство у једном телу, какав је био брачни савез првих људи. У њој је мислио да ће наћи све оно строго и нежно што треба да има супружничка наклоност; надао се да с њом два срца уједињена брачним савезом више неће бити усамљена и да ће заувек бити једно (1 Мојс. 24, 67).

²⁶ О томе говори Ксенофонт: *Anabasis*. 1.5.

²⁷ Рођацима Аврама који су остали у Месопотамији Библија даје назив Арамејци тако се Лаван назива Арамејцем.

Кад је за сина патријарха наступало време породичних радости, о којима је маштао, отац га је или самог слао да тражи срећу (1 Мојс. 28, 2) или је поверавао слуги, свом другу, да пронађе у Месопотамији и доведе у Ханан жену која би остварила синовљеве наде (1 Мојс. 24).

О обредима и церемонијама бракова из патријархалних времена знамо врло мало. У ово време девојка није имала права да бира себи супруга. Рука оца која је располагала њеним животом имала је право и на њену слободу: девојка је морала да иде за својим супругом, чак и непознатим, ако га је изабрао отац или њен старији брат.²⁸ Од свог младожење добијала је дар који је чинио њен мираз и њену својину; само у случају злоупотребе њен отац је могао да искористи њен мираз којим ју је наградио младожења (1 Мојс. 31, 14-16).²⁹

Дар или откуп за младу састојао се или у служењу њеном оцу њеног будућег супруга (1 Мојс. 29, 18) или у драгоценостима, скупој одећи, у посудама од злата и сребра (1 Мојс. 24, 22, 53). Давање дара младој и поклони њеним рођацима, чинили су закониту основу брака. Сам брак се славио као празник, који је трајао недељу дана (1 Мојс. 29, 27-28).³⁰ А понекад се, као што се то десило у Ревекином браку, брачно славље завршавало једним даном (1 Мојс. 24, 54-55).

III Супруга, мајка, удовица

На основу шатора данашњих Арапа³¹ који је направљен од длаке њихових црних коза можемо да стекнемо представу о обитавалишту јеврејских патријараха. Спољашњи услови живота у којима су живели древни патријарси остали су непромењени код Арапа. За пастирски, номадски живот који воде данашњи Арапи и који су водили патријарси шатор је најзгоднији. Вероватно су патријарси имали исте такве.

Ако власник није богат он има један шатор, подељен изнутра завесом од тепиха на два одељења, од којих задњи представља половину жене, а предњи – половину мужа. Међутим, богати власник је имао читаву групу шатора тако да је свака од његових жена могла да има засебне просторије.

Патријарх је своје шаторе подизао у хладовини честара и шума. Овде је он био отац, цар и судија; одавде је управљао својом децом и слугама; одавде је подизао своју малу војску у заштиту савезника на којег је био извршен напад; овде је важио његов суд, и као што смо видели, он је могао да донесе смртну пресуду.

Поред њега стоји његова жена. Она с мужем дели, ако не право његовог врховног суда, у крајњој мери царски ауторитет, и Господ ју је назвао царицом, госпођом (1 Мојс. 17, 15-16).³² Робови окружују царицу; својој робињи она може да повери тако важну ствар као што је дојење детета (1 Мојс. 24, 59, 61).³³ Свесна свог достојанства и неумољива кад треба да брани своја права, важна на свом положају, она све приморава да јој се клањају. Кад је изговорила реч о томе да робиња треба да оде, чак и ако је ова робиња била мајка патријарховог сина – робиња, па чак и њен син, били су приморани да оду (1 Мојс. 21).

Господарица својих слугу она је сапутница онога кога назива Баал – господар мој! Она га саветује (1 Мојс. 27, 46), теши га (1 Мојс. 24, 67), негује га. Он је слуша и воли је (1 Мојс. 27, 46; 28, 1; 24, 67). Уосталом, у поштовању које јој указује недостаје стално осећање покровитељства које брани достојанство супруге и подржава супружничку част.

²⁸ Сетимо се историје Ревекиног брака.

²⁹ Жалбе Лије и Рахиле указују на то да је Лаван злоупотребио њихов дар присвојивши га.

³⁰ Лаван обећава да ће удати Рахилу за Јакова након што прође недеља Лијиног брачног славља.

³¹ Подсетимо да је ово писано пре више од 100 година; сад су номадска племена Арапа скоро без остатка прешла на седелачки начин живота. Уосталом, номадски живот сачувала су Арапима сродна племена Туарега у Сахари. – *Ред.*

³² Овакав је значај имена Сара које јој је Господ дао.

³³ Ревека има дадиљу робињу.

Кад патријарх путује у пратњи своје жене он се плаши да неки Египћанин или Филистимац не жртвује живот мужа због лепоте његове супруге – и он своју сапутницу назива сестром (1 Мојс. 12, 20; 26).

Висок положај госпође или царице шатора патријарха није је ослобађао бављења кућним пословима. Она је умела да припреми трпезу, да прида младом јагњету укус дивљачи (1 Мојс. 27, 9). Кад патријарх, гостећи путника наређује да се убије теле и да се припреми, сам нуди млеко и сир, који је можда направила његова жена, на самој домаћини куће лежи обавеза да замеси тесто од пшеничног брашна и да у врелом пепелу испече пресне лепиње које Арапи и данас једу (1 Мојс. 18, 6).

Међутим, највиши положај жена је заузимала као мајка синова или сина. Жена је донела смрт и разврат на земљу; она се надала да ће се спасити само продужавајући живот на земљи, доведши на земљу Спаситеља. И сматрала је да је њена улога да буде мајка.

Како је тешко патила и уједно какав се одлучан преокрет откривао у њој кад је природа одбијала да јој да сина, у којем је маштала да ће видети једног од оснивача благословеног народа, једног од предака Спаситеља! Управо тада ова моћна царица шатора, која у другим ситуацијама тако љубоморно чува своја права, не само да пристаје да их дели с другом женом, већ чак сама доводи своју супарницу како би макар кроз рођење друге мајке задовољила ватрену жељу да има потомство (1 Мојс. 16, 30). Бити или не бити мајка јесте питање живота и смрти, због којег се распламсава борба између две жене, између две сестре – борба у којој се материнство сматра победом, неплодност – поразом; у којем вољена супруга, која не може да буде мајка, због супруге која је презрена, али окружена децом, у очајању виче: „Дај ми дјеце или ћу умријети“; борба која се завршава само страшним криком неплодне жене која напослетку рађа сина: „Узе Бог срамоту моју“ (1 Мојс. 30).

Ово стремљење, ово нестрпљење да постане мајка потпуно је схватљиво у женама патријарха од којих треба да проистекне народ Божји. Жена патријарха заборавља на страшне болове рађања, на то да ће се племе које потекне од ње борити, да ће патити; она се само сећа и верује да ће кроз њу ликовати цело човечанство. Ово предосећа и схвата већ прва жена кад рађајући свог првог сина Каина кличе: „Добих човјека од Господа“ (1 Мојс. 4, 1). Ова жеља патријархалне жене да буде мајка може бити најочигледнији, најјаснији доказ присуства вере у Искупитеља. У мајци се ова вера изражавала на најјаснији могућ начин.

С именом мајке жена патријарха ужива потпуни ауторитет супруге. Син, којег је добила по цену својих страдања и суза јесте њен син, њој припада. Она га назива именом које изражава њене муке, њена искушења, болове рађања или радост материнства (1 Мојс. 4, 25; 29, 30).³⁴ Она му даје свој карактер, она га надахњује својим осећањима; за то се треба само сетити Јакова у којем није могуће не приметити тананост ума или осетљивост његове мајке Ревеке, који је и благослов свог оца добио по њеном подстицају и на њено инсистирање (1 Мојс. 27). У сећању потомака Израилља име мајке патријарха наставља да се сједињује са славом њеног сина. Син мајци плаћа љубављу за болове и страдања којих ју је коштао. Он јој се повинује за живота (1 Мојс. 27), дуго је оплакује кад она одлази у гроб (1 Мојс. 24, 67).

Само понекад мушкарац заборавља чему може да се нада кроз жену-мајку и жели да види само оно што је кроз њу наследио. Он као да негодује на сам бол њеног рађања због тога што му је с рођењем дала у наследство тугу и болест – овај отров који трује цео његов живот, који лети као сенка, који пролази брзо као цвет. И кад се у тренутку предаје сумњи, да ли ће се овај живот завршити ништавилком с његовог језика се откидају страшне речи: „Нека пропадне дан у који сам се родио“ (Јов. 3, 3; уп. 14, 1; 15, 14; 25, 4).

По својој необичној жељи да буду мајке жене патријарха су чак поспешивале многоженство. То смо видели у историји Саре, у историји борбе између Лије и Рахиље.

³⁴ Овако своју децу називају Ева, Лија и Рахиља.

Оставши удовица жена патријарха је имала потпуно право на покровитељство како своје сопствене породице, тако и људи са стране. Тешена је у жалости, људи су јој помагали у невољи (Јов. 29, 13; 31, 16).

Ако муж удовице није оставио потомство, брат покојника је морао да се сједини с њом и васпостави брату потомство, у којем би оживело име покојника (1 Мојс. 38). Стање трудноће, у којем би се налазила удовица избављало је од обавеза да се сједињује с мужевљевим братом (1 Мојс. 38, 26).

Део 3

Глава III

Жене из националног периода под законом

I Жене које су утицале на судбину Мојсија: фараонова кћерка. Етиопљанка. Сепфора. Маријамна

Аврамово племе се у Египту разрасло у цео народ. Као што је сам Аврам некада отишао од својих рођака како би се у туђем народу припремио за своју узвишену мисију, тако је и његовим потомцима било суђено да образују цео народ под туђом владавином, и његово племе не само да се није помешало са својим владарима, већ се у туђој земљи још више издвојило, још јаче је изразило своју самосвојност. Срећемо већ на хиљаде потомака дванаест Јаковљевих синова. Не видимо да они ступају у брак с туђинкама. Опрез који је изразио Аврам – да не узимају жене међу туђинима Ханана, већ да шаљу људе по њих код својих рођака, вероватно се и овде поштовао.

...На обалама Нила јеврејска девојка је очигледно нешто чекала. Њене очи су биле приковане за трску у реци у којој је плутала корпица од папируса.

Група жена је силазила до Нила. То је била угледна млада жена Египћанка са својом свитом. Купајући се у реци приметила је корпу. Истог часа је једна од слушкиња извадила корпу из воде и донела је госпођи. Млада жена је отворила ову плутајућу колевку, и пред њеним погледом се указао прелеп дечак од три месеца. Плакао је. Гледајући малишана рекла је: „То је јеврејско дијете“ (2 Мојс. 2, 6). Млада жена је била кћерка египатског цара Рамзеса, који је код Грка познат под именом Сезостриса.³⁵ Знала је да је њеног оца, који се плашио породице истог оног Јосифа којег су Египћани некад сматрали за свог спасиоца и тако га и поштовали, страх довео до варварства, који је туђ племенитој души.

Рамзес се сећао да су се за време царева-пастира деца Јакова настанила у земљи Хесем; он је хтео да угуши у њиховим потомцима тежњу ка слободи на коју их је учила независност патријархалне управе. Ради остварења овог циља подвргао их је тешким пословима. Слободан рад развија човекову снагу; насилан рад, који га лишава права на сопствене способности одузима му осећање сопственог достојанства.

Јевреји, који нису навикли на седелачки живот и који су презирали умеће грађења, царовали су у својим шаторима и на ливадама, на којима су напасали своја стада. И сад бивају принуђени да под надзором граде огромне зграде које нам и данас говоре о историји њихових угњетача. Рукама Јевреја подигнуте су две јаке тврђаве: Питон и Рамзес. Пирамиде, канали и друге огромне грађевине, наравно, саграђене су уз учествовање Јевреја.

Рамзес је успео да ограничи Јевреје морално; али њихов број је непрекидно растао. И ево, пророчанство жреца ставља цару на знање да ће се међу Јеврејима родити човек

³⁵ Сезострис је владао од 1394. до 1328. г. пре Христа. Историја га описује као великог освајача и великог цара.

који ће их надахнути народним духом и они ће се осветити својим угњетачима.³⁶ Рамзес је наредио да се убијају сва деца мушког пола, која се од тог дана буду рађала код Јевреја. Зато је Рамзесова кћерка гледајући дете, пронађено у трсци Нила са самилошћу рекла: „То је јеврејско дијете.“ Сви мајчински нагони су се пробудил у принцезиној души. Желела је да васпита малишана, али је тешко да би га нека египатска дадиља узела.

Девојка која је пре доласка принцезе, чинило се, гледала како плута колевка, пришла је царевој кћерки:

„Хоћеш ли да идем да ти дозовем дојкињу Јеврејку, да ти доји дијете?“

„Иди,“ одговори принцега.

Девојчица је отишла. На њен позив дошла је Јеврејка.

„Узми ово дијете, и одој ми га, а ја ћу ти платити,“ рече фараонова кћи (2 Мојс. 2, 7-9).“

Јеврејска дадиља је узела малишана, и он је почео да сиса млеко, које му је понуђено: хранио се из мајчиних груди. Нико није ни сумњао да је млада посланица фараонове кћери била Маријамна, сестра малишана који је био бачен у воду, ни то да је дојкиња коју је довела била Јохаведа, мајка њих двоје. Јохаведа је три месеца крила новорођеног малишана у својој кући док га на крају није поверила Провиђењу, пустивши га низ реку.

Кад је малишан престао да сиса Јохаведа га је довела код принцезе. Она се за њега везала као за сина.³⁷ Ми волимо дете зато што је његова душа свежа, као да је управо изашла из руку Творца, још није размишљала ни о једној од наших несрећа и не зна ни за шта друго осим за љубав. Волимо дете зато што је оно слабо и потребна му је наша заштита да би се супротставило првом ветру који може да га однесе у небеску отаџбину. Волимо дете, зато што је оно оваплоћена и жива нада, зато што ће оно бити један од бораца за дело Божије. Принцега је послушала жељу свог срца. Усвојено дете назвала је својим сином. Истина, није му дала живот, али га је спасила од сигурне смрти, а то је за њу значило исто толико као да је била његова мајка. У сећање на дан и околности у којима је нађен овај изданак одбаченог племена малишана је назвала Мојсије – спасен из воде.

Са слободом која је била својствена Египћанкама из овог доба, којима су биле доступне чак и почести трона, исто као поштовање и власт у породици, принцега са својим сином на рукама долази код свог оца и предаје у царевој руке овај пријатни дар Нила.³⁸ Рамзес још није био стар, био је на врхунцу славе после својих победа над Етиопљанима и Хетејцима. У Лувру се налази сфинга која приказује овог великог египатског освајача: дивна и величанствена глава с изразом памети, отворености и енергије, спојених с кротошћу, говори нам о величини и лепоти египатског цара. Управо таквим замишљамо Рамзеса кад први пут управља свој поглед на малишана Мојсија.

Једном је Рамзес, како сведочи предање, пожелео да стави своју дијадему на Мојсијево чело, али је овај бацио круну и почео да је гази. Жрец, који је предсказао да ће се међу потомцима Јакова родити дете на славу Израилља и на срамоту Египта, такође је био ту. Кад се десио тако дрзак поступак усвојеног сина принцезе, сматрајући да се његово пророчанство односи на Мојсија, жрец је почео да инсистира на томе да Рамзес истог часа погуби малог Јевреја. Међутим, уплашена принцега је украдила дете и побегла с њим. Попуштајући пред потребама политике Рамзес је могао да наложи смртну пресуду за невинне који су му били непознати; али, да ли је могао да дозволи да се принесе на жртву усвојени син његове рођене кћерке, дете које се играло на његовим коленима, које је сам обасипао својом нежношћу?

³⁶ Ово предање не противречи Библији, али може да објасни најближи повод царевој наредбе да се убијају јеврејска деца мушког пола.

³⁷ О томе да је Мојсије био диван малишан и то је било, између осталог, подстицај за мајку и његове рођаке да га спасу, говори се у 2 Мојс. 2, 2; о истом том сведоче свети јеванђелиста Лука и свети апостол Павле: Дап. 7, 20; Јевр. 11, 23.

³⁸ *Јосиф Флавије*. Древна Јудеја. Књ. II. Део V.

Принцеза је сама усмеравала Мојсијево васпитање; увела га је у свештенички колегијум Хелиопоља, где се упознао с философским знањима, чији су чувари били египатски свештеници (Дап. 7, 22). Тако је јеврејски законодавац одрастао под двоструким утицајем: религиозног веровања које је дуговао својој мајци, Јохаведи, и философских идеја које је дуговао Рамзесовој кћерки. Изабраник Божји постаје јак у речи и делу (Дап. 7, 22). Својој мисији он служи и својом душом, и својом руком.

Етиопљани су у то време напали Египат, њихова војска је долазила до пирамида Мемфиса и колосалне сфинге, која је исклесана од либанских гора. У међувремену, тајанствени глас је објавио да само један Јеврејин може да спаси Египат. Рамзесова пажња се задржала на усвојеном сину његове кћери, и цар је умолио принцезу да му да Мојсија за предводника војске. Принцеза је уступила свог сина отаџбини, али је натерала свог оца да се закуне да њен син неће бити подвргнут другим опасностима, осим опасностима у бици. Сад се поносила тиме што је спасавајући Мојсија од сигурне смрти, сачувала у њему последњу наду своје домовине. Обраћајући се свештеницима, строго их је подсетила на време кад су желели да погубе као непријатеља Египта оног човека који је био предначинен да освети њихову отаџбину.

Оваква је последња појава Рамзесове кћерке у јеврејским предањима. Она је обавијена извесним тајанственим шармом. Библија нам није сачувала чак ни њено име.³⁹ Узимајући у обзир утицај који је имала на Рамзеса од самог почетка његове владавине, и нехотице се сећамо Атирте, оне Сезострисове кћерке која је по речима Диодора Сицилијског, навела свог оца на мисао да од Египта направи царство мира и чак му је указала на средства за остварење овог плана, који је фараон испунио само до пола. Диодорова јунакиња, која је са силом уобразиље сјединила чврстоту карактера може се у потпуности поистоветити с библијском кћерком фараона,⁴⁰ у којој налазимо исти племенити порив, исту истрајност у добру, исти великодушан и поносан карактер, који грчки историчар приписује првој. Налазимо чак и више: у Мојсијевој помајци налазимо женску осећајност, која се тако лепо слаже с мужевном смелашћу, коју Диодор приписује кћерки Сезостриса. Сједињујући у једној личности црте ова два портрета, добићемо један од највеличанственијих ликова који су икада имали значаја за судбину израиљског народа. Њене племените и узвишене црте показују да је жена која је покушавала да пороби свет египатској владавини, спасавајући и васпитавајући оснивача и законодавца народа Јехове, била оруђе у рукама Промисла, Који је припремао спасење целог човечанства. Зар није на тај начин требало да се оствари онај сан о покоравану васељене о чему је маштала Сеозистрисова кћерка?..

У међувремену, Мојсије, који је одбио Етиопљане, линију фронта је преместио у њихову сопствену земљу. Опседајући град Саву, чији је положај између три реке град учинио неприступачним, био је нестрпљив због дуготрајности рата. Међутим, за време битке с висине зидина га је приметилa Тарбис, кћерка етиопског цара. Тарбис је, наравно, била пријемчива за чари војничке славе. Етиопљанке је одушевљавао војнички дух којим се одликовало цело њихово племе; саме су учествовале у биткама и биле упознате са свим суровостима рата. Тарбис је заволела младог начелника непријатељске војске и изразила је своју жељу да се сједини с њим браком. Предаја опседнуте тврђаве била је услов под којим је вођа египатске војске примио руку која му се пружала. Етиопљанска принцеза се удала за сина Израиља.⁴¹ Мојсије који је однео победу, довео је у Египат Рамзесову војску.

³⁹ Јосиф Флавије је назива Термутис, што подсећа на име, које је кћерки Сезостриса дао Диодор Сицилијски, Атирта. По речима Јосифа, Артапана и Филона Мојсијева помајка није имала сопствену децу.

⁴⁰ Међу цртежима који су пронађени у грађевинама Рамзеса, постоји портрет његове кћерке, која се приказује поред оца; али нема поузданих доказа да је то спаситељка Мојсија.

⁴¹ Предања, барем нека која преноси Јосиф Флавије (Јудејска историја II. X.), о односима Мојсија-малишана према оцу своје помајке, о мржњи коју су према странцу осећали свештеници, и на крају, о његовом војном походу против Етиопљана, с којим се повезује његова женидба Етиопљанком, чини се да је знао свети првомученик Стефан. Он каже да је „научен био Мојсије свој мудрости египатској, и био је силан у речима и

Међутим, управо у време кад се Мојсије у палатама своје помајке наслађивао почецима своје славе, видео је како се његова браћа налазе под јармом истог оног цара којег је он одбранио. Једном је угледао како неки Египћанин туче Израилца; у њему је почела да ври племенита крв Аврамовог сина: да би спасио жртву убио је насилника. Рамзес је сазнао за убиство и желео је да казни убицу. Међутим, Мојсије је по својој вољи раскинуо окове свог блиставог ропства: побегао је у пустињу. Дошао је до дубине Аравије, до оне области у којој су живели Мадијамћани, потомци четвртог сина Аврама од Хетуре. Зауставио се да се одмори у близини кладенца, и седам кћерки једног мадијамског патријарха⁴² је довело ту стадо свог оца, да га напоји; други пастири који су дошли почеше да их терају. Мојсије, који је васпитан међу Египћанима, који су жени поклањали дужну пажњу није могао без негодовања види понижење и патњу угњетеног, отерао је кукавице који су се осећали снажним само пред слабошћу неколико младих девојака и сам је напојио њихово стадо. Захваљујући оваквом мешању странца патријархове кћерке су код свог оца дошле раније него обично.

„Што се данас тако брзо вратисте?“ упита их отац.

Оне рекоше: „Један Мисирац одбрани нас од пастира, и нали нам и напоји стадо.“

„Па гдје је? Зашто остависте тога човјека? Зовите га да једе“ (2 Мојс. 2, 18-21).

Мојсију се свидео живот у кући мадијамског патријарха Јотора. Оженио се његовом кћерком Сефором, једном од оних које је заштитио. Мојсије, дете Израилља, код Мадијанићана је нашао пастирски живот израилских патријараха. Почео је да живи као пастир и тако је допунио своје искуство. Узвишеност свог ума дуговао је апстрактним наукама Хелиопоља, своју храброст и смелост – војним вежбама, а његов живот на двору дао му је да разуме људе и ствари. Осамљеност пустиње је очистила и узвисила његову мисао. И кад му је Јехова заповедио да ослободи браћу и да их изведе у земљу у којој је почивао прах Аврама, Исака и Јакова, он се, без обзира на своје самопонижење, на своје недостатке, показао као достојан да постане посланик Господа, избавитељ Јеховиног народа.

У пратњи жене и двојице синова Мојсије се упутио у правцу Египта (2 Мојс. 4, 20).⁴³ Арон, његов брат, срео га је у пустињи. По једном талмудском предању, Арон је упитао Мојсија показујући на Сефору и децу:

„А ко су ови?“

„То је моја жена коју сам узео у Мадијаму, а ово су моја деца,“ одговорио је Мојсије.

„Куда их водиш?“

„У Египат.“⁴⁴

Арон је приметио да су невоље и несреће њихове браће у Египту велике и без тога, да ће његова деца само повећати број несрећника, дакле, и несрећу двојице браће. Мојсије је схватио свог брата. Није желео да зарази незнабожачког ропства подвргне слободан живот деце пустиње. Жртвујући своју породичну радост мира саме породице Мојсије је послао своју жену и децу назад у Јоторов шатор.

Мојсије и Арон су заједно дошли у фараонову земљу. Рамзес је умро, наследио га је његов син Менепфта. То је управо онај фараон који је говорио једно, а радио друго, данас је говорио да, а сутра не, овај сурови егоиста и преварант, с којим је морао да се бори

делима“ (Дап. 7, 22), пре него што се, живећи на двору, сетио своје браће. Под његовим славним делима он можда подразумева његове ратне подвиге. Женидба Етиопљанком има основу у самој Библији (4 Мојс. 12, 1). Чини се, Мојсије је требало да блиско упозна живот свих народа како би касније био законодавац за један народ – чувара свеопште истине.

⁴² Јотор се назива свештеником, али не треба мислити да је био жрец или свештеник у дословном смислу речи: он је био оно што се код Арапа назива шеик, глава породице с религиозном и политичком влашћу.

⁴³ Притом се ништа не говори о томе да се Мојсијева породица шаље назад с пута. Тек из 18. главе сазнајемо да Јотор доводи код Мојсија у пустињу и његову жену и децу, који су пре тога били пуштени.

⁴⁴ Ово је предање из Мехилте наводи Каен у свом преводу Библије.

ослободилац Израиља. У име Јехове Мојсије и Арон су молили цара да пусти Јевреје да оду у пустињу како би принели жртве свом Богу. Менефта је то одбио. Али Јеховина рука је поразила угњетача Његовог народа.

Јаковљеви потомци су кренули према Црвеном мору. Господ их је дању пратио као стуб од облака, а ноћу као огњени стуб. Јевреји су се утаборили код Пигахирофа. Шест стотина војних кочија је појурило у потеру за њима. Менефта је схватио да је путовање његових робова у пустињу ради приношења жртава био само повод за бекство; сам ју јурнуо за њима у потеру. Затворени испред себе морем, са стране брдима, с леђа египатском армијом, Јевреји су пали у очај; нису се разгневили против својих тирана, већ против свог ослободиоца. Мојсије се обратио Господу. Наступила је ноћ. Огњени стуб је обасјавао пут Израиљцима, али је стуб од облака сакрио од њих Египћане. По заповести Јехове Мојсије је простро руку на море и јак ветар је почео да дува с истока; воде су се поделиле, појавило се морско дно, и Јевреји су по земљи прошли између два водена зида. Фараонове кочије су се устремиле овим новим путем. Мојсије је поново простро своју руку на море и море је сахранило Египћане под својим водама.

С наступањем дана, налазећи се на другој страни мора, не видећи више непријатеље за собом, удахнули су дах слободе. Своје благодарне усклике изразили су у свечаној песми Богу:

Пјеваћу Господу,
јер се славно прослави;
коња и коњика врже у море.
Сила је моја и пјесма моја Господ,
Који ме избави;
Он је Бог мој, и славићу Га;
Бога оца мојега, и узвишаваћу Га.

Господ је велик ратник; име му је Господ... (2 Мојс. 15, 1-3).

Сва песма одише религиозним одушевљењем човека, који се из мучне тескобе ишчупао на свет Божји, у којем су оживеле све најбоље наде, сви благородни пориви, које не осећа више бојажљив роб туђинаца, већ син Божји и владар света. Мушком хору је одговарао краћи, али ништа мање надахнути хор жена. Мојсијева сестра, пророчица Маријамна, а за њом све жене Израиља, ударајући у тимпане с ликованјем, подсећале су своје очеве, мужеве и браћу на прву строфу захвалне песме.

Пјевајте Господу,
јер се славно прослави;
коња и коњика врже у море (2 Мојс. 15, 21)

Али, ово одушевљење је делимично било само од узбуђења које брзо пролази. Дуготрајно ропство ослабило је у Израиљцима силу храбрости, која једина савлађује све незгоде; у препрекама које је против њих подигла пустиња, они остатак енергије нису губили да би побеђивали тешкоће на путу, већ да би негодовали против Мојсија, свог великог вође. Мојсије им је дао независност, дао им је самог себе; и ови људи, *дебелих вратова* плакали су као робови, сећајући се хлеба угњетача. Чак су се у подножју Синаја дрзнули да се поклоне Апису, за чије изливање је послужио женски накит.

Међутим, Мојсија су очекивале и друге невоље. Док је народ сумњао у његову мисију, најрођенији који су га схватили, завидели су му. Маријамна је такође осећала да је надахнута Божанским Духом. Она је била пророчица. Пророк Михеј је заједно с Мојсијем и Ароном сматра ослободитељком Израиља (Мих. 6, 4). Пошто је била старија од Арона и Мојсија, Маријамна је хтела да буде равноправна са спаситељем Израиља. Ово се дешавало у Асироту. „Зар је само преко Мојсија говорио Господ? Није ли говорио и преко нас?“ (4 Мојс. 12, 2).

Господ је чуо ове горде речи и призвао је у скинију све троје. Јавио се на улазу и позвао је Арона и Маријамну. Он им је ставио до знања колика је сва разлика између надахнућа која даје њима и откровења која поверава Мојсију. Највиша Истина се

Маријамни и Арону открива у сну; али се Мојсију јавља на јави. Марија је побледела. Арон се окренуо према њој: обузела је губа. У речима пуним туге и покајања Арон је прибегао великодушности Мојсија. Заборављајући на увреду од Маријамне и размишљајући само о њеним патњама Мојсије је сматрао да је већ довољно кажњена. Молба с којом се обраћа Господу за сестрино спасење већ сама говори о његовој љубави према сестри која је стражарила над његовом колевком и делила с њим опасности ослобођења: „Боже, молим Ти се, исцијели је!“ (4 Мојс. 12, 13). Маријамна је била удаљена из табора на седам дана. Народ је остајао у Асироту само за то да би поново примио пророчицу у своју средину.

Јевреји су дошли од Кадеса у близини Мртвог мора. Пред њима је била њихова отаџбина, дивна, плодна; истина, тамо су живели страшни људи. Али, да ли се Јеховин народ плаши опасности? У очима оних који су били сигурни у заштиту Бога, ова отаџбина, коју је требало да освоје, била је двоструко привлачнија због својих лепота, али и двоструко опаснија. Требало је да Израилци иду напред и да свечано поздрављају ову земљу, у којој је требало да се боре, да победе и стекну право грађанства. Али не, они су се уплашили за своје жене, за децу, коју се нису надали да ће заштити – и уплашени су се удаљили с прага земље на коју им је указивао прст Божји; поново су желели да живе у Египту, у оковима ропства (4 Мојс. 14, 3-5). То је нараштај који је био отупео и развраћен у ропство и није био у стању да испуни намеру Господа. Мојсије је у току четрдесет година лутања морао да васпита нову генерацију која би умела да да делу Јехове људе потпуно достојне и способне (4 Мојс. 14, 26-34).

Скоро до краја лутања Јевреја у пустињи Маријамна је пратила Мојсија; без сумње, она је учествовала у васпитавању нове генерације. Тиме је, наравно, искупила своју слабост. По јеврејском предању, она је била жена Урије и бака уметника Веселеила који је био „Пун Духа Светога, мудрости и разума и знања и сваке вјештине, да вјешто измишља како се што може начинити од злата и од сребра и од мједи, да умије резати камење и уживати, да умије тесати дрво, и сваки посао радити“ (2 Мојс. 31, 3-5). Није могуће да је васпитање овог великог градитеља скиније протицало без утицаја његове велике баке. Међутим, Маријамна није крочила у Хананску змељу. Својим роптањем против Мојсија показала је слабост, заједничку свем старом нараштају, који је изашао из Египта и подвргла се заједничкој судбини. Умрла је кад је нови нараштај Јевреја био спреман да ступи у Обећану земљу и налазио се у Кадисту (4 Мојс. 20, 1). Умрети у тренутку кад је дело које је подржавала целог живота, напослетку требало да се оствари, представљало је највећу казну за ватрену и поносну природу која је била свесна своје мисије и чак се надимала због ње. Уосталом, Маријамна је својом смрћу само четири месеца прстигла Арона, а Мојсија једанаест. У време блаженог Јеронима људи су још памтили Маријамнин гроб: показивали су га у близини Петре, на источној страни Мртвог мора.

II Мојсијев поступак с Аморећанкама и Мадидјанићанкама

Мојсије се уздао у млади нараштај, али се и у њему открио ропски утицај Египта: и он је почело да негодује на свог вођу. Горко је било Мојсију да осети сличне увреде од својих васпитаника: почео је да сумња у све, чак и у Провиђење. Мојсије се брзо покајао, али је због своје сумње био кажњен тиме што није крочио у Хананску земљу (4 Мојс. 20, 10-12).

Својим последњим поступцима Мојсије је показао Израилу у чему је његова опасност и у чему је његова сила: пуштање у породицу развраћеног утицаја народа представља опасност, чување чистоте породичног живота је сила. Само тако се може објаснити његов страшни поступак с незаштитеним породицама Аморејаца и Мадидјанићана.

Аморејци су хтели да заграде пролаз Израилу. Због тога их је јеврејски народ под вођством Мојсија истребио са свим женама и децом (4 Мојс. 21).

Суседни народи, Моавићани и Мадидјанићани, уплашили су се Израиљаца, али су не смејући да их нападну с оружјем у рукама, хтели да призову на њих проклетство неба. Уосталом, узалудно су ради тога позвали Валаама: он је могао само да благослови народ на који је био позван да баци проклетство: посебна морална сила Јевреја се није сакрила од њега. Да, Јевреји нове генерације су без обзира на своје велике недостатке, имали ону силу коју даје вера у Божанска обећања. Да би се они погубили требало им је одузети веру у Јехову, која их је чинила непобедивима. По саветима Валаама Моавићани и Мадидјанићани су планирали да привуку Јевреје свом нечистом божанству – Валу, уз помоћ жена; у томе су имали успеха.

Заразна болест је задесила Јевреје. Народ се покајао: окружујући Мојсија оплакивао је свој разврат. Међутим, било је још људи који су се чак у овим тренуцима народног покајања усуђивали да се препуштају развратним инстинктима. Наочиглед народа који је плакао извесни Замрије из колена Симеонова довео је у свој шатор Хазвију, кћерку мадијамског старешине. Народ је почео да негодује. Аронов унук Финес је истог часа убио обоје криваца. Мадидјанићани су имали намеру да се освете за своју сестру. Мојсије је предвидео њихове намере и дванаест хиљада Израиљаца их је напало под вођством Финеса. Они су истребили сав мушки нараштај Мадидјанићана, а њихове жене и сирочад су повели са собом. Видећи поштеђене жене које су биле узрок разврата и казне Израиљаца, Мојсије је строго прекоревши победнике наредио да се убију и ови незаштитени. У животу су остављене само девице (4 Мојс. 24; 25; 31).

Да би Мојсије принео на жртву строгим захтевима своје религиозне и народне мисије ова слаба бића, којима је сама слабост требало да послужи као штит, требало је да осети сву променљивост карактера Израиља, све његово негодовање против Јехове, Који га је тако чудесно водио кроз пустињу – требало је да се уплаши да ће се вратити тешки падови изабраног народа Божијег!

III Рава

Мојсије је умро на планини Нево, не прешавши Јордан и не видевши Обећану земљу из близине. Умирући одредио је за свог наследника Исуса Навина. Још за време Мојсијевог живота колена Рувима и Гада и половина Манасијиног колена добила су у посед плодне пашњаке одузете Аморејцима који су се налазили с ове стране Јордана. Оставивши у својим новим обитавалиштима жене, децу и стада, мушкарци ових колена су се спремали да пређу Јордан, како би помогли својој браћи у освајању земље, која се налази на западној страни реке.

Јерихон, први хананејски град, од јеврејског табора је делио само Јордан. Исус је послао у овај град двојицу ухода.

На зидинама Јерихона се налазила кућа у којој је живела жена по имену Рава, кћерка Хананејца, поштоватељка Астарте. Сладострасна религија Астарте, префињена лепота земље – сви ови опојни утицаји омели су Раву да се одупре чарима зла. Предајући се страстима сазнала је да се неки народ спрема да освоји њену земљу и да га ништа не задржава: прошао је кроз море, победио је народе, који су му се испречили на путу. Њиме је руководио Сам Бог, и овај Бог није од оних празних и нечистих идола које су поштовали Хананејци; то је Вечна Истина, Истинско Савршенство. Житељи Јерихона су се уплашили, Рава је делила њихов страх, али је уједно предосећала величину Израиља и моћ Јехове.

Нека васпитање учи човека да своје пороке претвара у законе, чак и божанства;⁴⁵ оно ипак никад не може да уништи у његовој савести појмове о добру и злу, и кад види

⁴⁵ Богиња Астарта је оваплоћење разврата; то што су Јевреји окротно истребили Хананејце објашњава се управо дубоким развратом свих хананејских народа.

истину, он ће је сигурно признати чак и ако је то само због тога да би је погазио. Рава је сазнала истину. „Вјером Рава блудница не погибе с невјерницима“ (Јевр. 11, 31).

Рава је била под утиском новости о приближавању Јевреја. Одједном код ње улазе двојица младића, а ноћу јој цар Јерихона шаље весника. Младићи су били уходе које је послао јеврејски вођа и цар захтева да их она изда. Рава је знала ко су били гости; такође је знала да је ризиковала живот штитећи их. Одлучила се на опасност, зато што јој се у њеном ништавном животу указала прилика да учини велико дело. Исусови посланици су испунили намеру Господа; Рава их је спасила: видела је да је призвана да служи овим намерама иако их се плашила, пошто је била Хананка-блудница.

Пред величином циља, који јој је указао Божански Дух Равина душа се тргла из летаргије у коју ју је погрузио чулни живот. Племените тежње које су се пробудиле у њој искупиле су некадашње чулне жеље. Жена која је имала снаге да принесе себе на жртву делу Божијем била је препорођена овим самопожртвовањем. Нестала је блудница, појавила се јунакиња.

Рава је посланицима цара одговорила да су двојица незнаца заиста била код ње, али су отишла кад је наступио сумрак. „Не знам куда отидоше,“ рекла је, „идите брзо за њима; стигнућете их“ (Ис. 2, 5) Цареви посланици су мислили да ће стићи уходе на путу до Јордана. У Равиним речима чује се унутрашње узбуђење. „Знам да вам је Господ дао ову земљу,“ говорила је Рава (Нав. 2, 9 и др.). Описала им је страх, који су у њој и њеним суграђанима изазвали Израјљци, које је Бог штитио, у Којем је признала Господа, Бога неба и земље. Овај страх је Јерихон требало да преда народу Јехове. Рава је натерала госте да се закуну да ће је се сећати кад израјљски народ победоносно уђе у Јерихон. Рава је ризиковала живот, али није могла да жртвује живот оца, мајке, сестара – целе своје породице. У име Господа молила је своје госте да јој под заклетвом обећају да ће поштедети дом њеног оца.

„Ми ћемо изгинути за вас,“ (Нав. 2, 14) одговарали су јој посланици Исуса, постављајући за испуњење обећања један услов: да ћути и да их не изда.

Са градских зидина су се кроз прозор Равине куће спустили канапом. По њеном савету требало је прво да иду у горе и да се тамо крију три дана. У то време је људи који су послати у потеру за њима требало сигурно да се врате у Јерихон; тада би израјљске уходе могле безбедно да се прикраду до Јордана и да дају извештај о својој мисији. На растанку Исусови посланици су поново уверили своју добротинитељку да ће живот њене породице бити поштеђен; само су јој посаветовали да кроз прозор уз помоћ којег су се спасили спусти врпцу од скерлета, која ће израјљским војницима указивати на њен гостољубиви стан и да се сви рођаци заједно окупе у њеној кући. Без ове последње предострожности нису могли да одговарају за безбедност њене породице. Остављајући Раву подсетили су је да њихова верност зависи од њене верности. „Како рекосте, тако нека буде!“ (Нав. 2, 21) рекла је Рава и опростила се од својих гостију.

Седмог дана опсаде Јерихона Рава је чула звуке војничких труба и страхан поклич који се разлегао у израјљској војсци. Зидине су пале и Јевреји су јурнули у град побеђујући и истребљујући све на путу: мушкарце, жене, децу, животиње. У гужви Рава види: код ње улазе она два млада човека које је спасила од сигурне смрти. Они су јој предложили да изађе из града са свим својим рођацима. Пламен пожара је обухватио цео град.

Исус је достојно заблагодарио Рави: њена породица је од тог дана почела да живи међу Израјљцима.⁴⁶ Сама Рава се удала за Салмона, Јудиног кнеза, праоца Исуса Христа по телу; можда је он био један од ухода које је спасила. Рава је била прамајка Христа; постала је достојна да буде међу прецима Оваплоћеног Логоса: ова жена је помогла

⁴⁶ Ово треба сматрати посебном милошћу; уопште, Равина породица је у потпуности ушла у састав јеврејског народа. Њих правим Јеврејима сматрају Јездар (1 Јездр. 2, 34) и Немија (Нем. 3, 2; 7, 36), а ми знамо како су се сурово Јевреји односили према странцима, а тим према Хананејцима.

спасење, које се припремало у Израилу и које је Христос требало да оствари и рашири на цело човечанство. Рава је показала помоћ паганских народа у ширењу религиозне идеје и свеопштост Јеванђељског закона. Она је унапред искористила милосрђе које је хришћанству предстојало да пружи грешници. Јевреји, који су обично били немилосрдни према жениној срамоти ублажили су своју строгост према блудници, која је сједињујући с мужевном смелашћу нежност свог пола, жртвовала Богу свој живот, своју отаџбину, све осим оних с којима је била повезана крвним везама. Јевреји су јој опростили њен пад, поштујући њено истинско и узвишено добро дело

IV Михина мајка

Освајање Ханана представља једну од најсјајнијих страница у јеврејској историји. У табору Јевреја више не чујемо оно роптање, оно негодовање, које је толико често смиривала строгост Мојсија, не видимо падове, који су их подвргавали саблажњивим и погибелним утицајима. У њима је ватрена вера у Божанска обећања, они су пуни храбрости. Освајање предузето са светим ентузијазмом трајало је и даље. Не очекујући коначно покоравање целе земље Исус ју је поделио међу Израилским коленима. Скинија је утврђена у Силому – у центру Ханана.

Међутим, вођа Израилја је умро, не одредивши наследника и препустивши сваком колону да само коначно освоји удео који му је дат. Свако колено се сад, делујући само по себи, одвајало од других, затим су се у сваком колону брзо издвојила чак посебна племена. Живећи међу хананејским народима, који још нису били истребљени Израилци су ступали с њима у мешовите бракове и нехотице су се потчињавали њиховом погибелном утицају. Чак су заборављали своје централно светилиште и почевши од извртања служења Јехови, завршавали су потпуним одступањем од Њега. Пример извртања служења Јехови представља мајка неког Михе (Суд. 17-18), која је случајно приморала цело колено да следи њен пример.

Ова жена је живела у Јефремовој гори, недалеко од централог светилишта. Нестао јој је значајан износ новца. У очајању због крађе проклињала је све и сва. На послетку се открио лопов: то је био њен сопствени син, Миха. Као захвалност за пронађени део новца одлучила је да потроши на статуу Јехове, нематеријалног Бога. Двеста сикала сребра у том циљу даје сину, као глави своје куће. Овај одбија да испуни наредбу мајке, и она их сама даје топиоцу. И ево, у Михиној кући се отвара идолиште и служење кипу; неки левит луталица се позива да буде свештеник.

Даново колено, које тражи свој удео, не обраћа се преко својих посланика за божански савет у централно светилиште Силом, већ у Михину кућу, свештенику-самозванцу. И то није све: Дановом колону се толико свидело служење у Михиној кући да се постарало да украде Михи идоле и све принадлежности служења и да одведе самог левита, тако да је с овим предметима покренуло незаконито религиозно служење у целом колону.

С издвајањем колена религиозно јединство међу Јеврејима је видљиво слабило и, наравно, жени је морао да припада велики удео у скретању с правилног пута поштовања истинитог Бога, иако је жена могла и да их упуту на пут истине.

V Истребљење Венијаминовог колена због срамоте једне жене

Са временом су Јевреји почели да поштују хананске богове, Вала и Астарту. Њихова нарав се развраћала заједно с изопачењем њихове вере. И наступио је дан кад се Израил ужаснуо мере нискости до које су дошли неки од његових синова.

Тог дана је свако од дванаест колена добило по комад људског тела: то је био леш жене која је постала жртва насилних мучења сладострашћа становника града Гаваје у

колону Венијаминовом, а онај ко је послао комаде тела у свих дванаест колена позивајући на освету био је њен муж, левит.

Савест Израиљаца се пробудила. Они су се ујединили „као један човек“ (Суд. 10, 1, 11). Четири стотине хиљада народа окупило се у Миспу, да би саслушало ствар левита. Ствар је била таква да је „ко годи видје говораше: није се учинило нити се видјело такошто откад изидоше синови Израилеви из Мисира до данас“ (Суд. 19, 30). Народ је признао кривицу становника Хаваје и захтевао је од колена Венијаминовог да им преда кривце. Венијамићани су одбили и окупили су се у Хавају и узнемиреном ишчекивању. У име Господа првосвештеник Финес, неумољиви заштитник моралног закона, који се прославио још у последњим данима Мојсијевог живота, подстакао је народ да испуни тужну мисију на коју га је призивала дужност. Народ се претворио у страшног судију: осудивши сопствене синове подигао се да испуни своју одлуку, да убије све – и оне које је осудио и оне који нису поштовали његов суд.

Венијаминово колено, које се упорно бранило, на крају је истребљено са свим својим женама и децом. Само је шест стотина његових синова, избегавши свеопшту сечу, побегло у пустињу. Преживевши своје колено, они ипак нису могли да га наставе у Израилу, зато што су се у Маспи Јевреји заклели: „Ниједан између нас да не да кћери своје за жену сину Венијаминову“ (Суд. 21, 1). Израилски народ је с болом гледао пораз једног од својих колена. Кад је видео његов скоро коначни пад, у њему је нестао страшни судија, остала је само болећива мајка. Народ је заридео. Сад су Јевреји пожелели да оживе ово колено, али их је заклетва спречавала да удају своје кћери за Венијамићане, који су се спасили од освете. Сетили су се да један од градова Јавис Галадов, није помагао у кажњавању непокорног колена. Напавши овај град, истребивши његове житеље, поштедели су девице и у њима су нашли жене за преостале Венијамићане. Отацбина је примајући у своја недра одбачене чланове понудила жене које је освојила само за њих.

Међутим, у Јавису се нашло само четресто девица, а Венијамићана који су преостали од истребљења било је шесто. Зар две стотине да остане без другарица? Јевреји су им саветовали да украду жене које нису могли да им дају по доброј вољи. Ближило се време празника код централног светилишта у Силому за време којег су се девојке окупљале на коло. Венијамићани је требало да се сакрију у то време у виноградима и да чекају згодну прилику како би сваки украо жену која му недостаје, а кад очеви и браћа донесу жалбу сабрању Израиљаца на овакву крађу сабор ће им објавити: „Смилујте им се нас ради, јер у овом рату нијесмо заробили жене за свакога од њих; а ви им нијесте дали, и тако нећете бити криви“ (Суд. 21, 22). Венијамићани су радо послушали савет своје браће.

VI Девора и Јаилџа

Без централне управе, без заједничких интереса и веровања, израилска колена су више пута потпадала под туђу власт. У овим тренуцима стида и понижења налазили су се грађани, који су верни духу Мојсијевог закона схватили да ће гинући у раздробљености, Израилци увек наћи спасење у свом јединству. У име Јехове ови грађани, ове судије су позивале своју браћу на слободу, и народ Божји је још умео да одговара на њихов позив. Међутим, освојена слобода се брзо претварала у анархију, а ова је убрзо повлачила за собом нови пад народа.

Израилци су се нашли под јармом хананејског цара Севера, Јавина. Раније су Израилци трпели ропство Моавићана и Амонићана, народа који су живели у суседству са Хананом. Међутим, пасти у ропство Хананејаца уз највећи презир Израиљаца према домороцима, било је превише сурово. Јевреји су трпели двадесет година. На крају их је тежина јарма научила да се сећају Бога: обратили су Му се тужном молитвом.

Тада се могло видети како су се Израилци пели на Јефремову гору, под палму, која се налазила између Раме и Ветиља. Тамо је живела жена по имену Девора. Чуварка закона,

била је његов надахнути тумач. Израилјеви синови су долазили код ње на суд. Она је била пророчица и судија; за неко време је у тишини припремала дело избављења Израиља.

Али ево, она призива Варака из колена Нефталимовог. Њеним устима говори Дух Божји. Она наређује Вараку да окупи војску и да крене с њом на планину Тавор како би заштитио и ослободио народ Јехове од срамног јарма Хананејца. Варак није безусловно пристао да испуни наредбу Деворе, молећи да га пророчица сама прати: Израиљ пажљиво слуша њене ватрене речи. С њом је био сигуран у војни ентузијазам Јевреја, али без ње сумња, без ње неће поћи. Овом човеку који није умео да верује у самог себе, пророчица је с гневом и презиром рекла: „Ја ћу ићи с тобом, али нећеш имати славе на путу којим ћеш ићи; јер ће жени у руку дати Господ Сисару“ (Суд. 4, 9).

Пророчица, војсковођа и сва војска упутише се према Тавору. Израилци су се попели на врх Тавора и зауставили су се на осматрачници с које се могао видети цео хоризонт. Иако се сва Обећана земља не види одавде, она се назире. Можда је пророчица рачунала на то да ће поглед на отаџбину коју се народ сад спремао да брани, удахнути снагу и јунаштво који су му недостајали.

Хананејац је чекао своју жртву која се побунила на заравни. На челу Јавинове војске, његових девет стотина гвоздених кочија био је његов војсковођа Сисара. „Устани, јер је ово дан, у који ти даде Господ Сисару у руке; Не иде ли Господ пред тобом?“ (Суд. 4, 14).

На овај сигнал је десет хиљада израиљских војника с пуном вером у Бога, Који их је водио ка победи јурнуло с Тавора на равницу. У Сисариној војсци је наступио метеж...

У близини Кедеша трчао је један војник. То је био Сисара, вођа Хананејаца. Иза шумице се крио шатор бедуина Евера.⁴⁷ Сисара се једини спасио од мача, којим су Израилци истребили сву његову војску. Он је тражио уточиште код Евера, савезника свог цара. Бедуин није био код куће. Његова жена Јаиља је видећи човека који трчи и верна обичајима пастријархалног гостопримства, изашла у сусрет. „Склони се, господару, склони се код мене; не бој се!“ (Суд. 4, 18) говорила је Сисари.

Шатор арапске жене је био неприкосновено уточиште.⁴⁸ Ханански војсковођа је ушао у обитавалиште Јаиље; сматрао је да је спасен. Јаиља га је примила с оном нежном брижношћу, чију тајну схвата само жена. Био је мртав уморан - она га је ставила да спава и покрила покривачем. Осетио је жеђ и замолио је за мало воде - донела му је млека у драгоценој посуди и напојивши га, опет га је брижно покрила. Сисара ју је замолио да пази на улаз у шатор; напokon, попуштајући пред изнемоглошћу, која га је притискала, заспао је сигуран у безбедност свог живота под кровом племените и гостољубиве домаћице.

Тада се жена прикрала Сисари. У десној руци је имала маљ, у левој – колац, који се обично користи за држање шатора. То је била Јаиља. Сама је убила свог госта којег је пре неколико минута служила.

Варак је похитао у потеру трагом Сисаре. Јаиља му је изашла у сусрет, као и кананском војсковођи и рекла је: „Ходи да ти покажем човјека којег тражиш“ (Суд. 4, 22). Убиство којег се сада сећамо не може се оправдати. Убијајући Сисару Јаиља не само да је с хладном окрутношћу издала госта, несрећног, ненаоружаног, поспаног, већ још и друга своје куће. Нека је чак био и непријатељ њене породице, обичаји њеног племена требало је да спрече њен злочин: бедуин поштује свог непријатеља испод свог гостољубивог шатора. Арапкиња Јаиља није имала извињење чак ни у свом патриотизму, убијајући непријатеља Јевреја није служила делу народа Јехове, зато што је оружје

⁴⁷ Евер потиче од брата Сефоре, Мојсијеве жене, и живећи с Јеврејима, није се помешао с њима, већ је остао Арапин, пре ступајући у дружбу с Хананејцима него с Јеврејима (Суд. 4, 11, 17).

⁴⁸ Јаиља га позива управо код себе: или је она имала посебан шатор, као што бива код жена богатих Арапа, или је бар имала посебно одељење у шатору.

изабраног народа већ однело победу над непријатељем и вероломство бедуинке поразило је побеђеног.⁴⁹

Окренимо се од недостојног издајничког убиства. У табору Јевреја чујемо блиставе звуке трубе победничке химне. Пророчица и Варак су певали и препричавали своја дела. Девора је прослављала Бога Израилевог, Бога Синаја, зато што је Он дао Свом народу надахнуће јунаштва и част победе.

„Благосиљајте Господа
што учини освету у Израилу
и што народ драговољно приста.
Чујте цареви, слушајте кнезови;
ја, ја ћу Господу пјевати,
попијеваћу Господу Богу Израилеву.
Господе! Кад си слазио са Сира,
кад си ишао из поља Едомскога,
земља се тресијаше, и небеса капаху,
облаци капаху водом.
Брда се растапаху пред Господом;
тај Синај пред Господом Богом Израилевим“
(Суд. 5, 2-5 – М.)⁵⁰

У опијености због победе пророчица се сећа протеклих опасности. Раније се Јеврејин плашио да изађе у равницу и да иде правим путем: могао је да га прати поглед угњетача. Ледећи се од страха, народ Божји се кретао брдским стазицама док напокон Девора није на грудима огрејала Израил, своје чедо.

„За времена Самегара, сина Анатова,⁵¹
За времена Јаилџина⁵² неста путова,
И који иђаху стазама,
иђаху кривијем путовима.
Неста села (вође – руски текст) у Израилу, неста их,
докле не настах ја, Девора,
мајка Израилу“

(Суд. 5, 6-7 – М).

Народ је ропством платио за неверство свом Богу. Пошто га више није подржавао Божански Дух, он је губио снагу која би га подстицала да делује против опасности. Усамљен, осећао је да је слаб, постао је кукавица.

„Он изабра нове богове,
тада рат бијаше на вратима;
виђаше ли се штит или копље
међу четрдесет тисућа и Израилу?“

(Суд. 5, 8 – М).

Пророчица је била строга, чак и сурова у часу кад је Израил опрао срамоту своје прошлости. Она је, чини се, то примећивала сама и с деликатношћу, својственој храбрим душама, изразила је своју љубав и своје дивљење према начелницима, који су Израилу водили на пут победе:

⁴⁹ Библија не даје било какво морално извињење за Јаилџин поступак; она као да је оптужује приказујући Сисару и његовог господара као друга Јаилџиног дома. Само у страсном пориву надахнућа Јевреји су својом победом могли да хвале Јаилу.

⁵⁰ Овде и даље словом М се обележава превод архимандрита Макарија (Глухарјова).

⁵¹ Она подсећа на подвиг претходног судије, који је убио шесто Филистимаца, али ипак није ослободио Израил од непријатеља.

⁵² Претпоставља се да је то била жена-судија, попут Деворе, само скоро непозната; али тачније је да је то убица Сисаре и пророчица у овим поетским речима алудира на то да убиство Јаиле није много додало победи Израилу под њеним вођством.

„Срце се моје привило к управитељима Израилевијем,
који драговољно присташе између народа.“
Али, чујте коме приписује снагу која је преузноси:
„Благосиљајте Господа!“

На прослављање победе она позива цео народ, све оне који се сад наслађују мирном безбедношћу.

„Ви који јашете на магарицама белим,
Који седите на теписима и путујете:
Појте песму!“

(Суд 5:10 - М).

На крају долази до описа саме победе. Пред величином овог предмета труди се да постане још надахнутија:

„Устани, устани, Деворо;
Устани, устани, запјевај пјесму!“
Сећајући се како је звала јеврејског војсковођу она кличе:
„Устани, Вараче!
Води у ропство робље своје, сине Авинејемов!“

(Суд. 5, 12 – М).

Подстакнути овим речима Јевреји су победили велике снаге хананејског цара. Своју победу над „силнима“ (Суд. 5, 13) израиљска армија је дуговала пророчици. Девора, између осталог, хвали све оне који су послушали њен глас.

Међутим, песма звучи као отрован подсмех кад пророчица пева о онима који нису послушали њен призив. Она се смеје коленима која нису дошла на бојно поље због неодлучности или због небрижности: Рувиму, који седи код својих потока са стадима, успављујући се фрулом; Гаду који мирно гледа како тече Јордан; Дану и Асиру,⁵³ који се сладострасно одмарају покрај својих морских обала. Међутим, истовремено, Завулон и Нефталим чине већи део војника израиљске армије, спремни су да се боре и да умру за слободу Израиља.

Девора се сећа утисака борбе. Она види Хананејце како иду и с ироничним презиром их назива царевима (Суд. 5, 19) како би их натерала да падну с веће висине. Они су многобројни цареви, а Израил има мало и обичних војника; али Бог се бори заједно са Својим народом и помаже му да истреби заједничког непријатеља. Поток Кисон одвлачи лешеве Хананејаца. Пророчица сећајући се ове сцене још једном подстиче свој песнички порив:

„...поток Кисон!
Погазила си, душо моја, снажно!“

(Суд. 5, 21).

У бекству непријатеља Девора чује како о земљу ударају копита њихових коња. Она изговара проклетство против израиљског града Мироза, који је одбио да помогне отаџбини која се побунила. Напокон, она долази до краја своје слике: смрти Сисаре. У описивању смрти хананејског војсковође језик Деворе више није језик надахнуте пророчице, већ човека у крајње страсном одушевљењу. Напуштен, вођа која бежи за њу представља олицетворење свег страдања њене отаџбине, с животом овог пораженог човека она као да везује судбину Израиља. Она с ентузијазмом хвали издају Јаиле; с неким дивљим наслађивањем она описује предсмртну агонију, последње конвулзије Сисаре на умору:

„Да је благословена мимо жена Јаилџа

⁵³ Друга колена се не помињу у песми: нема сумње да су била превише удаљена од бојног поља, и управо због тога нису могла да учествују у устанку који је избио.

жена Евера Кенејина;
мимо жене у шаторима да је благословена.
Заиска воде, млијека му даде,
у господској здјели донесе му повлаку.
Лијевом руком маши се за колац
а десном за маљ ковачки,
и удари Сисару, размрска му главу;
прободе и проби му слијепе очи.
Међу ноге њезине сави се, паде, лежа;
међу ноге њезине сави се, паде;
гдје се сави, ондје паде мртав“

(Суд. 5, 24-27)

Описујући смрт Хананејанца, Девора се сећа његове мајке. С неком злурадошћу она описује како Сисарина мајка седи поред прозора у очекивању свог сина и провирујући кроз решетку пита:

„Што се тако дуго не враћају кола његова?
Што се тако полако мичу точкови кола његовијех?“
И свита која је окружује и уједно она сама себи одговарају:
„Нијесу ли нашли ? Не дијеле ли плијен?
По једну дјевојку, по двије дјевојке на сваког.
Плијен шарен Сисари, плијен шарен, везен;
шарен, везен с обје стране,
око врата онима који заплијенише.“

Међутим, ужасан је контраст између стварне судбине Сисаре очекивања која замишља његова мајка. Девора кличе:

„Тако да изгину сви непријатељи Твоји, Господе!“

(Суд. 5, 28-31 – М).

У закључку се поново појављује пророчица: њена мисао се одражава у чистом и дивном образу Бога Који помаже онима који Га воле:

„А који Те љубе да буду као сунце кад излази у сили својој!“

(Суд. 5, 28-31 – М).

Задржали смо се на описивању Деворе, зато што је њена фигура олицетворење јеврејског народа, како га је Мојсије замишљао. Девора је Израил, који брижно поштује закон за чије ширење још није дошло време; Израил, по чијим појмовима је његова националност изражавање његовог закона, који сматра да је чување његовог закона чување његове независности и да у прекршитељима своје слободе побеђује непријатеље своје вере; то је Израил – оруђе и жезал праведног Господа – у свести о свом делу он црпи своју јуначку храброст, али са одушевљењем својственим човеку понекад долази до суровости, која се уопште не захтева Божанском истином.

Девора је један од типова који представљајући идеју не губе своју индивидуалност. Она не само да представља идеју народа Јехове, она је оваплоћује.

Део 4.

VII Убица Авимелеха

Јевреји су дуго живели у стању немира и бриге, који претходе политичкој организацији сваког народа. Четрдесет година после победе над Сисаром Јевреји су поново потпали под јарам Мадијанићана, од којег их је ослободио Геден. Осетивши потребу за централном влашћу, они су понудили царство свом ослободиоцу, али је он то одбио оставши судија. После Геденове смрти Авимелех, његов син, тражио је почаст коју је његов отац одбио. Сихем га је прогласио за цара. Међутим, Авимелех је своје царовање

започео братоубиством и Сихемљани су пожелели да збаце јарам који су сами ставили на себе. Авимелех је покушао да примора Сихемљане на повиновање силом, овладавши тврђавом Тевец. А становници Тевеца су се затворили у централном делу града. Авимелех је опколио кулу војском и хтео је да је спали, али је једна жена то спречила: одозго је бацила на њега комад жрвња тако прецизно да му је разбио главу. „Извади мач свој и убиј ме, да не реку за ме: жена га је убила“ (Суд. 9, 54 – М)⁵⁴ – наредио је момку, који је носио оружје, први неуспешни цар Израиља.

Израиљ је желео цара, али је одбацио тиранина. Није случајно што је жена убила Авимелеха.

VIII Јефтајева кћи

Јевреји су све више и више скретали с путева Божјих. И само ропство је, постајући неиздрживо, приморавало људе да се сећају Бога и Његовог закона. Они су потпали под јарам Амонићана који су живели с друге стране Јордана: Рувимово и Гадово колено и половина Манасијиног колена претили су истим тим Јуди, Венијамину и Јефрему.

Окрутно угњетавана осамнаест година прекојорданска колена су се објединила у Масифи Галадској. Галад је пао у удео источној половини Манасијиног колена. Горе Галада постале су уточиште оних Израиљаца који су збацили са себе јарам сваког закона, али су равнице и долине давале предивне пашњаке и овде је цветао миран пастирски живот патријараха. У једном од ових пастирских шатора одрастао је Галадов син Јефтај. Рођен од робиње васпитан је с децом законите жене свог оца. Али Галад је умро и деца слободне жене су уз помоћ галадских старешина истерала из куће робињиног сина. Попут Агариног сина Измаила, Јефтај је отишао из своје рођене земље.

Разбојнички живот, који су скривале горе Галада, дубока увреда, коју су му нанела браћа, први утисци из детињства, невоље из младости – све је то Јефтаја подстакло на то да постане непријатељ друштва, које га је неправедно одбацило. Побегло је у земљу Тов⁵⁵ и окупио је око себе људе без имена, који су живећи од разбојништва на плен гледали као на *дар Божји*.

Јефтај је као старешина ових људи успео да се прослави међу својим сународницима. Израиљци који су се окупили у Миспу су га се сетили. У овом неустрашивом човеку од којег су направили свог непријатеља хтели су да стекну заштитника. Галадске старешине су код изгнанника дошле с покајањем. Сународници који су дошли код Јефтаја наговарали су га да посвети заштити својих саплеменика снаге које је употребљавао против њиховог мира, да не командује људима који нису имали уточиште, већ војницима, да уђе као спасилац у отаџбину која га је истерала из куће његовог оца.

Галадске старешине су у Миспу дошле с Јефтајем. Он је са собом повео своју кћи-јединицу.

После безуспешних преговора Јефтај је на челу израиљске војске одлучио да започне рат с Амонићанима. Амонићани су били јаки и због свог броја и због своје дугогодишње владавине: од исхода рата зависила је судбина народа Божијег. Јефтај даје Господу завет и изговара: „Ако ми даш синове Амонове у руке, што год изиде на врата из куће моје на сусрет мени, кад се вратим здрав од синова Амоновијех, биће Господње, и приносићу на жртву паљеницу“ (Суд. 11, 30-31 – М).

Израиљ се борио и победио је. Јефтај се вратио у Миспу. Дошао је до близу куће. И из његове куће излази му у сусрет девојка која игра с бубњевима и свиралама. У девојци

⁵⁴ Овде и у даљем тексту словом М обележава се превод преподобног Макарија (Глухарјова), словом Г – превод проф. Гуљајева.

⁵⁵ Тешко је одредити тачан географски положај ове земље; али тачно је да је била близу Галада и чак је можда овај назив носио неки брдовит и шумовит део самог Галада.

која се радује он препознаје своје дете. Победник је био запањен и згромљен; поцепео је своју одећу и из његовог скрушеног срца отргао се крик очинске љубави.

„Ах кћери моја! Веле ли ме обори! Ти си од онијех што ме цвијеле; јер сам отворио уста своја ка Господу, и не могу *порећи*“ (Суд. 11, 35 – М). Кћерка Израиља схватила је узрок очеве изненадне туге и одговорила је одлучно: „Оче мој, кад си отворио уста своја ка Господу, учини ми, како је изашло из уста твојих, кад те је Господ осветио од непријатеља твојих, синова Амоновијех“ (Суд. 11, 36 – М).

Овако је могла да говори само јунакиња: она је била спремна на све ради свог оца, победника непријатеља отаџбине. Девојка наставља: „Учини ми ово: остави ме до два мјесеца да отидем да се попнем на горе да оплачем своје дјевојаштво с другима својим.“ „Иди.“ (Суд. 11, 37-38 – М) одговорио јој је отац. Она је радо отишла да испуни обећање које је дао њен отац. Али није могла да не тугује и да не плаче због онога што је било најужасније за сваку кћерку Израиља: да умре не поставши мајка. Била је спремна да се жртвује зарад победе своје отаџбине, али је желела да кроз своје потомство учествује у његовим будућим надама.

Кад су прошла два месеца вратила се код свог оца и он је извршио над њом свој завет.⁵⁶ Јуначки поступак Јефтајеве кћерке је оставио дубок траг; он је заувек остао у сећању Израиљевих кћери: „Од године од године иду да плачу за кћерју Јефтаја, четири дана у години.“

IX Нојемина и Рута

Мрачан карактер живота Израиљаца за време Судија више пута су осветљавале светле женске личности. Кад се народ Божји поклатио туђим боговима, чак и међу паганима су се налазиле жене које су у Јехови виделе истинског Бога, а у Његовом народу – велику будућност. Таква је била Рута Моавићанка.

Неки Елимелех из Витлејема је због глади заједно са својом женом и двојицом синова кренуо је из свог родног града у потрази за бољим местом. Упутио се преко Јордана. Тамо, иза пустињских обала Мртвог мора, јужно од Арнона, налази се долина с плодним пашњацима, с обилним жетвама: то су била поља пастирског народа Моавићана. Елимелех је довео у овај зелени кутак сву своју породицу, али је убрзо умро оставивши удовицу Нојемину. Његова двојица синова су се оженила Моавићанка, Орфом и Рутом, али су после десет година обојица умрла, не оставивши наследнике. Нојемина је сад остала с двома младим удовицама-снахама; она се лишила оних веза које су је везивале за земљу, непознату и њеном детињству и њеној младости: слаба, она је осећала да је једини ослонац који би могао да подржи њен живот била отаџбина.

Чула је да је „Господ походио народ Свој давши му хљеб“ (Рут. 1, 6); одлучила се да остави Моавитску земљу и да иде у своју отаџбину. С њом су пошле и две њене снахе. Али је успут Нојемина почела да их наговара да одустану од своје жртве. На основу искуства је знала шта значи бити усамљен међу туђим народом у туђој земљи. Почела је да моли своје снахе да се врате мајкама и да се удају. Мир породичног живота могао је да исцели њихова разбијена и нападена срца. „Да вам да Господ,“ говорила је Нојемина, „да нађете починак свака у дому мужа својега“ (Рут. 1, 9). Опростила се од њих и пољубила их је. Обе су у сузама почеле да је преклињу: „Не, него ћемо се с тобом вратити у твој народ“ (Рут. 1, 10). Оданост је дирнула Нојемину, али не да би пристала на молбу својих снаха, већ да би их с мајчинском нежношћу убедила да одустану од своје намере. „Зар ћу још имати синова у утроби својој да вам буду мужеви? Вратите се, кћери моје, идите; јер сам

⁵⁶ Да ли је Јефтај заиста принео на жртву своју кћерку или се ово жртвовање састојало у њеном посвећивању девствености – мишљења се разилазе. Јосиф Флавије, Ориген, светитељ Јован Златоуст, блажени Теодорит, блажени Јероним и блажени Августин мисле да је заиста била принета на жртву. Други се придржавају другачијег мишљења. За карактеристику Јефтајеве кћерке то је скоро свеједно, зато што је за Јеврејку било велика жртва да заувек остане девица.

остарјела и нијесам за удају. А и да кажем да се надам и да се још ноћас удам, и да родим синове, зар ћете их ви чекати док одрасту? Зар ћете тога ради стајати неудате?“ (Рут. 1, 11-13).

Орфа се вратила, али је Рута остала с Нојеминим. „Ето, јетрва се твоја вратила к народу својему и к боговима својим; врати се и ти за јетрвом твојом“ (Рут. 1, 15). Ни Нојеминине речи, ни Орфин пример нису поколебали младу жену. Она је осећала преваходство народа којем је припадао њен муж, у Јехови је видела већег Бога него што су богови Моава; унутрашњи глас ју је призивао да следи своју везаност и дао јој је да предосети да ће постати саучесница натприродне мисије изабраног народа. Везаност за свекрву, сажаљење према удовици, усамљеној и старој, приморали су је да заборави чак и рођену мајку.

„Немој ме наговарати,“ говорила је Рута свекрви, „да те оставим и да од тебе отидем; јер куда год ти идеш, идем и ја, и ондје ћу бити погребена <...> смрт ће ме само раставити с тобом.“ (Рут. 1, 16-17).

Нојемина је попустила: није смела више да се супротставља оданости своје снахе. Обе удовице су дошле до Витлејема. Цео град је узаврео. „Је ли то Нојемина?“ питали су сви сећајући се њеног некадашњег богатства. „Не зовите ме више Нојемина, него ме зовите Мара,⁵⁷“ одговорила је сирота удовица, „јер ми велике јаде зададе Свемогући. Обилна сам отишла, а празну ме врати Господ. Зашто ме зовете Нојемина, кад ме Господ обори и Свемогући ме уцвијели?“ (Рут. 1, 19-20).

Нојемина је оставила град у домовини за време глади, а вратила се у плодну годину. То је био месец Авив, почетак пролећа. Почела је жетва јечма. „Да идам у поље,“ рече Рута Нојемини, „да пабирчим класје за онијем пред ким нађем милост.“ „Иди, кћери моја!“ (Рут. 2, 2) одговорила јој је Нојемина. Млада жена је изашла на поље које је припадало Возу, једном од најугледнијих становника Витлејема, и почела је посао сиромаша – да пабирчи преостало класје.

У међувремену, док је потпуно била предана свом послу, прекидајући га само ретко ради одмора неки човек је силазио с брда на чијим падинама се налазио Витлејем. То је био Воз. Изглед Руте га је запањило. По њеном чедном и младом лицу он је мислио да је девица. Свог начелника радова упитао је за име незнанке. Сазнавши ко је показао је пред њом сву брижност и пажљивост оца. Саветовао јој је да не иде на туђе, већ да пабирчи на његовом пољу, а својим слугама је наредио да је не дирају. Зачуђена Рута упита шта значи оваква милост. Да би задовољио њену радозналост Возу је било довољно да је подсети на то шта се прича о томе шта је она учинила за своју свекрву.

„Господ да ти плати за дјело твоје,“ говорио је Рути, „и да ти плата буде потпуна од Господа Бога Израилјева, кад си дошла да се под крилима Његовијем склониш!“ (Рут. 2, 12). Возове речи су биле по срцу Рути (Рут. 2, 13). Воз ју је позвао да подели оброк с радницима. Сам јој је дао млада пржена зрна, која су док се још не осуше и не стврдну била једно од омиљених јела на Истоку. Најевши се сама, остатак је сачувала за свекрву. Поверивши је покровитељству радника Воз им је наредио да јој дозвољавају да скупља класје међу сноповима и да скупља оно што јој навлаш испусте.

Кад се Рута вратила с поља Нојемина је упитала на којем пољу је пабирчила. Рута је навела име домаћина. Нојемина је благословила Јехову: Воз је био један од рођака њеног мужа. Елимелехова удовица је саветовала снахи да настави да пабирчи класје на пољу свог рођака.

Бедан начин живота снахе није могао да задовољи свекрву која је за њу желела боље. План на који начин ће уредити судбину своје снахе код Нојемине се већ створио чим је чула да је Рут на пабирчење доспела на поље Воza и да ју је Воз примио врло

⁵⁷ Нојемина значи „задовољство“, мара – „туга“. *нап. аут.* По напмени уз Синадалну Библију ова имена означавају „пријатна“ и „горка“ – *ред.*

љубазно.⁵⁸ Сад је одлучила да испуни свој план. „Кћери моја,“ рече она Рути, „не треба ли да ти потражим починка, да би ти добро било?“ (Рут. 3, 1). Указујући јој на Воза као на рођака подсетила ју је на права која су јој по Мојсијевом закону припадала као удовици.

Једне вечери Воз је завршио свој посао обилном трпезом на отвореном ваздуху. Наравно се и уморивши се одмах је заспао покрај стога. У поноћ се пробудио, покрај његових ногу лежала је жена у лепој одећи, намирисана. Воз се уплашио. „Ко си?“ упитао је. „Ја сам Рута слушкиња твоја,“ одговорила је жена која је дошла, „рашири крило своје на слушкињу своју, јер си ми осветник (рођак – руски текст)“ (Рут. 3, 9). Воз је схватио и пристао је да испуни њену жељу, али она је имала и ближег рођака. Требало је да се он одрекне свог права како би Воз касније могао да га искористи. Овог пута Воз је довео Руту код њене свекрве с шест мера јечма обећавајући да ће уредити и остало. Пронашао је поменутог рођака, извео га је пред капију код старешина града и у њиховом присуству га је упитао да ли пристаје да подигне род Елимелиха. Овај је скинуо обућу своју и бацио је Возу; то је значило да се одриче свог права.

Сад, обраћајући се свечано старешинама и свем народу Воз рече: „Ви сте свједоци данас да сам откупио из руке Нојемине што год је било Елимелехово и што је год било Хелеоново и Малоново; И да сам узео за жену Руту Моавку жену Малонову да подигнем име умрлом у нашљедству његову, да не би погинуло име умрлом међу браћом његовом и у мјесту његову; ви сте свједоци данас“ (Рут. 4, 9-10). Сведоци су одговарали: „Да да Господ да жена која долази у дом твој буде као Рахила и Лија, које обје сазидаше дом Израилев, богати су у Ефрати, и прослави име своје у Вителејему! И од сјемена које ти Господ да од те жене, да постане дом твој као дом Фареса којег роди Тамара Јуди.“ (Рут. 4, 11-12).

Добре жеље становника Витлејема представљале су значајно освећење Возовог брака. Служећи као символ учествовања паганских народа у развоју идеја Месије, као слика свенародног ширења Јеванђељског закона Рута Моавићанка постаје гранчица која ће накалемљена на Јудино стабло, произвести грану царске династије изабране народа од којег ће се оваплотити Логос Божји, Искупитељ човечанства. И град, који је примио младу странкињу је управо онај у којем ће се родити Спаситељ света!

Нојемина, која је мислила да ће у својој домовини наћи само невољу утешила се надом. Возова оданост и Рутина нежност били су њен ослонац. Кад је Нојемина узела на руке Рутиног новорођеног сина и привијала га уз совје груди, осећала је да је више него бака: њено срце је удрало мајчинским дамарима. „Роди се син Нојемини“ (Рут. 4, 17) говориле су витлејемске жене кад је Рута родила сина.

То је био Овид, отац Јесеја, Давидовог оца.

Х Самсонова мајка

За спасење Израиљаца од угњетавања Филистимаца Бог им је подигао делију Самсона. Своју снагу и своје васпитање дуговао је својој мајци. Анђео Господњи који јој је предсказао рођење сина заповедио јој је да се за време трудноће уздржава од вина и од сваког нечистог напитка. Овакав опрез је, наравно, имао благотворан утицај на Самсона, којем је Бог дао необичну силу.

Физичкој грађи Самсона недостајала је морална снага: он није могао да се одупре женским чарима. Филистимљани су открили слабу страну ове снажне природе. Преко једне од својих кћерки погубили су овог човека необичне снаге и одузели су му енергију, па чак и жељу за животом (Суд. 16, 30). Жена га је саблазнила, поробила и предала непријатељима.

⁵⁸ Она је тада рекла Рути да је Воз близак рођак (Рут. 2, 20).

Пример Самсонове мајке је доказао да спасење Израиља није у физичкој снази, већ у његовој верности Божанском закону. На ово је пре свега јеврејске мајке требало да усмеравају васпитање своје деце.

XI Ана, Самуилова мајка

У Ани, Самуиловој мајци налазимо оно што је недостајало Самсоновој мајци.

Међу богомолницима, који су сваке године одлазили у Силом у којем се налазила скинија, ради приношења Богу првог приноса са свог поља и превенаца из свог стада, био је један човек из Раматајим-Софима Венијаминовог, града који се налази на Јефремовој гори.⁵⁹ То је био Елкана. На богомоље су га пратиле две његове жене, Ана и Фенина, синови и кћерке. Прва од његових супруга је била тужна зато што није имала деце; децом, које је Елкана имао, Бог је благословио Фенину.

Међутим, Ана би могла да буде срећна. Вероватно је искључиво неплодност била разлог који је приморао њеног супруга да јој да супарницу: али делећи између две жене име супруга, Елкана није делио своју љубав, која је у потпуности припадала Ани. Елкана је према њој показивао сву нежност страственог осећања. Видео је да Ана пати због срамоте, која покрива сваку јеврејску жену којој је природа ускратила материнство; видео је да је због ове несреће вређа и надмена Фенина. И сматрајући Ану својом жељеном супругом он јој је сваки пут кад је долазио у Силом приносио двоструки део на жртву Богу.

Али, ево он примећује да увелењена тугом, без обзира на његову пажњу, Ана одбија чак и храну коју јој он нуди. Он је дирнут и узнемирен. „Ана,“ теши Елкана своју неплодну супругу, „зашто плачеш? И зашто не једеш? И зашто је срце твоје невесело? Нијесам ли ти ја бољи него десет синова?“ (1 Цар. 1, 8 – М.)

Без обзира на ову дирљиву брижност мужа Ана је патила. Њена племенита природа пуна љубави је можда у нежној оданости Елкане налазила нови предмет за своју тугу: Ана није могла да пружи потпуну срећу човеку у чијем срцу је заузимала најбоље место.

Дакле, Елкана је са својом породицом дошао у Силом. Ана је осећала једну од оних мука којима не може да помогне човек и које се исцељују само Божанским милосрђем. Она је ушла у скинију. Пред Свемогућим је излила сву горчину своје душе. Нису се видели ни гестови, ни ударање у груди, ни речи молитве се нису чуле; али искидано срце је у молитву претворило све њено биће. Ана је молила Господа да се смилује на њу, да се сажали на њене патње, да исцели рану која ју је разједала. Молила је Господа да јој подари сина! Овај син неће бити њен – он ће припадати Ономе Ко је благослови највећим благом материнства: он неће бити назореј за неко време, већ за цео живот.

Анина молитва се одликује оним посебним ђутљивим карактером унутрашње беспомоћности, дирнутог умилења које јој је дао Христос.⁶⁰ Израиљац се обично није тако молио: он је клицао, викао је⁶¹ пред Господом. Првосвештеник Илија, који је седео на капији храма Господњег је приметивши Елканину жену приписао унутрашње узбуђење пијанству и чак јој се обратио са строгим прекором. Тако је била необична Анина молитва! „Нијесам пијана, господару мој,“ одговорила му је Ана, „него сам жена тужна у срцу; нијесам пила вина ни силовита пића; него излијевам душу своју пред Господом. Немој једначити слушкиње своје с неваљалом женом; јер сам од велике туге и жалости

⁵⁹ Рама се налазила недалеко од Витлејема, само што је први град припадао колону Венијаминовом, а други Јудином.

⁶⁰ Треба се сетити молитве Господа Исуса Христа у Гетсиманском врту, која увек треба да нам указује на суштину хришћанске молитве. – *нап. аут.* Говорећи о унутрашњој беспомоћности хришћанске молитве, аутор, разуме се, нема у виду њену неплодност; ради се о потпуној одрешености онога ко се моли од своје воље и о истом таквом потпуном предавању себе у руке Господа – *ред.*

⁶¹ Израиљац се клањао на молитви, падао је на земљу, подизао је руке. 3 Цар. 8, 54; Пс. 94, 6; Нав. 7, 6; 3 Цар. 18, 42; Неем. 8, 6; Пс. 28, 2 и др.

своје говорила досад“ (1 Цар. 1, 15-16 – М). Зачувши ове нежне и искрене речи Илија је морао да се покаје због своје сумње. „Иди с миром;“ рекао је несрећној жени, „а Бог Израилев да ти испуни молбу, зашто си Га молила“ (1 Цар. 1, 17 – М). „Нека нађе слушкиња твоја милост пред тобом!“ (1 Цар. 1, 17 – Г) одговорила је Ана и отишла.

Својој породици се вратила умирена. У њој се догодио изненадан преврат. Њено ватрено изливање душе пред Богом, њена вера у Вечно Биће, Које не вара никад и Које је сад Илијиним устима одговорило на њену молитву – све је то умирило њену душу и просветило њено лице.

Следеће године Ана није пратила свог мужа у Силом: дојила је дете, свог сина. Није заборавила завет, само је чекала кад ће престати да доји своје дете и одгајити га да би га довела у скинију.

Ана је у Силому; дошла је да посвети свог сина Господу. Пратио је супруг. Приневши бика на жртву Јехови, Ана и Елкана дадоше Илији своје дете. Самуилова мајка је подсетила првосвештеника на дан кад се молила у његовом присуству. Тада је молила Господа за сина којег је обећала да ће Му посветити. Господ је услишио њену молбу, сад она испуњава свој завет.⁶²

Богомолници су се удаљили на молитву. То више није била нема молитва коју је изговарало сломљено срце неплодне мајке; то је била громка свечана химна захвалности. Дух Самуилове мајке у потпуности прожима Божанска мисао; она предвиђа будућност, она постаје пророчица. Објављује победнички долазак Месије.

Препричавањем се не може пренети сва сила и сва величина песме Самуилове мајке. Треба чути саме речи ове песме:

„Развесели се срце моје у Господу; подиже се рог мој у Господу (1 Цар. 2, 1 – М), отворише се уста моја на непријатеље моје, јер сам радосна ради спасења твојега. Нема светога као што је Господ; јер нема другога осим Тебе; и нема стијене као што је Бог наш. Не говорите више поносито, и нека не излазе из уста ваших ријечи охоло; јер је Господ Бог Који све зна, и Он удешава намјере. Лук јунацима сломи се, и изнемогли опасаше се снагом. Који бијаху сити, наимају се за хљеб; а који бијаху гладни нијесу више; и нероткиња роди седморо, а која имаше дјеце, изнеможе. Господ убија, и оживљује; спушта у гроб (у шеол – руски)⁶³ и извлачи. Господ сиромаша, и богати; понижује, и узвишује. Сиромаша подиже из праха, а из буњишта узвишује убогога да га посади с кнезовима, и даје им да наслиједе пријесто славе; јер су Господњи темељи земаљски, и на њима је основао васељену. Сачуваће ноге милијех Својих, а безбожници ће умукнути у мраку; јер својом снагом неће човјек надјачати. Који се супроте Господу, сатрће се; на њих ће загрмјети с неба; Господ ће судити крајевима земаљским, (1 Цар. 2, 1а-10а – Г) и даће снагу цару Својему, и узвисиће рог Помазанику Својему“ (1 Цар. 2, 10 – М).

Под утиском светог ентузијазма ове песме Ана се растала од свог сина. Свештени историчар нам говори само о хвали пророчице, он сакрива од нас сузе мајке. Једном годишње, кад су Израилци у централно светилиште доносили први принос од плодова земље и првенце из стада, Ана је долазила да се види са својим сином и доносила му је одећу. Илија је благословио Самуилове родитеље и рекао је Елкани: „Господ да ти да порода од те жене за овога којег је дала Господу“ (1 Цар. 2, 20 – М). Глас првосвештеника је био услишен: Ана је родила још тројицу синова и две кћери.

То је све што нам Библија говори о Самуиловој мајци. Ана се само на трен појављује на сцени Свештене историје, али њена појава оставља светао траг. У њој нам се жена свиђа пре него што почињемо да се дивимо пророчици. Она нам је занимљива и због својих дугих страдања и због оне нежности пуне поштовања коју изазива у свом супругу. Она нас дира оним изненадним срдачним поривом с којим се, кидана несрећом, обраћа

⁶² Завет назорејства је описан у књизи Бројеви. Између осталих обавезе назореја су биле: да не пију вина и јаке напитке, да се не шишају итд.

⁶³ Место загнобног живота по јеврејским веровањима.

Господу. Она нас одушевљава чврстином своје вере, ватреношћу своје молитве. Кад обећава да ће посветити Господу сина који јој Он да ми под покровом нежне и осетљиве природе препознајемо храбру душу која је способна на самопожртвовање. Завет који је дала припрема нас за њен величанствени поступак – стварно посвећивање Самуила Господу; она га посвећује изражавајући своја узвишена веровања у Бога Јеванђеља, Оног милосрдног Бога Којем се обраћала у својој немој молитви молећи Га да разреши њену неплодност.

Ана је први и уједно најјаснији и најодређенији тип који може да карактерише прелазак од Мојсијевог закона ка хришћанству. Син којег је посветила Богу постаје други оснивач јеврејског народа.

ХП Илијина снаха

Илија, првосвештеник и судија, није у потпуности одговарао висини свог двојаког служења. Уз његову врлину недостајала му је морална снага која би давала одговарајући утицај његовим речима и примеру. Двојица његових синова, Офније и Финес су служећи Господу срамотили светилиште и слаб отац, очински их прекоревашући због њиховог неваљалог понашања није имао снаге да их казни с угледом првосвештеника, с влашћу судије. Време је захтевало да храбра рука подржи колебљиве кораке Израиља. Самуило је привукао пажњу свег Израиља још за Илијиног живота. По његовој речи Израиљци су кренули у поход против Филистеја, али су били разбијени. Мислећи да ће им присуство ковчега обезбедити победу у новој бици, дошли су у Силом. Али, Илијини синови су предати у нечисте руке, ковчег није могао да избави Јевреје од нове несреће и сам је доспео у руке непријатеља, а двојица његових чувара су погинула.

Слеп, скоро стогодишњи старац седео је на столици на путу за Силом: то је био Илија. С нестрпљењем је очекивао новости с бојног поља. У граду се зачула страшна бука. Првосвештеник је упитао за разлог. Код њега је дотрчао Венијамићанин у поцепаној одећи, глава му је била посута пепелом. Побегавши с бојног поља овај Венијамићанин је дошао да објави Илији да је Израиљ поражен, да су Офнија и Финес убијени и да је свети ковчег заробљен. Чим је весник поменуо да је Божји ковчег заробљен Илија је пао са столице и умро је.

Финес је оставио своју жену у последњим данима трудноће. Кад је сазнала да је ковчег заплешен, за смрт свог свекра и преступног мужа, она је повикала и умрла на порођају. Попут Рахиле Финесова жена је умирући дала живот дечаку. И попут вољене Јаковљеве супруге, с тугом је примила дете смрти и дала му је име које је изражавало њену тугу. Међутим, Рахилина туга је била чисто лична; туга Финесове жене је била патриотска. Она није попут Рахиле, назвала своје дете, *сином туге*; назвала га је *Ихавод*, односно „отишла је слава“.

„Отиде слава од Израиља; јер би отет Ковчег Божји“ (1 Цар. 4, 22 – М), говорила је умирући.

Међутим, слава није заувек оставила Израиљце. Филистејци су брзо вратили ковчег сами, и он је стављен у Киријат-Јарим.⁶⁴ Самуило је постао судија Израиља. Схватио је да недостаци који су више пута упропаштавали Јевреје нису били неискорењиво зло, већ привремена заблуда младости; требало је само дати одговарајући правац младим синовима Израиља. Наслеђујући геније и надахнуће своје мајке Самуило је одлучио да изведе народ Божји на пут којим га је водио Мојсије. Подстакао је Јевреје на покајање, молио се за народ којим је управљао, уништио је у земљи последње остатке идолопоклонства.

⁶⁴ Град у Јудином колону, у његовом северном делу, на граници с коленом Венијамина, дакле, недалеко од Рама, где је живео Самуило и Витлејема, где се родио Давид.

Међутим, Самуило је желео да дело које је започео настави без скретања. У овоме се састоји највећа заслуга Аниног достојног сина пред јеврејским народом. Он је организовао заједнице пророка. Овакве заједнице су постојале у Рами (1 Цар. 19, 19-20), Ветиљу, Јерихону, Галгали и другим местима (4 Цар. 2, 3, 5; 4, 38; 6, 1). И од овог времена, кад се од Самуила јеврејска колена организују политички у народ под влашћу царева, пророци стално представљају његово духовно, религиозно начело; они стално указују на његов коначни циљ – припрему за долазак Месије. У томе су видели праву славу Израиља, коју више нико није могао да му одузме.

XIII Жене у Давиду препознају правог цара Израиља

Самуило је остарио. Његова деца нису обећавала да ће бити достојни наследници његове моралне и политичке власти. Пророк се надао да ће народ, развијајући се духовно под утицајем заједница пророка и не губећи из вида свој коначни циљ, сам од себе одржати своје јединство и своју независност. Међутим, Јевреји нису могли да се узвисе до мисли пророка: мислили су да ће их само наследно царство учврстити у једну целину. Молили су Самуила да им изабере цара. Пророк их је одговарао тиме да ће цар претворити њихове синове и кћери у слуге и служавке, али су они инсистирали на свом.

Самуило им је изабрао цара, високог раста, храброг: то је био Саул. Избор је био по срцу Израиљцима, али је управо он показао да служење Израиља није у физичкој снази, већ у духу. Саул није био достојан цар Израиља: недостајао му је дух схватања назначења свог народа. Још за Сауловог живота Самуило је помазао другог цара, најмлађег од седам Јесејевих синова, Давида. Низак растом, али висок духом, Давид је био прави цар Јевреја.

Још док је био Саулов слуга Давид је показао чега је достојан. Саул је не сложивши се с пророком изгубио мир духа. Један од његових слугу је морао да га умирује и развеселава. За то је управо и био изабран Давид, вешт музичар. Јесејев син се свидео цару који га је одредио за свог штитоношу. У периодима напада болести, губећи власт над собом Саул је са задовољством видео поред себе младића златне косе, свежег и пријатног лица и благог погледа;⁶⁵ волео је да слуша његово свирање и под веселим и благотворним утицајем младог уметника осећао се мирније.

Међутим, Саул је ускоро омрзао свог љубимца предосећајући у њему супарника. Почео је рат с Филистимцима. Судбину рата морао је да реши двобој. Из филистимског табора је четрдесет дана излазио великан Голијат изазивајући супарника, али супарника, на срамоту Израиљца, није било. Међутим, за награду се победнику Голијата нудила рука најстарије царске кћерке Мерове. Давид је победио дива својим пастирским оруђем – праћком.

С Голијатовом главом у руци Давид је дошао код свог цара. У том тренутку је са Саулом био његов најстарији син, Јонатан. Племенити Јонатан у Давиду није наишао на супарника, већ на пријатеља: заволео је Давида као „своју душу“ (1 Цар. 18, 1 – Г). Цар је победника учинио начелником своје војске. Процесија с победничког поља била је свечаност за Давида, али понижење за цара. Излазећи у сусрет цару с музичким инструментима и плесом израиљске жене су се обраћале Саулу с ироничним подсећањем и истовремено су хвалиле Давида.

„Саул згуби своју тисућу, али Давид својих десет тисућа.“

„Давиду дадоше десет тисућа, а мени дадоше тисућу; још му само царство треба...“ (1 Цар. 18, 7-8 – Г) говорио је израиљски цар у гневу.

Саул се сећао песама израиљских жена. Постао је сумњичав према Давиду и очигледно је желео његову смрт. Да би удао за њега своју кћерку, као што је обећао

⁶⁵ Давидова спољашњост описана је у 1 Цар. 16, 12 и 18; 19, 13. Боја козје длаке којом је Михала обложила главу лутке како би заменила Давида који је побегао била је златаста.

победнику Голијата, захтевао је од Давида нове подвиге храбрости. Давид је одбио ову част и Саул је своју старију кћерку удао за другог.

XIV Михала

Саул је почео да прогања Давида. Али, у самој кући цара Давид је нашао још једног друга осим Јонатана.

Није без разлога Давид одбио част брака с најстаријом Сауловом кћерком: његово срце није било слободно. Лепота и храброст младог војсковође, поетско надахнуће његовог карактера, његова племенитост и сами прогони којима је подвргнут, све ове привлачне црте нису могле да не дирну млађу кћерку Саула, Михалу. Цар је сазнао за Михалину љубав према Давиду и одлучио је да искористи ову страст као оруђе против победника Голијата. Рекао је својим слугама: „Реците Давиду тајно и говорите: гле, омилио си цару, и све слуге његове љубе те; буди сада зет царев“ (1 Цар. 18, 22 – М и Г).

Цареви људи од поверења су испунили његов налог; али је Давид, не смејући да верује у своју срећу одговарао: „Мислите ли да је лако бити зет царев? Та ја сам сиромаш и мали човјек“ (1 Цар. 18, 23 – Г).

Кад је Саул сазнао да због скромности Давид није смео да тражи савез с њим, ставио му је до знања да је убиство стотине Филистејаца једини откуп који тражи од свог зета. Тада је младић који је сматрао да је недостојан Михале осетио да храброшћу може да се узвиси до ње. Убио је два пута више Филистејаца него што је Саул тражио. Цар је дао своју кћерку човеку којег је она волела.

Међутим, ни Јонатаново пријатељство, ни Михалина љубав нису могли да заштите Давида од Саулове љубоморе. Једном је цар, гневан због све веће славе зета, хтео да га убије у тренутку кад је Давид покушавао да га умири свирањем у једном од уобичајених напада мрачног расположења духа. Давид је побегао у своју кућу, то је било ноћу. Саул је наредио својим слугама да вребају зетовљево кућу и требало је да га ујутру убију. Михала је сазнала за опасност, која је претила њеном мужу; рекла је Давиду: „Ако ноћас не избавиш душе своје, ујутру ћеш погинути“ (1 Цар. 19, 11 – М). Она спушта Давида кроз прозор, а на његову постељу ставља лутку, обложивши њену главу јарећом кожом. Сауловим слугама који су дошли каже да је Давид болестан у кревету. Посланици Саула питали су цара за нове наредбе. Саул им је наредио да донесу Давида у постељи. Лукавство младе жене се открило; у међувремену Давид се спасио бекством. Цар је прекоревачио Михалу због тога што није спречила бекство непријатеља свог оца; она је одговорила да је помажући Давидово бекство само попустила пред његовим окрутним претњама.

За Давида је сад почело тешко време искушења. Морао је да се спасава од Саулових прогона, али је истовремено сматрао својом обавезом да се бори против непријатеља отаџбине. Његов покровитељ Самуило је умро, Саул је Михалу удао за Фалтија, Лаишевог сина.

XV Авигаил (Авигеја)

Сахранивши и оплакавши Самуила Давид је са својим људима отишао у пустињу Фаран. Нису имали довољно хлеба. Тада се Давид сетио да је некад на Кармилу⁶⁶ заштитио пастире једног богатог човека по имену Навал. Сад је Навал на Кармилу шишао своје овце. Одлично – најзгодније време да му се стави до знања да је потребан људима који су чували његова стада од којих он сад сабира вуну, и да га моле за помоћ! Давид је послао десеторицу људи, својих присталица да апелују на Навалову племенитост. Он је

⁶⁶ То није позната гора Кармил, која се пружа до Средоземног мора на југу Финикије: ова пустиња Фаран и овај Кармил су на југу удела Јудиног колена.

одговорио презривим одбијањем. Један од Навалових слугу је био крајње увређен надменим пријемом, који је његов господар показао према Давидовим изасланицима. То је био један од оних пастира које је Давид бранио са својим војницима. Његова савест, његово срце – све му је говорило да Навал одбија оне којима дугује услугу, да је неправедан и незахвалан. Али како га одговорити од неблагородне одлуке? Навал је био округан и груб и није трпео ни примедбе, ни савете; он се њему није ни обратио. Знао је ко ће чути глас љубави и милосрђа – то је прелепа и чедна сапутница Навала, Авигеја (1 Цар. 25, 3 – М).

Слуга ју је обавестио о томе како је Навал поступио с Давидом. Чим је завршио своју причу Авигеја је издала налог да се на магарце натовари двеста хлебова, две мешине вина, пет спремљених овнова, пет мера печеног зрна, сто веза сувог грожђа и двеста сушених смокава.

„Хајдете напријед,“ рече она слугама, „а ја ћу ићи за вама“ (1 Цар. 25, 19 – М). Њен муж није знао ни за њен одлазак ни за припреме које су му претходиле. Сишавши у долину она је дочекала одред војске; то је Давид ишао да се освети Навалу. Авигеја је схватила да је Навалов живот био у опасности. Без сумње, овај човек је није био достојан и она није могла да га воли. Али он је био њен супруг и глас дужности, ако то није био глас љубави, заповедао јој је да га брани, макар је то коштало живота.

Угледавши Давида, пожурила је да сиђе с магарета, па поклонивши се до земље она рече: „На мени, господару, нека буде та кривица; али да проговори слушкиња твоја теби, и чуј ријечи слушкиње своје!“ (1 Цар. 25, 24 – М). Молећи Давида да јој дозволи да исправи недостатак свог мужа у којем није учествовала предложивши му храну спречила је Давида да изврши своје страшне намере. Нека се човек који се прихвата дела Господа, не свети за сопствено дело! Нека равнодушно прими увреду од безумника и препусти своју заштиту Врховној Правди, Чије се намере не испуњавају само у времену, већ и у вечности!

„И да устане човјек на те и да тражи душу твоју, душа ће господара мојега бити везана у свежњу живијех код Господа Бога твојега, а душе ће непријатеља твојих бацити као из праће“ (1 Цар. 25, 29 – М).⁶⁷ Авигеја, признајући у Давиду будућег цара Израилља преклиње га да не прља руке крвљу. „И кад Господ учини господару мојему,“ додала је, „опоменућеш се слушкиње своје“ (1 Цар. 25, 30-31 – М).

Приликом ових речи које су одисале нежношћу жене, али се чуо и одјек пророчанског говора, нестало је Давидов гнев, његова душа се узвисила. Пред мишљу о Вечној Правди на Коју га је подсетила Авигеја, схватио је ништавност својих намера да се освети: верујући у бесмртност душе, престао је да се мучи у жељи за осветом. Пред нежном добротом жене, која је молила за милост према презреном супругу, прекорио је себе због тога што је желео да увреди човека који га је увредио. Друга мисао је сад обузимала Давида: јер, заклео се да ће истребити целу кућу Навала и да га Авигеја није спречила да испуни своју заклетву он би заједно са својим непријатељем убио и ово предивно и племенито створење, којем се сад диви. Његов збуњени глас је благословио у Авигеји посланицу Бога, а у њеним саветима – надахнуће Неба. Примивши дарове које је понудила Давид јој рече: „Иди с миром кући својој; ето, послушах те, и погледах на те!“ (1 Цар. 25, 35 – М).

Млада жена се вратила свом супругу. Навал је био пијан; Авигеја је то прећутала. Ујутру, кад је могао да је саслуша испричала му је од какве је опасности избавила његову кућу. Пошто је био кукавица и поред све грубости, Навал је се од страха парализовао (1 Цар. 25, 37 – М).⁶⁸ Бог се осветио уместо Давида. Десет дана касније Авигеја је постала удовица. Давидови људи су дошли код младе жене. „Давид нас посла к теби да те узме за жену“ (1 Цар. 25, 40) говорили су јој.

⁶⁷ Преводилац одлично преноси слику нестанка Давидових непријатеља поредећи њихову погибел с излетањем камена из праће.

⁶⁸ Израз: „замрло је у њему срце његово и скаменио се“ јесте управо опис парализе.

Авигеја је сигурно патила видећи да је везана за човека грубе нарави. Давидова понуда је оживела наде њене младости. Она се поклонила до земље Давидовим изасланицима и обраћајући се у мислима свом женику рекла је: „Ево слушкиње твоје, да служи и да пере ноге слугама господара својега“ (1 Цар. 25, 41 – М).

Поставши Давидова жена Авигеја се у даљем животу свог царског супруга појављује само у некој полусенци (1 Цар. 30, 5, 18 – М)⁶⁹ и на крају потпуно нестаје. Али, она оставља на нас неизбрисив утисак.

Авигеја је једна од најсимпатичнијих личности. Она нам показује прототип јеванђељске жене, како у њеним породичним врлинама, тако и у њеним духовним веровањима. Дивна и пријатна фигура Авигеје никад неће остарити и у хришћанству ће се ликови такве врсте све више и више умножавати. Бистрог ума (1 Цар. 25, 3 – М) и мека срца Навалова супруга била је сједињена с човеком који није могао да разуме ни узвишеност њених мисли, ни племенитост осећања. Без обзира на то, она подржавајући достојанство свог домаћег огњишта, ћутке подноси недостатке свог мужа, труди се да их исправи, сама се подвргава опасности ради спасења свог кривог мужа. И шта је могло да је подржава у овој суровој оданости? – Оно што је тако красноречиво рекла Давиду: вера у Провиђење и нада у вечност уз сећање на коју невоље овог живота за верујућу душу нестају попут сенке.

XVI Ендорска чаробница

У међувремену је била решена Саулова судбина. Бог га је оставио. Он је био очајан.

Једне ноћи су се тројица људи пробила у пећину у планини на којој се налазило село Ендор.⁷⁰ У пећини је живела чаробница. Један од тројице посетилаца је замолио чаробницу да позове мртваца којег јој он каже. Она се противила. Подсетила је човека који је то тражио да је Саул истерао из своје земље све оне који позивају мртве и чаробњаке; сад се плашила да ће јој посетиоци поставити замку како би је убили. Незнанац је инсистирао обећавајући да ће јој сачувати живот. „Кога да ти дозовем?“ упита га спремна да се бави својим чаробњаштвом. – „Самуила ми дозови“ (1 Цар. 28, 11 – М), одговори саговорник. Чаробница је изненада повикала из свег гласа. Није могла да примора пророка да изађе из гроба, а видела је како се појављује његова сенка. Погодила је да је само присуство посетиоца на чудесан начин привукло авет и рекла је саговорнику: „Зашто си ме преварио? Та ти си Саул.“ (1 Цар. 28, 12 – М).

То је заиста био цар. Ступајући у битку с Филистејцима узалудно је питао тумаче Господа какав ће бити исход рата. Пошто га је напустио Дух Божји пао је до те мере да је одлучио да тражи помоћ од тајне вештине,⁷¹ коју је сам прогонио. Пророк се појавио, покривен мантијом и прекорио је Саула због тога што је нарушио његов последњи покој и обавестио га је да ће ујутру цар и његова деца, сви заједно, бити у преисподњи и Израил ће бити побеђен.

Припремајући се за гатање чаробнице Саул ништа није јео ни те ноћи, ни претходног дана. Мрачна Самуилова вест га је погодила, пао је. Чаробница је пришла цару подсећајући га да је ризиковала свој живот; заузврат га преклиње да услиши њену молбу. Замолила га је да се поткрепи неком храном. Саул је одбио, али је попустивши пред упорним молбама ове жене устао и седећи на постељи чекао је да му домаћица донесе храну. Чаробница је имала угојено теле; пожурила је да га закоље; испекла је хлеб од пресног теста и ову вечеру је понудила цару и двојици његових сапутника.

⁶⁹ Давид је ослобађа из заробљеништва Амалићана.

⁷⁰ На четири миље јужно од горе Тавор, у колону Исахаровом. Пећину чаробнице показују и данас.

⁷¹ Ендорска чаробница нас подсећа на савремене *спиритисте*.

У поређењу с великодушношћу и племенитошћу чаробнице, која је пружила помоћ свом прогонитељу још више се истиче Саулов пад. Поткрепивши се храном, цар и његове слуге су напустили пећину чаробнице пре сванућа.

Давид се налазио у Секелагу,⁷² у филистејској земљи. Овде је сазнао за исход битке између Израиљаца и Филистејаца. Његови сународници су били разбијени, његов побратим Јонатан је био убијен, рањени Саул се сам убио. Давид је плакао за Саулом и Јонатаном, за својим прогонитељем и за својим другом. У елегији (2 Цар. 1, 19-27) у којој се излила сва његова племенита и нежна душа, он моли да се смрт двојице израиљских кнезова не објављује филистејским женама да на сузе не би одговориле експлозијом радости, већ подстиче израиљске кћери да плачу за Саулом, који је некада био победник и који их је облачио у пурпур и злато. Највише је туговао за Јонатаном, братом, чија му је љубав била милија од женске љубави.

XVII Друго појављивање Михале и њен карактер

Давид је у Хеврону био проглашен за цара Јудиног колена. Узео је нове жене. Међу децом, коју му је у Хеврону родило његових шест жена био је Хилеав (2 Цар. 3, 3 – М)⁷³ од Авигеје која је прва предвидела на Давидовом челу сјај његове будуће царске славе. Међутим, дивљење које је Авигеја изазвала у Давиду није могло да учини да он заборави прву љубав. Жена његове младости је увек живела у његовим мислима.

Пре него што је Давид постао цар целог Израиља, морао је да издржи упорну борбу против Савуловог сина Исвостеја. На крају је Авенир, главни ослонац Исвостеја и старшина његове војске предложио Давиду да пређе код њега у службу. Давид је прихватио понуду војсковође само под условом да му доведе Михалу. Давид га по своју прву жену код супарника послао његовог његовог брата. Подсетио је брата да је ради ње подвргавао свој живот опасности. И да ли је могао да заборави да јој дугује живот?

Али, Михала је била удата за Фалтила. Зар је могла да напусти свог другог супруга који ју је ватрено волео без жаљења? Исвостеј је послао своју сестру код Давида. Авенир се прихватио да је доведе код цара Јуде. Фалтил се тешко растао од ње. Погођен у само срце, лијући сузе пратио ју је до Ваурима,⁷⁴ где му је Авенир рекао: „Иди, врати се натраг!“ (2 Цар. 3, 16 – М). Зар се Михала није сећала ове сцене кад је дошавши до Хеврона видела да није једина у срцу свог првог супруга, да има супарнице и да им се придружују нове? Царска кћерка и некада једина Давидова сапутница сигурно је патила двоструком гордошћу принцезе и жене.

Исвостеј је ускоро погинуо. Сад је остао једини мушки представник Сауловог племена, Јонатанов син, Мефивостеј. Међутим, овај несрећник је са пет година постао хром на обе ноге. Око њега више нису могла да се групишу јеврејска племена, цар Јуде је сад постао цар свег Израиља, Саулова кћерка је била царица.

Давид је престоницу свог царства сместио у Јерусалим. Одлучио је да овде пренесе ковчег Завета, који је од времена Самуила још увек остао у Кириафиариму и да овде оснује централно светилиште. Михала је гледала кроз прозор царског дома преношење ковчега Завета у Давидов град. Ковчег који су носили левити се приближавао. Међу музичарима чији су инструменти пратили појање свештене химне ишле су девојке (Пс. 68, 25) и удрале у бубњеве. Појци су хвалили величину Господа васељене, Који је ишао да утврди Своје обитавалиште на гори Сиону. Да ли је човек смео да се приближи овом светилишту? Да, љубављу према истини, испуњавањем правде ниско створење је могло да се узвиси до Онога Ко живи на овом светом месту.

⁷² Јужно од удела Јудиног колена.

⁷³ У књ. 1 Пар. 3, 1 он се назива Даниел. – *нап. аут.*; у синодалном преводу – Далуја – *ред.*

⁷⁴ Исвостеј је то време био у Галаду, а зато је ово место морало бити на путу од Јордана у Хеврон.

„Господња је земља и што је год у њој, васиљена и све што живи на њој. Јер је Он на морима основа, и посред ријека утврди је. Ко ће изаћи на гору Господњу? И ко ће стати на светом мјесту Његову? У кога су чисте руке и срце безазлено, ко не изриче имена Његова узалуд и не куне се лажно“ (Пс. 24, 1-4). Овај Давидов псалом су певали појци. И сам цар је, одбацивши знаке свог чина, обукавши одећу од визона и опасавши се попут левита, придружио заједничком хору звук свог гласа, акорде своје харфе и предао се једном од уобичајених испољавања религиозне радости код древних људи – плесу. Михала је гледала свог супруга. Некада давно, у кући свог оца није могла да сакрије своје нежно дивљење према Јесејевом сину кад је свог младог супруга окруживала најватренијом бригом. А сад, видећи како је цар изражавао пред ковчегом своју безграничну радост, више га није волела: презирала га је (2 Цар. 6, 16 – М)⁷⁵ због његовог играња и скакања.

У међувремену се свечана процесија наставила. Ковчег је донет до шатора, који је Давид подигао. Давид приноси свепаленицу и жртву мира. Сваки мушкарац, свака жена добијају од њега по један хлеб, по парче печеног меса и по чашу вина (2 Цар. 6, 19 – Г).⁷⁶ Затим Давид креће својој кући да би подсетио на милост Божију и своје жене и децу.

До овог тренутка цар је био сведок народног ентузијазма: у ковчегу Завета као симболу Божанског присуства сваки Јеврејин је поздрављао освећење народног јединства. Наравно, Давид је очекивао да ће и у својој породици наћи иста ова свечана осећања. Михала му је изашла у сусрет. Није поздравила свог супруга миром, ни цар јој није одговорио миром. Презривом иронијом код Давида је изазвала читаву бујицу прекора.

„Како је славан данас био цар Израилев, кад се данас откривао пред слушкињама слуга својих, као што се откривају никаки људи!“ (2 Цар. 6, 20 – Г).⁷⁷ То ни из далека није говорила она жена која је била права Давидова сапутница; то је била Саулова кћи. Цар је то осетио и попримајући обличје царске величине, коју је заборављао само пред лицем Господа рекао је: „Пред Господом, Који ме је изабрао преко оца твојега и преко свега дома његова, те ми заповиједио да будем вођ народу Господњему, Израилу, играо сам, и играћу пред Господом. И још ћу се већма понизити, и још ћу мањи себи бити; и опет ћу бити славан пред скушкињама, за које говориш“ (2 Цар. 6, 21-22 – Г). И последња веза између Давида и његове прве жене је била прекинута. Саулова кћерка никад није постала мајка.

Михалина фигура нам неће изгледати сасвим симпатична ако је будемо посматрали само приликом последње појаве. Гордо понашање принцезе нас одбија. Међутим, осећање наше хладноће замениће осећање дубоког сажаљења ако узмемо у обзир сву њену прошлост. Ево је час како стоји између повиновања кћерке оцу и љубави према свом супругу, па је узимају од вољеног супруга и дају је другом мужу. Сад се везала за своје последње везе, а терају је да опет узме на себе окове које су је некада приморали да раскине. У свом првом супругу она више не налази друга своје младости, већ господара неколиких жена. Јасно је да међу овим митарствима ватрена и племенита природа Михале није могла да не огруби, а у њено срце је могао да се поткраде отров презира и мржње. Међутим, морамо указати Михали достојну част: спасавајући Давида од сигурне смрти помогла је Давидовој династији у испуњењу њеног назначења.

XVIII Ресфа, Саулова наложница

⁷⁵ Израз *презирала* припада самој Библији, ова реч у потпуности изражава стање Михалине душе. У словенској Библији је употребљена реч *уничжи*.

⁷⁶ У другим преводима су називи подељених ствари преведени другачије.

⁷⁷ Ефод који је обукао Давид је кратка одећа која ноге оставља наге. Дугачка одећа и лаган ход су знаци угледног човека на Истоку.

Саул је због ревности за Израиљем убијао Гаваоњане и Амореје,⁷⁸ који су живели међу народом Божјим. Он је заборавио да су се некада Исус Навин и цео народ заклели Гаваоњанима да их неће дирати и дозволили су им да мирно живе међу Израиљем (Нав. 9, 3, 15, 19). Гаваоњани су за кршење заклетве кривили само Саула. Сад су захтевали од Давида да им да Саулове потомке.

Давид им је предао двојицу Саулових синова од наложнице Ресфе и петорицу његових унука од Михале (2 Цар. 21, 8). Гаваоњани су их обесили на планини. То је било у првим данима жетве јечма, Ресфа, мајка двојице обешених, раширила је тепих на стени и седела је поред лешева Саулових несрећних потомака од почетка жетве док није почела да пада киша – то је од почетка пролећа до дубоке јесени. Дању је терала од њих птице, а ноћу дивље животиње. Несрећна мајка, која није могла да спаси живот своје деце и Саулових последњих потомака труди се бар да сачува њихове лешеве. Због тога живи око лешева неколико месеци у току којих није знала за мир ни дању, ни ноћу. Ова оданост, ово самопожртвовање не могу да нас не задиве, не могу да не изазову у нама сузе због судбине несрећне Саулове породице. Својим сузама, својом безграничном несрећом Ресфа искупљује све недостатке свог супруга.

Давид је чуо за Ресфино понашање. Пожелео је да с помири са Сауловим домом. Сакупио је кости Саула и свих његових потомака и с почашћу их је сахранио у породичној гробници. *Тако се послуже тога умилостиви Господ земљи* (2 Цар. 21, 14 – М).

XIX Витсавеја

Давид је био на врхунцу славе и моћи. Победио је Филистеје, Моавићане, Едомичане. Феничани су сматрали за част да се друже с њим. Његово име се прочуло далеко ван граница Ханана. Међутим, опијеност славом је имала на њега утицај моралног ослабљивања. Он је предузео рат против Амонићана; овај рат учвршћује његову војну моћ, али постаје узрок његовог моралног пада. Војска је опколила амонитску тврђаву Раву (2 Цар. 11, 1), а сам цар је остао у Јерусалиму. Свидела му се Витсавеја, жена Урије Хетејина, који је био у војсци и који је био његов верни војник. Давид је наредио свом вођи Јоаву да стави Урију на такво место за време битке где ће сигурно погинути. Наредба је испуњена и Давид се жени Уријином удовицом. Пророк Натан, разобличавајући га за овај злочин, претио му је казном, која га је одмах сустигла. Син којег је Витсавеја родила умро је седам дана касније (2 Цар. 12).

Давид је мирно поднео казну (2 Цар. 12, 18-23) и искреног срца је исповедао пред Господом свој тежак злочин. Сећао се своје тако чисте и дивне младости и молио је Господа да обнови његову остарелу душу; молио Га је да му врати некадашњу радост и мирно расположење духа; изражавао је сигурност да ће искреним покајањем умилостивити милосрдног Бога.⁷⁹ Рођење другог сина Соломона, уверило је обоје, оца и мајку, и Давида и Витсавеју да Бог опрашта њихову кривицу (2 Цар. 12, 24).

Давид је остарио. Умирући, оставио је свом наследнику државу на врхунцу моћи и просвећења. Истински цар народа, надахнут патриотским ентузијазмом и религиозном ревношћу, Давид је без обзира на своје недостатке умео да схвати његов дух, да усмери његове тежње. Проширивши своју власт до Еуфрата сакупио је у Јерусалиму грађу за храм, који је саградио његов наследник, али у којем су звучале песме, које је царски пророк испевао у тренуцима своје туге и радости.

По праву старешинства наслеђивање трона је припадало Адонији, Агитином сину. Међутим, Соломон је био Давидово омиљено дете у данима његове старости: поверио га је покровитељству свог разобличитеља, пророка Натана,⁸⁰ а Витсавеји је

⁷⁸ То се помиње само у историји освете према Гаваоњанима. 2 Цар. 21.

⁷⁹ Два псалма су нам остала као споменици Давидовог покајања: 30 (31) и 50 (51).

⁸⁰ 2 Цар. 12, 25. Пророк му даје чак и име.

обећао да ће га учинити својим наследником. Човек Божји долази код Витсавеје и обавештава је да опасност прети животу њеног сина и њеном сопственом животу. У овом тренутку пир је сјединио све присталице Адоније и они су га прогласили за цара. По Натановом савету царица је ушла у Давидову собу. С царем је била млада и прелепа девојка Ависага Сунамка. Она је ширила на цареву старост дражи своје девствене лепоте и Давид се према њој односио као према својој кћерки. Витсавеја је пала Давиду пред ноге. „Шта ћеш?“ упита је супруг. „Господару мој,“ одговори она, „ти си се закleo Господом Богом својим слушкињи својој: Соломун син твој биће цар послѣ мене, и он ће сједети на пријестолу мојем. А сада ево Адонија се зацари, а ти, господару мој царе, и не знаш. Наклао је волова и угојене стоке и оваца много, и позвао све синове царева, и Авијатара свештеника и Јоава војводу; а Соломуна слуге твојега није позвао“ (3 Цар. 1, 16-19 – М).

Народ, додала је Витсавеја, чека да цар сам каже ко ће бити будући господар... Зар ће Соломон и његова мајка бити препуштени освети принца, чија је права Давид желео да жртвује у њихову корист? Витсавеја је дирнула и част цара, и нежност супруга и љубав оца. Још је говорила кад се зачуо глас Натана (3 Цар. 1, 23). Царица је отишла. Човек Божји је потврдио Давиду све што је Витсавеја говорила: „Да живи цар Адонија!“ (3 Цар. 1, 25) викали су Адонијини гости. Ова вика је наишла на одјек у срцу Витсавејиног мужа.

„Зовите ми Витсавеју!“ рече цар. Царица, која се вратила код свог супруга стаје пред њега и чека. Давид почиње да говори.

„Тако да је жив Господ, Који је избавио душу моју од сваке невоље, како сам ти се закleo Господом Богом Израилевим рекавши: Соломун син твој биће цар послѣ мене, и он ће сједјети на пријестолу мојему умјесто мене, тако ћу учинити данас.“ Тада Витсавеја сави се лицем до земље и поклони се цару, па рече: „Да живи гоподар мој цар Давид довијека!“ (3 Цар. 1, 28-31 – М).

Давид је умро. Соломон је постао цар. Адонија се обратио Витсавеји, њеном женском срцу. По праву рођења круна је припадала њему. Добио ју је други; Адонија је попустио. Али, гушећи своје честољубље хтео је да да простора тајни своје љубави. Преклињао је Витсавеју да измоли за њега од Соломона руку Ависаге, младе девице која је наслађивала последње дане његовог оца. Витсавеја је пристала. Кад је Соломон угледао мајку која је улазила код њега устао је, кренуо јој је у сусрет и поклонио се. Севши на престо заповедио је да се с десне стране стави други престо за његову мајку. Цар је обећао да ће задовољити молбу мајке не знајући још који је њен предмет. И да ли је могао било шта да одбије жени која му је издејствовала круну – мајци, којој је по својим причама „био нежан <...> и једини син“ (уп. Прич. 4, 3)? Тек што је Витсавеја изложила предмет своје молбе цар се узнемирио: проговорио је језиком страшног незадовољства. Зар молити једну од жена које су служиле његовом претходнику није значило исказивати претензије на само царско наследство? Зашто Витсавеја још не замоли да уступи трон Адонији?.. Поступак најстаријег Давидовог сина повукао је за собом смртну пресуду.

Овим се завршавају подаци о Витсавејином животу. Поставши на тако страشان начин Давидова супруга она показује да је достојна да буде прамајка Искупителџа. Давид се покајао због свог злочина, али је он послужио као лекција Витсавеји. Соломон из првих дана своје владавине може да служи као најбоља похвала за мајку. Она се брине да му буде дат трон зато што види да је најдостојнији наследник Давида. Покушава да задржи свог царског сина на путевима правде и милости, труди се да заштити његов морал; слика пред њим идеал дивне жене и тако се труди да га сачува од разврата, који је упропастио све источне царева, који је погубио и царство Израилџа. У доброј жени је видела благостање мужа, породице и друштва (уп. Прич. 31). Нажалост, Соломон није послушао све мајчине поуке.

Соломон се после женидбе у току првих година своје владавине Амонком Намом,⁸¹ оженио још и египатском принцем, фараоновом кћерком (3 Цар. 3, 1). Млада жена је патила на свом брачном пиру. Пресељена на страни двор сећала се свог детињства; у близини супруга, који јој је још увек био непознат туговала је за својом породицом. Корејеви синови певају једну од Давидових песама, снажних, блиставих песама – *песму љубави*, која под материјалним, такорећи историјским покровом садржи највиши духовни смисао. *Тјече из срца мојега ријеч добра; рекох: дјело је моје за цара; језик је мој трска хитрога писара* (Пс. 45, 1).⁸² Оваквим уводом хор започиње своју песму.

Најпријатнији принос који се може дати младој јесте похвала човека с којим се сједињује. И хор хвали и спољашњу лепоту Соломона и његову моралну величину. Ево, у својим дворовима са зидинама украшеним слоновачом, Соломон, прави цар Азије, на дан свог брака седи на трону, опасан мачем, намирисан мирисима; забављају га музичари, служе му дворске девојке. С десне стране цара је принцеза Египта, царица Израилја, сапутница Соломона, покривена златом Офира. И хор Корејевих синова, погађајући тугу младе обраћа се девојци најнежнијим и најласкавијим речима. Нека повије према њима своју прелепу главу; нека с њима погледа своју срећу; нека заборави и земљу Египта, и дворце фараона ради овог младог супруга којег прослављају и који ће је заволети! Нека узврати свом супругу оданошћу на његову нежност! Према њој ће се с поштовањем односити и Тирћани и израиљске велможе, и донеће својој младој царици дарове. Нека замисли весео приказ кад буде дошла код цара у својој раскошној одећи младе, у пратњи младих другарица! *Чуј, кћери, - пева хор, - погледај и обрати к мени ухо своје, заборави народ свој и дом оца својега. И цару ће омиљети љепота твоја; јер је он Господ твој, и њему се поклони!* (Пс. 44, 11-12 – М).

Да ли се још сећа своје отаџбине? Можда. Али ако предност царског чина, ако љубав младог цара, предивног, великодушног, не могу да је утеше, пред њом је потомство, деца која ће јој заменити њене оце. Царица, супруга и мајка – с овом троструком влашћу учиниће своје синове кнезовима земље. И њена слава неће бити ефемерна: хор је, опевајући ову славу уверава у бесмртност.⁸³

Соломон фараонову кћерку обасипа крајњом бригом. Штедећи њену гордост принцезе, која се родила на трону саградио је за њу дворцац (3 Цар. 7, 8; 9, 24).

XXI Савска царица

Слава о мудрости и величини цара Соломона пронела се на далеко. У срећној Аравији⁸⁴, где дрвеће излива миро и тамјан, где потоци теку у златним зрнцима, где горе крију у себи ахат, оникс и рубине, налазило се Савско царство. Овде су се дражи мирисне Аравије огледале у свом пуном сјају. Али, у раскоши природе житељи Саве су умели да сачувају у себи способност да цене све врлинско и достојно поштовања. Моралну лепоту су примећавали свуда, волели су све и да би је видели у свом блеску нису се дуго премишљали да оду у далеке земље да виде људе који су били њени представници.

Савска царица је чула за јеврејског цара; оставила је своје царство и кренула је у Јерусалим како би лично испитала Соломонову мудрост. Камиле царског каравана натоварене су мирисима, златом и драгим камењем. Царица је била одушевљена Соломоновим објашњењима, његовом мудрошћу и раскошју дворског живота. Некада се није усуђивала да верује причама чији је предмет био цар Израилја, а оно у шта није могла да верује није чинило ни половину онога што је сад видела. Завидела је срећи оних који су живели у близини Соломона. Благосиљала је Господа Који је заволео Свој народ до те

⁸¹ Нама је била мајка најстаријег Соломоновог сина, Ровоама. 3 Цар. 14, 21, 31; 2 Пар. 12, 13.

⁸² Овај псалом описује тајанствени савез између Христа и Цркве.

⁸³ Пс. 44, 17-18, су стихови који се не односе на цара, већ на младу. Уопште, овај псалом и у његовом тајанственом смислу се схвата најбоље кад се приликом превода има у виду његов буквални смисао.

⁸⁴ Исус Христос савску царицу назива просто јужном. Мт. 12, 42; Лк. 11, 31.

мере да му је за његово руководство дао само оваплоћење истине. У речима арапске царице провејавала је извесна меланхолија иза које се крило друго осећање, живље од осећања дивљена. Можда је то било осећање љубави.⁸⁵

Савска царица је израиљском цару дала сто двадесет таланата злата, мноштво драгог камења и толико значајну количину мириса, која још никад није доспела на хананску земљу. Приликом одласка царице Соломон ју је даривао заиста царски (3 Цар. 10, 1-13). Доћи ће време кад странци у Јерусалиму неће тражити призор људске мудрости и раскоши, већ место одакле се излива сам извор мудрости, Реч Божија. Тада ће се попут савске царице и цара Израиља различити народи сјединити у поштовању јединствене Вечне Истине (Ис. 2, 2).

XXII Жене упропашћују Соломона

Раскош, која је освојила савску царицу на двору израиљског цара упропастила је Соломона. Соломон није могао да се сачува од утицаја иностраних жена. Од хиљаду жена из његовог харема седамсто су биле царице. Соломон је прихватао њихове обичаје, подизао је олтаре њиховим боговима. Недавно је у Јосафатовој долини био пронађен монолит египатског стила – остатак идолишта Соломонове жене, фараонове кћерке. Соломон је оптерећио страшним порезима народ, који је у време Саула још чувао пастирске навике слободе и независности. Самуилово предсказање се сад остваривало: Израиљци су стењали од свог цара, чије изабрање је толико хтео да издејствује од Самуила. Јевреји су ово схватили. Соломон је умро; његов син и наследник Ровоам је желео да иде погибелним путем који је прокрчио његов отац. *А ти, Давиде, сад гледај своју кућу. Тако отиде Израиљ у шаторе своје* (3 Цар. 12, 16 – Г) повикао је народ. У овом крику негодовања одједном су се изразили дуго гушени пориви Симових синова. Десет колена изабрало је за свог цара Јеровоама; само су Јуда и Венијамин остали верни Давидовом потомству. И два одвојена царства, Јуда и Израиљ, од сада почињу међусобни рат, у којем ће се међусобно исцрпљивати.

XXIII Жене помажу погибел оба царства, Јуде и Израиља; предсказање о спасењу кроз жену

С поделом царстава истински задатак Израиља су подражавале само поједине личности. Прави представници религиозне идеје, којој је заправо и требало да служи народ Божји, били су само пророци. Управо они нам откривају право стање ствари у периоду поделе народа Божијег на два царства. Надахнуте речи пророка служиле су као бакља и топлота која греје; чак и кад се политичко здање Израиља рушило, идеја коју је представљао изабрани народ у пророчким говорима била је у свом сјају. Из њих сазнајемо за погибелне утицаје, који су масу Јевреја спречавали да иду за пророцима њиховим духовним путем сталног моралног усавршавања.

Раскош жена представља је један од узрока пада оба царства, Израиља и Јуде. Ради задовољења разорних укуса својих жена цареви постају пљачкаши народа. Свети пророк Амос веома сурово грди жене Самарије, објављујући им да ће након размажености њихових навика наступити понижење ропства. „Чујте ову ријеч,“ говори он, „краве Васанске, које сте у гори Самаријској, које криво чините убогим и сатирете сиромаше, које говорите господарима својим: донесите да пијемо!“ Закле се Господ Господ светошћу Својом да ће вам ево доћи дани, те ће вас извлачити кукама, и остатак ваш удицама рибарским“ (Ам. 4, 1-2 – М) итд.

Нешто касније исто тако смело и оштро жене Јерусалима грди пророк Исаија (Ис. 3, 16-22). Исаија предсказује својим суграђанкама да ће коса коју украшавају с таквом

⁸⁵ Предања кажу да је Савска царица Соломона оставила као мајка.

љубављу опасти у дан несреће. Тада ће конопац ропства заменити префињени појас, кострет покајања – плашт који се вуче по земљи, жиг ропства – задовољан и весео израз лепоте (Ис. 3, 23).

Пророк описује слику тужног Сиона, збаченог на земљу како оплакује своје убијене или прогнане синове. *И тужиће и плакаће врата његова, а он ће пуст лежати на земљи* (Ис. 3, 23 – М) каже Исаија. Али налазећи у кажњавању својих сународника довољно искупљење за њихов злочин, пророк у Јерусалиму који гине види свет зоре новог живота: *Ето, Дјевојка ће zatrudњети и родиће Сина, и надјенуће му име Емануило* (Ис. 7, 17 – М). У развращеној жени је погибелъ Израилља, у чистој Дјеви – његово спасење.

XXIV Језавеља

Језавеља представља слику погибелъног утицаја развращене жене у десет колена израилског народа, која су се издвојила. Јеровоам, први цар десет колена није задржао престо у својој династији. Начелник нове царске династије је успео да преда престо свом сину. То је био Ахав. Роб тренутног порива, Ахав није имао снаге да буде чврст ни у добру, ни у злу. Његова слабост и неодлучност подвргли су га утицају жене Језавеље. Кћерка Сидонског цара, Језавеља, одвлачи све поданике свог супруга у служење Валу. У то време се појављује ватрени пророк Илија. Човек Божји објављује цару да ће Бог казнити Израилце глађу због феничанског идолопоклонства. Претња се остварује. Али док страшна глад кажњава злочин Израилљаца Језавеља за својим столом храни мноштво Валових пророка. Оваква непажња према Божанској казни побудила је ревност Божијег пророка. По његовом моћном и страшном гласу Валови пророци су били истребљени (3 Цар. 18, 40). Царица је предузела све мере да се освети за њих. Човек Божји у бекству једно време осећа такав страх да жели смрт (3 Цар. 19, 3-4).

Језавеља, ослободивши се присуства Илије, који је могао да ослободи Ахава од њеног утицаја наставља да управља својим мужем слабог карактера. Цару се свидео виноград једног сиромаша, Навутеја. Пожелео да купи овај виноград, али домаћин нипошто није желео да га уступи зато што је то била његова очевина. Ахав се растужио. Језавеља сазнаје узрок туге свог мужа. Смејући се његовој слабости она наређује старешинама да преко двојице лажних сведока оптуже Навутеја за наводни злочин. Невини Навутеј је каменован, а Језавеља је ликујући понудила свом супругу жељени виноград. Ахав је кренуо да ступи у посед купљене имовине. Изненада се пред њим појављује величанствена фигура великог пророка. Тумач Божанских путева, осветник народних права, Илија објављује Језавељином супругу да ће за убиство једног од својих највернијих поданика платити истребљењем целе куће. Пророк је додао: *И за Језавељу рече Господ говорећи: пси ће изјести Језавељу испод зидова Језраелских* (3 Цар. 21, 23 – М). Ахав је поцепавши своју одећу почео да се каје и предао се посту. Бог се сажалио над њим и обећао му је да он лично неће видети истребљење свог дома.

Ахав је погинуо у рату против Сиријаца. Штетан утицај Језавеље је трајао за време двојице царева, њених синова Охозиије и Јорама. Појавио се начелник нове царске династије Јуј ; он је убио Јорама и његов леш је бацио на Навутејево поље. Кад је нови цар ступио у престоницу Језраел Језавеља је љутито гледала кроз прозор дворца и срамотила је новог цара с надменошћу и отровном иронијом (4 Цар. 9, 31). Цар је наредио да се избаци кроз прозор и сам је прегазио њен леш. Међутим, пало му је на памет да је Језавеља ипак царева кћи и зато је хтео да сахрани њен леш. Али било је касно. Илијино предсказање се остварило. Појели су је пси (4 Цар. 9, 35-37).

XXV Сарептска удовица

Међутим, док је жена у највишим слојевима била заражена развратом двора, у народу она није губила пријемчивост својственоу њеном полу за све чисто и свето. Док је

Језавеља прогањала и пратила Илију, једна сиромашна удовица му је пружила безбедно уточиште у Сарепти, близу Сидона. Угостила је пророка последњим што је имала спремајући се да после тога умре од глади; али, по Илијиним речима, прегршт брашна коју је имала и мало уља постају неисцрпан извор, који је био довољан за храну целој њеној кући. У близини ове сиромашне жене Илија губи свој страشان изглед и показује све особине осетљиве и племените душе. Умире мали син његове гостољубиве домаћице. Илија узима мртво дете, односи га у своју собу и враћајући малишана мајци живог, каже јој: „Видиш, син твој је жив.“ Сарептска удовица је у спаситељу свог сина препознала посланика Божијег (3 Цар. 17, 9-24).

XXVI Жена из Сунема

За свог наследника Илија је оставио Јелисеја. Величанствени и строги Јелисејев карактер био је блажи од Илијиног; али у делу добра ученик је имао исто толико ватрениости као његов наставник. Јелисеј је волео да живи код горе Кармил, где је за Бога ревновао његов претходник. Ланац Кармила протеже се до Средоземног мора, где у стрмој падини образује стеновити зид. У мору се види пећина. Овде се по предању крио Илија (3 Цар. 18, 19-41), овамо је бежао и Јелисеј.

Једна жена из Сунема, у близини Кармила, схватила је и примила к срцу Јелисејеву мисију. Богата и племенита, на горњем спрату своје куће уредила је собу у којој је Божји човек могао да борави у свако доба. На располагању су му увек били кревет, сто, столица и светиљка. Јелисеј је радо користио гостопримство добре жене. Једном ју је упитао на који начин може да јој се захвали за њену бригу. Она је поносно одговорила: „Живим међу својим народом“ (4 Цар. 4, 13 – М). Имала је све што су људи могли да јој пруже; од њих више ништа није желела. Али, Јелисеј је схватио да јој је недостајала срећа коју је могао да јој дарује само Бог. Није имала деце. Пророк јој је објавио да ће за годину дана у исто ово време имати сина на рукама. Не смејући да се препусти овој нади преклињала је Јелисеја да не сеје у њено срце снове који могу да је униште. Њен муж је био стар.

После дуго времена опет сусрећемо Јелисеја на гори Кармил. Пророк је из даљине препознао жену, која се приближавала. „То је она Сунемка!“ – обратио се пророк свом слуги Гијезију. По наредби Јелисеја Гијезије је потрчао у сусрет жени која им је долазила у сусрет, упитао је за њено здравље и здравље њене породице. „Здраво смо,“ (4 Цар. 4, 25-26 – М) одговорила је. Одлазећи код Јелисеја она пада на земљу и грли ноге пророка. Гијезије је хтео да је подигне, али је пророк рекао свом слуги: „Остави је, јер јој је душа у јаду, а Господ сакри од мене и не јави ми“ (4 Цар. 4, 27 – Г). У тим условима тајна туга жене је избила на површину. Жалећи се и истовремено прекоревајући говорила је: „Јесам ли искала сина од господара својега? Нијесам ли казала: немој ме варати“ (4 Цар. 4, 28 – М).

Пророк је све одгонетнуо. Њен син, којег јој је Бог дао по његовој молитви, умро је. Дете које је ударила сунчаница за време жетве, по очевој наредби је болесно однето у кућу, код своје мајке. Она га је узела у наручје и он јој је умро на рукама. Гушећи своју тешку несрећу снела је сина у собу и ставила га је на кревет који је служио пророку за време његових посета и не говорећи свом мужу за њихову заједничку несрећу замолила је само да јој да једног слугу и магарицу да оде у планину код човека Божијег. Зачуђени супруг није пристајао, јер није била субота и није био млад месец да се иде код пророка. Она је одговорила: „Не брини се!“ (4 Цар. 4, 23 – Г). Оседлавши магарицу рекла је слуги: „Води и иди и немој застајати мене ради на путу докле ти не кажем“ (4 Цар. 4, 24 – М).

Кад је Јелисеј сазнао за несрећу своје покровитељке дао је слуги свој штап и наредио је да иде и да њим дотакне дететово лице. Али то није задовољило мајку која је захтевала да пророк сам дође код њеног сина. Јелисеј је попустио пред њеном упорном молбом. Кренуо је за женом. Међутим, Гијезије који је стигао пре њих и дотакао дете штапом пророка изашао им је у сусрет и рекао: „Не пробуди се дијете“ (4 Цар. 4, 31 – М).

Јелисеј се пење у своју собу, закључава за собом врата, остаје насамом с мртвацем, моли Господа, леже на леш, ставља дететове руке у своје, гледа у његове очи својим погледом у којем се осећа пророчки пламен, ставља на његова уста своје усне из којих је исходио ватрени дах надахнућа. По дејству молитве, под утицајем овог ватреног додира дете се буди. Пророк зове мајку и каже јој: „Узми сина својега!“ (4 Цар. 4, 36 – М). Не говорећи ни реч, мајка се баца Јелисеју пред ноге, узима своје дете и одлази.

Свештена историја нам није саопштила име ове жене. Међутим, она представља један од најкарактеристичнијих типова библијске жене. У срцу крвопролића од којих није чиста скоро ниједна страница историје јеврејског народа у периоду поделе царства, ова строга и племенита, енергична и нежна жена умирује наше срце. Кад око жене из Сунема њени сународници губе древну веру у мисију израиљског народа, она остаје верна духу Закона; и кад један од тумача Речи Божије долази код ње, она га признаје и прима. У ватреним религиозним убеђењима она црпи снагу да се одупре несрећи. Нека јој смрт одузме оно најдраже што има, она осећа да је њена вера јача од смрти. Она не плаче над трупом свог сина, зато што се њена мисао преноси на пророка који може да удахне живот у ово непокретно тело. Само једна њена реч, кротка, силовита, одаје њено узбуђење, уздржаност је напушта тек онда кад узевши свог сина који је устао из смрти, трчи кући с њим. Касније је Јелисеј, објављујући Сунемској жени седмогодишњу глад која је требало да задеси Израиљце саветовао да напусти земљу. Послушала је његов савет, али је кад се вратила затекла другог човека на свом имању. Отишла је код цара Јорама да тражи правду. Прогањајући Јелисеја цар га је поштовао. Знајући за суделовање пророка у животу ове жене, Јорам јој је вратио кућу, поље и приход од земље за све време њеног боравка ван отаџбине.

XXVII Готолија и Јосавеја

Оно што је Језавеља била за израиљско царство то је њена кћерка Готолија била за Јудино царство. Дух заблуде и нечастивости, који је потресао царство Израиља узнемиравао је и Јудино царство. Побожан цар Јудеје Јосафат оженио је свог сина Јорама Језавељном кћерком. Ова веза с нечастивим домом Ахава, која само што није погубила њега самог упропастила је његовог сина, Јорама и његовог унука Охозиију. Јорам и Охозиија, Готолијини муж и син били су у потпуној зависности од нечастиве кћерке Језавеље. Охозиија је погинуо у рату помажући Готолијином брату, израиљском цару Јораму.

Сам утицај на владајуће чланове сопствене породице није задовољавао Готолију. Она је хтела да влада сама. Она истребљује све кнезове царског дома, не оставља у животу чак ни свог наследника. Њој није битно што ће после њене смрти круна припасти туђој династији, што наследник престола може да постане њен супарник. Готолија, која није тражила другу помоћ осим помоћи Вала читавих шест година ужива безбедност. Међутим, седме године своје владавине одједном је зачула ужасну буку која је допирала из храма: „Да живи цар!“ (4 Цар. 11-12 – М) викали су. Народ је пљескао.

Готолија жури у храм. Тамо весела гомила ствара буку и гура се; разлежу се звуци трубе, а на узвишици стоји малишан од седам година којег чува царска стража, крунисан диједомом. Овај малишан је био последњи изданак царске династије Давида. За време истребљења царског дома од следе јарости Готолије сачувала га је Јосавеја,⁸⁶ сестра његовог оца Охозиије и жена првосвештеника Јодаја. Круну је сад дуговао супругу жене која му је спасила живот.

Готолија је поцепала своју одећу. „Буна! Буна!“ (4 Цар. 11, 14 – М) викала је сумануто. Међутим, њен глас није наишао на саосећање. Јодај је претио смрћу ономе ко би се усудио да следи за царицом и наредио је да се из храма изведе кроз капију везана за

⁸⁶ У словенском преводу се назива Јосавета.

коње. Језавељина кћерка је била убијена. Цар Јоас који је био спасен од њене јарости наставио је царску династију Давида и обновио је на неко време Јудино царство.

XXVIII Јудит

Израиљско царство је пало. Десет колена је било одведено у Ниневију. Јудеја, која је без обзира на безбројне заблуде чувала смисао Божанских предања, ипак се још увек одржавала, али се и она већ видљиво колебала. После Јоаса Језекија, који је био сведок пада израиљског царства покушао је да очисти од заблуда Јудино царство. Међутим, његов син Манасија више није могао да црпи у злосрећном примеру пада израиљског царства снагу да настави мисију препорода, коју је следио његов претходник. Он је приносио жртве туђим боговима. Победник је претио преосталом народу Божијем. Мушкарци и жене, смиливши своје душе и простревши пред Господом своје кострети, с плачем су вапили ка Њему да посети милошћу народ Свој. Народи које је задесила најезда Асираца били су поражени или су се повили пред овим силовитим ураганом.

Становници Ветилује⁸⁷ су сишли с планине на којој се налазио њихов град и угледали су у њеном подножју везаног човека. Одвезали су га, довели у Ветилују и упитали за његову несрећу. То је био арапски кнез Ахиор, старешина Амона. Усудио се да каже Олоферну, старешини асиријске војске да се сила Јудејаца састојала у моћи њиховог Бога. Љутити Олоферн га је приморао да подели судбину коју је припремио за Јеховин народ. Ујутру је Олоферн окупирао Ветилују. Град се водом снабдевао из извора који су се налазили ван градских зидина; асиријски вођа је прекинуо везу између града и извора. Раније се народ Ветилује мислећи да ће му гора на којој се налазио њихов град, послужити уместо тврђаве, надао да ће се одупрети непријатељској војсци; међутим, лишивши се воде дошао је код Озије, старешине града. Именом својих породица Ветилујци су захтевали од Озије да ослободи град о Асираца. Они су дали предност ропству, смрти од мача, али нису хтели да гледају како њихови жене и деца умиру од мучне жеђи. Преклињали су Господа да заборави њихове грехове и да се сети Свог завета са Својим народом и једнодушно су подигли у сабрању велики плач. Кнез је заклињао становнике Ветилује да сачекају Божију помоћ, бар још пет дана. Озија је обећао да ће након овог рока попустити пред гласом својих суграђана.

У ово време у Ветилуји је живела једна млада и прелепа жена, по имену Јудит, кћерка Мерарије и удовица Манасије. Наследница великог имања није уживала у свом богатству. Посветивши се у потпуности сећању на *друга своје младости* и служењу вери, која је једино могла да је подржи у данима њене туге, живела је у одаји која се налазила у горњем делу њене куће. Тамо се у друштву само једне од својих служавки, облачила у власеницу и прекидала је свој стални пост само уочи суботе, у суботу, у дане младог месеца и народне празнике. Народ ју је поштовао због њеног строгог живота. Јудит је схватила опасност, која је претила њеним сународницима и очајање у којем су могли да падну пред ноге својих непријатеља. Живећи само у сећањима на прошлост, сад је показала сву своју везаност за садашњост. У гробу свог мужа могла је да сахрани машту жене, али не и бесмртне наде кћерке Јехове, грађанке Израиља. Јудитино срце, мртво за људске радости, узаврело је од негодовања због срамоте Јеховине земље и почело је да куца у ентузијазму за њено ослобођење.

Јака због моћи коју су јој давали поштовање према њој и њена слава, она позива старешине града Озију, Хаврина и Хармина. Примила их је строго. Каква је то бука о предаји? Какав је то рок који је човек одредио за Божије милосрђе? Који је то човек који одређује границу Бескочног, наставак Вечног? Човек се усуђује да изједначује Бога и себе! О кад би Господ био заиста онакав каквим Га човек замишља, Он би се увредио видећи како Га је понизила Његова твар! Али, недоступан за људске страсти, Он мирно

⁸⁷ Ветилуја се налазила на гори која је владала над долином Језраел (Јудит 6, 11, 13, 14; 7, 7, 10 и др.)

гледа овај бурни живот. Нека се покају они који су хтели да искушају Господа! Управо оно милосрђе у које су сумњали утешиће их у невољама. Због чега су становници Ветилује издали Бога? Плашили су се да ће их Бог оставити? Пате због тога што су згрешили попут њихових отаца? – Не. Становници Ветилује су се сећали Бога, али су заборавили Његов закон. Нека оплакују своје грехове и нека се смире пред Богом и то ће им дати снагу против њихових непријатеља. Нека их свештеници науче да Бог страдањима испитује веру у Њега.

Овакав је био смисао савета с којима се Јудита обратила старешинама, које су дошле код ње на њен позив. Сва тројица су признала истинитост њених речи и молила су је да пружи становницима Ветилује помоћ својим молитвама – *молитвама свете жене*. Међутим, Јудит је чини се, хтела да помогне спасењу своје земље другим средствима. Она ће дејствовати! Само нека њени сународници призову на њу Божанско покровитељство! Ове ноћи, кад Озија и друге старешине буду на градској капији Јудит ће изаћи из града. Нека је нико не пита за разлог њеног изласка. Озија јој је рекао: *Иди с миром, и Господ Бог нека је пред тобом на освету непријатељима нашим* (Јудит. 8, 35 - М).

Јудит је отишла у горњу одају у својој кући. Обукавши се у власеницу, посувши главу пепелом, пала је пред Господом; била јој је потребна Божанска помоћ. Јудит је слаба; али нека Творац, Покретач васељене, погледа Асирце истим оком којим је некада погледао војску фараона: тада ће и женска рука свргнути јачег непријатеља. Јудит одлази код Олоферна. Она преклиње Господа да њеној лепоти да ону љупку моћ која кроти човека. Нека је Бог сачува у овом свечаном тренутку!.. Али ако попусти пред љубављу коју изазове? Ако због љубави у њену душу проникне жалост?.. „Дај удовичјој руци мојој снагу за оно што сам замислила! Порази <...> устима нежности моје <...> вођа пред слугом његовим <...> руком женском! Окрени моју реч и лукавство моје у победу и рану оних који су умислили окротно против Завета Твог <...> и куће наслеђа синова Твојих!“ (Јудит. 9, 9-10, 13 – М). Таква је била Јудитина молитва упућена Господу.

Ноћу се Озија и старешине налазе код капија Ветлије. Код њих је дошла Јудит. Гледали су је запрепашћено. Да ли је то строга удовица Манасије, намирисана драгоценим миром, у богатој одећи, у блиставим сандалама, украшена огрлицама, прстењем, минђушама, љиљанима, дивна у опојној, несавладивој лепоти? Обратили су јој се с најбољим жељама да Бог испуни њене намере на радост синова Израиља и на величање Јерусалима (Јудит 10, 8). Јудит је ћутала: молила се. Пратила ју је служавка с брашном, сувим смоквама, хлебом, киселим млеком, носећи и две посуде с вином и уљем.

Рудела је зора. Асирци су видели како с планине силазе две жене. Јудит, коју су зауставили стражари каже да је јеврејска девојка, која хоће да пребегне на другу страну. Моли да се за њу каже вођи. Уводе је у шатор Олоферна. Она прилази, баца на њега поглед који га збуњује, затим му пада пред ноге. Кад је подигну слуге Олоферна она одговара на његова питања. Оставила је свој народ, рекла је зато што види да га је Бог оставио. Верна Јехови, она мисли да ће Му служити остављајући народ који Га је одбацио. Јехова је свемогућ и Јудит ће наставити да Га поштује, а ради испуњења својих религиозних обавеза излазиће из табора. Упозориће вођу кад Господ открије да ће предати Израиља у руке Асура. Олоферн је дивећи се мудрости речи прелепе странкиње уверавао да ће ако му Јехова преда земљу Јудеја Он бити његов Бог, а Јудит ће ући у царски дом Асура.

За боравак младе жене генерал одређује шатор у којем се чувало његово благо. Он жели да даје храну странкињи са сопственог стола; али Јудит одбија; она се задовољава храном коју јој је донела служавка. „Ако се потроши храна коју си донела са собом, шта ћемо ти дати?“ (Јудит. 12, 3 – М) – питао је Олоферн с предупредујућом бригом. Јудит му одговара речима чудног и злослутног смисла које он не схвата: „Кунем се мојом, душом, господару мој, да твоја слушкиња неће појести сву ову храну пре него што Бог мојим рукама не испуни све оно што сам намислила“ (Јудит. 12, 4 – М).

Већ три дана Јудит ужива гостопримство Олоферна. У међувремену, сваке ноћи напушта асириски табор како би принела молитве у долини Ветилује и ради очишћења на извору. Четвртог дана је налазимо у близини Олоферна. Присуствује празнику који он приређује. Никад Јудит није била тако очаравајућа и њена привлачност је сад изгубила некадашњу строгост. Срце вође од плиме страсти није могло да се уздржи да јој не изјави љубав. Олоферн чак види како млада жена приноси уснама пахар вина и једе пред њим храну, коју је припремила њена служавка.

Било је касно вече. Гости су се разишли. Јудитина служавка је стражарила на вратима Олоферновог шатора. Њена господарица је остала насамо с Олоферном. У радости Олоферн се предао пркомерном пићу на које није навикао. Јудит прилази постељи на којој лежи Олоферн. Она плаче, моли се... Жели да га убије... Плаши се... Овај човек је воли... Да ли да га убије?... У свести о изванредној мисији она је у стању да угуши у себи глас природе и да победи своје колебање, а у међувремену грца у сузама.

Међутим, наступа тренутак кад је Јудит свако вече излазила из табора на молитву у долину Ветилује. Она може да спаси своју земљу, да оде код својих суграђана и да их подстакне да заврше њено дело... Зар ће пропустити час који се неће вратити? Израил је већ пао и судбина последњих Јевреја је у Јудитиним рукама. Њене усне су изражавале само једну молитву. У тужној неодлучности она каже: „Госпode, Боже Израилев! Укрепи ме и погледај у овај час дела руку мојих, да узнесеш Јерусалим, Твој град, по Твом обећању и да завршим оно што сам мислила да ћу учинити само кроз Тебе“ (Јудит. 13, 4-5 – М). Сабља вође већ је окачена на стубу покрај узглавља његове постеле. Јудит је скида, она хвата за косу Олофернову главу. Онај којег жели да убије је само непријатељ њене отаџбине. Зар ће још задрхтати? *Госпode Боже! Укрепи ме у овај час* (Јудит. 13, 7 – М) молила се.

Ноћу су стражари зидова Ветилује чули глас: *Отворите капију, зато што је Бог с нама; он је показао Своју моћ у Израилу* (Јудит. 13, 11 – М) викао је у даљини глас жене, Јудитин глас. Стражари су позвали старешине града. Житељи Ветилује су са светилкама изашли у сусрет Јудит и окружили су је. Подигавши се на узвишицу с које је могао да је види цео народ она наређује гомили да ћути. У тишини се разлегао њен глас. „Хвалите Господа Бога нашег, Који није оставио оне који су се уздали у Њега. Он је испунио у мени, Својој слушкињи, милосрђе које је обећао дому Израилевом, и ове ноћи је погубио мојом руком непријатеља Свог народа.“ И извлачећи из цака две ствари које показује народу, она додаје: „Ево главе Олоферна, начелника асиријске војске, а ово је завеса постеле на којој је спавао пијан и на којој га је Господ Бог наш поразио руком жене.“ (Јудит. 13, 14-15 – М).

Јудит позива Бога за сведока о томе да није укаљала срамотом спасење своје отаџбине. Била је достојна удовица свог супруга. Становници Ветилује су заједно са својим кнезом благосиљали Господа у Његовом оруђу. Озија је хвали Јудит више од свих жена на земљи, обећао јој је вечну славу зато што је храбро поразила онога ко је желео да пороби њену земљу. И цео народ је говорио: „Тако је! Тако је!“ (Јудит. 13, 20 – М).

Позивају Ахиора и Јудит му показује шта је Бог учинио с Олоферном њеном слабом руком. Ахиор пада лицем на земљу, али изненада пада пред ноге јунакиње и изговара у њену част следећу похвалу: „Благословена си Богом твојим у свим шаторима Јакова зато што ће Бог Израилев у теби бити прослављен од свих народа који чују твоје име“ (Јудит. 14, 7 – М).

Запањена убиством свог вође асиријска војска је у страху побегла, а Јевреји су је пратили. У свом табору оставили су безбројна богатства, која су припала становницима Ветилује. Првосвештеник Соломоновог храма и сав слој левита хтели су да виде и да благослове јунакињу; сви су кренули у Ветилују. *Ти си слава Јерусалима, ти си радост Израилу, ти си част нашег народа!* (Јудит. 15, 9 – М) говорили су Јудити сви у један глас. Признавали су да је младу жену у њеној храброј одлуци укрепила строгост њених навика, да се енергија њеног карактера прекалила у чистоти живота. Мушкарци, жене и девојке

славили су је уз звуке музике. А Јудит је певајући химну захвалности приписивала Богу част победе, која није освојена силом гиганта, већ очаравајућом женском лепотом. Јевреји своју захвалност дугују само Јехови. Он је све чинио од искона. Тешко народу који се подигне против народа Господњег!

Становници Ветилује су се ради приношења захвалности Богу упутили у Јерусалим. Јудит која је у захвалност добила све што је остало од Олоферна принела је на дар храму све његове сасуде. Уз њих је додала завесу коју је скинула с постеље своје жртве. У току три месеца Јудит је делила свечану радост народа, који јој је дуговао своју независност. После тога становници Ветилује су се опет удаљили на своју гору; Јудит се као и пре настанила међу њима. Слушкињу која ју је пратила у асиријски табор пустила је на слободу. Живећи као и раније у посту и уздржању, на народним свечаностима се појављивала у свој лепоти своје славе. Јудит није видела пад своје отаџбине. Ништа није помућивало њене патриотске наде кад је умирала у сто петој години. Сахрањена је заједно са својим мужем. Народ ју је оплакивао седам дана. Годишњи празник је Јевреје подсећао на Јудитину победу.

Притом се и нехотице сећамо Јаиле, Сисарине убице.⁸⁸ Према Јидити не можемо бити тако строги као према Јаилји. Жена бедуина Хевера, као што смо рекли, за убиство Сисаре није имала оправдање чак ни у патриотизму. Не подвргавајући се личној опасности, убила је свог госта, пријатеља свог дома – издајнички, без колебања, без туге. Напротив, Јудит није била рођена за убиство: то видимо из приче о њој. Убијајући непријатеља изабраног народа Јудит је мислила да њоме руководи Бог, али не можемо да не признамо у томе извесну надахнутост. Признајемо у њој Божанско надахнуће зато што она с љубављу, племенитошћу и самопожртвовањем приноси свој живот у помоћ отаџбини; али средство које је изабрала, убиство – не на бојном пољу, већ у тишини, човека који спава, који је незаштитен, не смемо да припишемо Богу, већ пре пориву људске страсти. Уосталом, независно од тога лик Јудите је прелеп: она има чврсту веру у законитост своје мисије; подвргава свој живот опасности како би је испунила; одушевљавајући се мишљу да ће спасити своју отаџбину, она ипак осећа ужас пред убиством. Пре него што стане пред нас с мачем у рукама, као јунакиња, видимо како грца у сузама жене. Убиство ју је коштало душевних мука.

XXIX Олда (Гулда) пророчица

Пре него што је пало Јудино царство у њему је још једном био начињен сјајан покушај да се одржи политичка независност – покушај је тим више изванредан, што је усмерење свему дала жена. То је било за време последњег славног јудејског цара, Јосије. У то време је владала страшна нечастивост, људи су се једва сећали Мојсијевог закона. Цар је желео да се врати древним предањима. У осамнаестој години његове владавине приликом обнављања храма била је пронађена књига Мојсијевог закона. Чувши набрајање казни, којима је Мојсије претио прекршитељима закона цар је поцепао своју одећу и заплакао је. Али, одговор на питање да ли је наступио час Божанске освете цару је могао да да само Господ. Цар Јосија је заповедио првосвештенику Хелкији, свом писару Сафану и тројици других лица да иду да се посаветују с Господом. Цареви изасланици су се обратили надахнутој жени Олди, супрузи Салума ризничара. Ова жена је, као што се види, уживала веома велико поштовање; њене речи су слушали цареви и првосвештеници, била је то друга Девора. Кад је мушкарац падао тако ниско да није могао да се подигне сопственим средствима и кад је падао можда и зато што га је вукла жена – жена му је притицала у помоћ.

Жалосна Јосијина предосећања су имала своју основу. Пророчица је објавила да је Јудина казна близу. У сваком случају, додала је, цар који оплакујући злочине свог

⁸⁸ У историји Деворе.

народа не учествује у њима, неће видети погибелъ народа у којег покушава да удахне благородна расположења своје душе (4 Царств. 22). Речи пророчице, тужне за јудејски народ, али утешне макар за цара, подржале су Јосију у његовој религиозној ревности. Он је у својој земљи уништио идолопоклонство и обновио је служење истинском Богу. Од тада само религија постаје утеха за Јевреје: убрзо су морали заувек да се опросте од своје политичке независности.

XXX Јестира

Јудино царство је пало; Јерусалим и храм су били разрушени, становништво је било пресељено у Вавилон у којем су владали Халдеји. Јудејци који су тамо били пресељени нашли су се под истом владавином као и заробљеници из израиљског царства, зато што је у то време и сама Асирија, покоритељка израиљског царства, повила своју надмену главу под халдејски јарам. Без обзира на племенитост⁸⁹ својих победника исељени Јудејци су завидели судбини своје сабраће која су пала на рођеној земљи. Боље је умрети у својој отаџбини него живети у туђој земљи! (Пс. 136). Надахнути страдањима, Јудејци су се енергично везали за своја веровања. Слушајући глас пророка сад су проицали у истински смисао своје судбине. У будућности су, осим повратка у своју отаџбину, видели остварење својих нада у долазак Месије. Кир, персијски цар који је покорио халдејско царство, схватио је религиозно дело Јевреја: дао им је средства да наставе ово дело дозволивши им да се врате у своју отаџбину и да обнове Јерусалимски храм. Већ је прва колонија Јудејаца користила племенитост Кирових намера.

Наступила је трећа година Ксерксове (српска Библија: Асвир) владавине. Персијанци су управо доживали пораз од Грка на Маратону. Млади персијски цар, којег је подстицао сатрап Мардоније хтео је да се освети Грчкој, он је у Сусану окупио све високе чиновнике свог царства да би им изложио план нове кампање против Грка.⁹⁰ Пре него што је распустио скупштину Ксеркс је за своје угледне поданике припремио седмодневни празник у Сузи. Цар је председавао пиру мушкараца, а царица Астин – пиру жена.

Цареви Персије су своје госте примали у дворцу *Града љиљана*⁹¹. У овом дворцу је двориште унутрашњег врта служило као сала за празник мушкараца. Узбуђен од вина које се точило у златним пехарима, Ксеркс, који је својим гостима показао сва своја богатства, желео је да их натера да се диве лепоти царице, његове супруге. Обичаји Персијанаца су дозвољавали присуство жена на великим пировима.⁹² Астин је одбила да се повинује свом супругу: у њој је негодовало осећање женске стидљивости, увређено је било достојанство царице. Пошто је пао у јарост због овог отпора Ксеркс је упитао своје ministre коју казну царица заслужује. Један од њих је изјавио да Астин није увредила само цара лично, већ и цео народ. Не доликује да се персијске жене угледају на царицу. Високи чиновник је завршио свој одговор захтевом да цар одбаци царицу (Јест. 1, 16-20). Ксеркс је жртвовао своју љубав гневу који су тако вешто у њему умели да распале дворјани, који су можда завидели утицају који је на цара могла да има млада прелепа жена, обдарена заиста царском душом.

Прошле су три године. Есхил својим сународницима, који су тријумфовали описује њихову нову победу над Персијанцима. Његова уобразиља прониче у дворца у Сузи где је Ксеркс припремао свој поход на Грчку. Он описује очај удовице и царевих сапутника. Међутим песник зна да ће се Персијанац брзо постарати да увреду која му је нанета заборава у чулним задовољствима. У ствари, Ксеркс је после својих неуспеха у рату с

⁸⁹ И Библија признаје племенитост Халдејаца. 4 Царств. 25, 27-30.

⁹⁰ В. Herodot I. VII.

⁹¹ Суза се назива по љиљанима, којих је тамо било у изобиљу.

⁹² Herodot. I. V. XVIII. Притом ипак треба имати у виду да се на Истоку у принципу сматрало да је за жену недолучно да се појављује у мушком друштву.

Грцима узео за жену Аместрис, затим Артајанту,⁹³ али ниједна ни друга му нису замениле чедну и поносну Астину, која је била кажњена због своје чистоте. Тада су за цара у целом царству тражили најлепше девојке. Ксеркс је међу њима требало да изабере себи сапутницу која би могла да замени Астину и на трону и у његовом срцу. Младе девојке, све по реду, довођене су код цара. Ксеркс их је све слао од себе. У десетом месецу седме године Ксерксове владавине представљена му је једна од младих девојака које су биле окупљене у Сузи. С лепотом, која је као магнет привлачила поглед, сједињавала је грациозност и стидљивост, која надахњује на љубав и улива поштовање. Нико није знао, али је сваког дана од кад је незнанка смештена у кући жена један старац долазио да се распита како је. Кад ју је угледао, Ксеркс више није желео да тражи жену, која би му заменила Астин. Својом руком је ставио дијадему на главу младе незнанке. У личности ове жене на престо победника Халдеје пела се кћи заробљених Јевреја. Она је имала два имена: *Хадаса* по мирти и *Јестира* по звезди. Прво је дуговала свом матерњем језику, друго – персијском. Сачувала је ово друго. Сиротицу из Венијаминовог колена усвојио је један старац, чија ју је нежност чувала чак и у дому царских жена. Овај старац је био Мардохеј, њен стриц.

Свој брак с Јестиром цар је прославио приредивши велики пир, који је био уприличен за велможе и слуге, а народу је био смањен порез и подељени су поклони. Своје царовање Јестира је почела од спасавања живота свог супруга. Двојица царских дворана направила су заверу против Ксеркса. Јестирин поочим, Мардохеј је живећи код царске капије бдио над судбином своје кћери: он је сазнао за заверу и обавестио је своју кћи; она је упозорила супруга. Завереници су ухваћени и кажњени после суђења. Послушавши Мардохејев савет царица није помињала своје порекло. Прошле су четири године брачног живота. Цар је главне високе дужности које се могу поверити поданику поверио извесном Аману, сину Амедатиновом, из Агага.⁹⁴ По царској речи свако колено се клањало свемоћном министру. Само му се Мардохеј није клањао до земље: Јудејац је сматрао да је срамота да се земаљској власти указује поштовање које дугујемо искључиво Богу.

Љутит због хладног и достојанственог понашања Мардохеја, Аман је одлучио да се освети. Мардохеј ће умрети, али је то мало... Није много важно ако старац изгуби неколико дана, које му је преостало да проведе на земљи! Као син Јеховиног народа он би мирно принео на жртву остатак својих дана, зато што ће га његова нада надживети. Без сумње, погубивши Мардохеја Аман не би тиме задовољио своју моћну гордост. Није довољно да умре Мардохеј, нека с њим погине његов народ. Човек ће остати миран, али ће грађанин заплакати... Аман пред Ксерксом оптужује народ, који је живео у његовој држави. Овај народ је опасан зато што поштује своје законе и има посебне обичаје. Притом је богат. Истребљујући га цар би изгубио само неколико поданика сумњиве верности, али би стекао њихова блага, десет хиљада талената сребра. Ксеркс, који није марио за новац, попустио је пред страхом од политичке опасности. Препуштајући свом министру богатство Јудејаца, у месецу нисану је потписао декрет којим је наређивао сатрапима да у 12. дан адара истребе у свом царству све Јевреје.

Наступио је час у који је Мардохеј обично долазио на капију харема, а старац се није појављивао. Царицине слушкиње и стражари дворца обавестили су своју господарицу да Мардохеј није могао да уђе у дворац зато што му је обученом у кострет и покривеном пепелом у овој црнини улазак у царско обитавалиште био забрањен. Збуњена Јестира је послала Мардохеју одећу, али ју је он одбио. Стражар је по наредби царице упитао старца који је разлог његове туге; Мардохеј је царичином изасланику предао препис цареве наредбе. Јестира је могла да спречи да се наредба изврши: Јудејац је заповедио Јестири да замоли цара за милост према његовом народу. Царица се колебала. Ставила је на знање

⁹³ Herodot. I. IX. CVIII-CXIII.

⁹⁴ Назив једне Мидијске провинције.

свом поочиму да је, ма како поданик био близак трону, било је забрањено да дође код цара ако није позван. Иначе ће се сматрати преступником и само царски жезал, који дотакне кривца може да га спаси од смрти. Мардохеј је строго примио одговор своје покћерке. Зар Јестира мисли да ју је Бог подигао на царски трон ради сопствене среће? Дајући власт Својој твари Бог је чини Својим оруђем самопрегора и оданости. Ако царица одбије да помогне својој браћи Јехова ће наћи друго средство да их избави и поразиће царицу, која је не желећи да подвргне опасности свој живот, издајнички одбила част њиховог спасења.

Јестира схвата шта јој предстоји да учини. Нека се њени сународници помолe за њу! Царица им заповеда тродневни пост. Овај пост ће и она постити са својим женама. Умиравши на тај начин немирно тело, биће у стању и имаће снаге да принесе сваку жртву. Обучена у одећу туге, с главом покривеном пепелом, царица је на молитви. Једино од ње зависи њена одлучност; треба се борити против сопствене слабости и само Бог може да је подржи у овој унутрашњој борби. *Ако погинем, нека погинем* (Јест. 4, 16 – Г), - говорила је. Да, њена погибелъ је зависила од ње саме. Могла је да је избегне, требало је само заборавити свој народ, препустити се потпуно својим новим обавезама, опијати се нежношћу цара и ласкавим поштовањем народа. Али, она се сећа мисије коју је Јехова дао деци Израиља. Шта ће бити с овом мисијом ако не буде народа који је требало да је испуни? Пропаст мисије је Јестириним рукама, каже она... Али будућност религиозне идеје такође зависи од ње. Она се жртвује. Нека Бог олакша њену муку! Нека јој да речи које би наговориле цара, овог гордог лава! Онај Ко све види зна да се она није опила царским почастима; Он зна да јој је круна тешка, да је носи с тугом пред светом, а у осамљености одлаже. Нека јој се Господ смилује! Нека спаси народ, чија је Он једина нада; и нека рука која ће послужити избављењу Израиља не дрхти у овом часу опасности!

Јестира одлаже своју одећу жалости, мења је за украсе царице, наређује двома слушкињама да је прате. Једна носи скуте њене богате хаљине, друга је придржава. Ксеркс седи на царском трону. Ево, подигао је поглед. Гнев је севнуо у његовом погледу. Царица се пољуљала и њена дивна глава је пала на рамена пратиље. Ксеркс није увек био суров: његово срце је било доступно и људским осећањима. Кад је видео вољену жену како пада под тежином његовог гнева, он је заборавио на свој чин и сећао се само своје љубави. Збунивши се он устаје са свог трона и прихватајући своју жену дрхтавим рукама, придржавајући је и умирујући говори својој жени као сестри: „Шта ти је, Јестиро? Ја сам твој брат, не бој се!“ (Јест. 5, 12 – по грчком тексту).

Зар није и против ње, између осталог, издата наредба о којој она сад размишља? Али, ако се плаши последица нека се приближи, нека дотакне овај златни жезл... Царица није одговарала. Ксеркс је лагано дотакао својим жезлом Јестирин врат и целивајући бледо лице царице каже јој: „Зашто ми не говориш?“ (Јест. 5, 15 – по грчком тексту). Охрабривши се мало под утиском ове нежности и речи Јестира покушава да почне да објашњава цару. Не желећи без сумње да је супруг сам прекори за то што ју је уплашио својим погледом она своју несвест приписује утиску, који је на њу оставио блесак царске величанствености и поново осећа да је обузима слабост.

Цар се збунио. Пита је шта жели. Нека то буде и пола царства даће јој. Царица га моли да заједно с Аманом присуствује тог дана празнику, који је наредила да се припреми. Ксеркс је пристао. За време пира цар је предложио Јестири да му повери своје жеље. Међутим, Јестира је позвавши цара и министра на други празник, који је спремала за јутро рекла супругу да ће му своју жељу рећи на овом другом пиру.

Кад је Аман, опијен гордошћу, оставио Ксеркса и Јестиру и кад је дочекао на царским вратима Мардохеја, којег његова несрећа није понизила, контраст части којом су га удостојавали његови цареви и презир с којим се односио према њему одбачени Јудејац учинио је да изгуби разум. Признавао је својим пријатељима да га уз увреде које му је Мардохеј наносио својим непоштовањем не радује ни царска милост. По саветима пријатеља Аман је наредио да се подигну вешала и одлучио је да ујутру замоли цара за дозволу да обеси Мардохеја.

Следеће ноћи Ксеркс није могао да склопи ока и наредио је да му прочитају хронику његовог царства. Тамо је био запис о опасности од које га је једном избавио Мардохеј. Ксеркс је упитао: а каква је награда била дата његовом спаситељу? Одговорили су му да Мардохеј није добио никакве знаке царске захвалности. У тренутку кад је Аман ушао код цара како би га замолио да обеси непријатеља Ксеркс је размишљао како да награди Мардохеја. Упитао је Амана какву би част указао човеку, којем цар жели да укаже своју милост. Аман, умишљајући да се свечаност спрема за њега објављује да овај човек треба да буде обучен у одело, које је обукао сам Ксеркс на дан свог ступања на царски престо. Пosaђеног на коња, који је служио самом цару на дан венчања овог човека по престоници треба да проведе један од првих сатрапа царства; и нека он држећи за узду коња љубимца виче: „Тако је учињено човеку којег цар воли, као награда“ (Јест. 6, 9 – Г). „Брже,“ рече Ксеркс свом министру, „узми одећу и коња и као што си рекао учини Јудејцу Мардохеју који живи код царске капије; немој пропустити ништа од онога што си казао“ (Јест. 6, 10 – Г).

Са срцем које је хтелo да пукне од мржње, преплављено стидом, Аман је испунио царску наредбу. Са сузама се вратио кући. Али ни овде није нашао утеху: жена и пријатељи су му предсказивали нешто лоше. У међуремену су евнуси из дворца дошли да га зову на царичин пир. „Која је твоја молба, царице Јестиро?“ упитао је цар за време пира. „Испунићу је; шта желиш? Нека је и до пола царства <...> даћу ти.“ (Јест. 7, 2 – Г). Наступио је одлучујући тренутак. „Царе!“ одговорила је кћи Израиља, „ако сам заслужила благонаклоност у очима твојим и ако ти је угодно, царе, даруј по молби мојој, живот мени и по жељи твојој – народу мом. Зато што смо продати, ја и народ мој, на погубљење, на убиство, на истребљење. Кад бисмо били продати само у робове и робиње, ја бих прећутала; али наш непријатељ није награђивао губитак цара“ (Јест. 7, 3-4 – Г).⁹⁵

Код ових енергичних речи Ксеркс се збунио. Шта то значи? Жена којој је нудио половину велике империје преклињала је живот за себе и за свој народ! Јестира, супруга срећног цара Ксеркса је у опасности на персијском трону! „Ко је он и где је онај који је у свом срцу намислио да то учини?“ питао је цар. „Недруг и непријатељ овај је злобни Аман“ (Јест. 7, 5-6) с племенитим негодовањем одговара царица. Цар је устао и ушао је у унутрашњу башту дворца. Сам овај одлазак цара је већ представљао смртну пресуду за његовог поданика. Министар је био ужаснут. По изненадном надахнућу Аман је пао пред ноге царице. Она је жена и можда ће моћи да је умилостиви. У том тренутку се цар враћа. Он види Амана како је пао на диван Јестире; помислио је да је то нова увреда некадашњег љубимца. Царев гнев није имао граница. Он наређује да се Аман истог тренутка обеси на вешалима, која је припремио за Мардохеја, а власт коју је уживао предата је човеку којег је он желео да погуби.

Ксеркс је сад сазнао какве су везе спајале његову жену с његовим спаситељем. Јестира се није задовољавала тиме што јој је била предата сва имовина Амана и што је њен поочим заузео место претходног министра. Ствар још није била завршена, зато што је одлука о погубљењу Јудејаца још увек је остајала на снази. Истог дана, Јестира је плачући код ногу свог супруга преклињала да укине одлуку, која је погађала јеврејско племе. Царски укази се нису могли укинути; али Ксеркс је дозволио Јудејцима да се бране од својих прогонитеља. Тринаестог дана адара, кад је било заказано истребљење Јудејаца они су почели да истребљују своје непријатеље.

Желели бисмо да завршимо историју Јестире и да не додајемо да царица иде да моли Ксеркса да се сеча продужи и ујутру како би десеторица Аманових синова поделила судбину свог оца. Нећемо се задржавати на тешком утиску који на нас оставља последњи Јестирин поступак кад она моли да се освета настави. Чедна, грациозна и нежна, млада Венијамићанка није имала крвожедне инстинкте. Њени први кораци су запечаћени чисто

⁹⁵ Последњим речима царица алудира на то да Аман обећавајући за истребљење Јевреја десет хиљада талената овим приносом не може да надокнади губитак мноштва поданика – нап. уз превод проф. Гуљајева.

женском бојажљивошћу. Она има потребу да се бори против моралне слабости како би подржавала дело које јој је Провиђење поверило. Има потребу да се проникне мишљу о судбинама Израиља како би жртвовала свој мир и своју срећу. Тек тада, плашећи се да религиозна идеја не пропадне с народом, њеним чуварем, она се жртвује ради спасења своје вере. Али кад је успех крунисао њено дело реакција страха је чини неумољивом. Њен збуњени разум није у стању да схвати бескорисност наставка освете, чији је закон потребан само због окрутности људи, коју ће Христос уништити.

XXXI Развраћање породичног живота Јевреја, који су се вратили у домовину

После прве, из ропства се у своју земљу упутила друга јеврејска колонија. Њоме је управљао Јездра. Кад је дошао до Јерусалима његово срце је испунило туга након што је видео развраћеност прве колоније. Покварен је сам извор моралног живота – породица: Јудејци су се женили странкињама. Кажњени за своје заблуде требало је да почну нови живот; али с женама-туђинкама у породице су уводили туђи живот, губили су прави смисао својих светих предања. Они су се подвргавали ризику од несрећа, које је требало да очекује сваки народ кад скреће са свог народног пута. Јездра је у негодовању поцепао одећу, плакао је и молио се испред храма. То је дирнуло Јудејце: они су се покајали, сложили су се да се растану од жена-туђинки, чак и од деце коју су оне родиле.

Уз помоћ Неемије, активног човека, који је ради користи својих сународника напустио двор персијског цара, Јездра се прихватио обнављања Мојсијевих установа. Јудејске мушкарце и жене је приморао да обнове свој завет с Јеховом. Али кад се Неемија после свог путовања у Персију поново вратио у Јерусалим видео је да је храм оскрнављен, да су жене странкиње поново уведене у јеврејске породице, чак и у дом првосвештеника. Неемија је с негодовањем подсетио своје суграђане шта су стране жене учиниле с најмудријим јеврејским царевима.⁹⁶ Да би у Јудејцима могла да се пробуде древна веровања која су у њима била успавана, требало је да прођу још кроз читав низ искушења. Ускоро су доспели под јарам Македонаца, који је сменио египатски, а затим сиријски јарам. Стална опасност их је натерала да се чвршће вежу за своје народне установе.

XXXII Мајка Макавејаца

Сиријски цар Антион Епифан је био окрутан угњетач Јевреја каквог можда нису никад видели. Уништавајући Јерусалим, истребљујући становништво мушког пола, продајући жене, он је осећао да убија само људе, али је религиозна идеја, коју су они представљали остајала непоколебива. Одлучио је да покори дух Јудејаца уништивши њихова веровања: ради тога је желео да замени строго поштовање Вечне Истине служењем грчким божанствима, која су ласкала људским страстима.

Међутим, наишао је на неочекиван отпор, без обзира на то што су се неки Јудејци одали чарима и сладострасти грчке цивилизације. У маси јеврејског становништва овај дрзак покушај је пробудио веровања која су у њему била успавана. Већина Јевреја је с ужасом одбацила служење, које је сиријски тиранин желео да им наметне; храбро су се бранили против прогона које је против њих изазвала њихова верност Богу Израиља. Ништа тако не говори о верности и јунаштву овог времена као то да жене нипошто нису хтеле да се одрекну обрезивања своје деце у знак Божанског завета, без обзира на то што им је за то претила смрт: биле су бацане с високих зидова с децом око врата.

Код Антиоха су доведени седморица младића и једна стара жена: то су били Макавејци и њихова мајка. Цар је хтео да натера Макавејце да једу храну која је била забрањена Мојсијевим законом. Они се нису повиновали Антиоховој наредби; издржали су бичевање. Овде су бранили више од обичаја: бранили су једну од особености своје

⁹⁶ То се описује у 1. књ. Јездре, гл. 9, 10 и Неемије гл. 1, 2, 13.

религије. Мајка види да су шесторица њених синова убијена у мукама. То се мучи њено тело, то тече њена крв. Међутим, она страда без слабости. Нека се гаси телесни живот који је дала својој деци, али још никада се морални живот који им је удахнула није рапламсао с таквом силом. Она остаје спокојна у односу на њихова физичка страдања, али дрхти на помисао да ће ослабити њихове душе. Сама их чврсто храбри да трпе мучења. Она им говори да су више дужни Богу него својој мајци. Она не зна како се њихова жива душа појавила у њеној утроби, али верује да им је Бог дао душу и Он ће им је сачувати заувек. Умирући један за другим Макавејци су се смејали сили Антиоха: ова сила неће прекорачити границе овог живота. Умирући говорили су цару да им он отвара врата блажене вечности, на која сам никад неће ући.

Најмлађи Макавејац је преживео своју браћу; Антиох се сажалио над њим. Да се само покорио његовој власти, цар би му дао своје пријатељство. Младић је одбио царске понуде. Нису га мамиле царске почести, изнад тога су биле његове наде. Антиох је мислио да ће мајка младог човека убедити да одустане од упорног отпора. Она се већ много борила и патила је. Њена измрцвареност, чинило се, није могла да се одупре гласу природе. Цар ју је преклињао да спаси своје последње дете. Обећала је да ће га спасити. У име свог материнства у име посебних брига за свог најмлађег сина, она на јеврејском језику убеђује своје дете да не заборави да је на земљи све ништа и да постоји само Бог. Она му је рекла да ће се сама сјединити са својим синовима. Зар ће последњи Макавејац одбити ово породично јединство? Неустрашива мајка није преварила цара. Спасила је свог сина! Испратила га је у смрт и сама је пошла за њим.⁹⁷

Овим типом желимо да завршимо опис личности старозаветних жена. Налазећи се скоро на прагу Новог Завета мајка Макавејаца је најблиставије олицетворење израиљске вере коју су развили пророци. Недостајао је само зрак јеванђељске светлости. Мајка Макавејаца је за себе и за своју децу могла да презире земљу зато што је знала да је прави живот само у вечности.

Глава IV Морал жене у националном периоду под законом I Жена у односу на религију уопште

а) Учествовање жене у Мојсијевом законодавству, њен положај пред законом и њена религиозна веровања

Док су се Израиљци приближавали Египту кроз Аравијску пустињу Бог је наредио Мојсију да цео народ припреми за слушање Његовог Завета. После тродневног очишћења мушкарци и *жене* Израиља су дрхтећи од страха изашли из својих шатора. По наредби Мојсија цео народ се окупио у долини. Над врховима господари једна стена, која високо подиже своје чело – управо ова стена и јесте заправо Синај. У подножју ове стене су текле воде потока. И из ове страшне стене требало је да се спусти Божанска реч којој је предстојало да храни душу народа! У овој страшној природи глас Бога Који говори требало је да остави потресан утисак на тврдоглаву природу Јевреја искварених дугогодишњим египатским ропством. Да би човек постао достојан слободе треба га научити да се повија под јармом дужности. Израиљци и Израиљке су из уста Господа саслушали десет заповести; али више нису могли да остану код Синаја: потрчали су према својим шаторима. „Говори нам ти, и слушаћемо; а нека нам не говори Бог, да не помремо“ (2 Мојс. 20, 19 – М). Тако је велик био њихов страх! Не знамо какав су посебан утисак речи Господа оставиле на жене које су руковођене пророчицом Маријамном следиле своје очеве, браћу, супруге, делиле њихове опасности, опевале њихове тријумфе. Није познато

⁹⁷ Историја мучеништва Макавејаца описује се у 2. књ. Макавејској, гл. 6, 7. То се десило пре него што је Антиох Епифан својом тиранијом приморао Јуду Макавејца да започне рат за народну независност, што је описано у 1. и 2. књ. Макавејаца.

да ли је овај утисак дубље деловао на жене или на мушкарце. Али знамо да је изриљски народ прекршио свој Завет с Богом: кад се Мојсије задржао на гори Арон је по захтеву народа излио златно теле, за чију грађу су послужиле женске минђуше (2 Мојс. 32, 2). Мајке и жене могле су да подрже своје синове и своје мужеве у испуњењу Закона Божијег, могле су и да их одвуку у скретање од њега. Жена је за кршење закона одговорна исто као и мушкарац; ако пада у идолопоклонство прети јој смрт као и сваком мушкарцу, чак и више: жени, кћерки прети смрт од мужа и оца који их воле (5 Мојс. 13, 6-9). За кршење Завета, за прељубу с туђим боговима мушкарцу и жени су претиле исте невоље: само што су ове претње више дотицале мајчинска срца, јер су они биле усмерене против њених синова – против мајчинске утробе. А шта за жену може бити горе од несреће њене деце? У свечаној песми којој је Мојсије умирући научио израиљски народ, и која је заувек требало да остане у његовим устима (5 Мојс. 31, 19-22), коју су жене певале својој деци, а деца су је певала својим мајкама, жена је понављала и слушала страшне речи:

„На ревност раздражише Га туђим боговима,
гадовима разгњевише Га.
Приносише жртве ђаволима, не Богу,
боговима, којих нијесу знали, новим,
који из близа дођоше,
којих се нијесу страшили оци ваши.
Стијену која те је родила заборавио си;
заборавио си Бога створитеља својега.
Кад то видје Господ, разгњеви се на синове Своје
и на кћери Своје, и рече:
сакрићу од њих лице Своје,
видјећу какав ће им бити пошљедак,
јер су род покварен, синови у којима нема вјере“ (5 Мојс. 32, 16-20 – М).

И ево какав је крај песма описивала мајци пуној љубави у судбини њене деце која су издала истинског Бога:

„Глад ће их циједити,
врућице и љути помори прождираће их;
и зубе звјерске послаћу на њих
и јед змија земаљских.
Споља ће их убијати мач,
а по клијетима страх,
и момка и дјевојку,
дијете на сиси и сиједа човјека.“
Песма наставља:

„Камо да су паметни, да разумију ово,
и гледају на пошљедак свој!“ (5 Мојс. 24-25, 29 – М).

Мајка којој је тако блиска била судбина њене деце, наравно, користила је сва средства да би деци удахнула ово спасоносно знање и разумевање.

Закон је код Јевреја био доступан сваком. Свакој жени је било откривено Божанско законодавство које је видело у њој кћер Божију,⁹⁸ поштовало је девицу у њеној чедности и чистоти, супругу у њеној части, мајку у њеној власти, удовицу у њеној незаштићености (5 Мојс. 27, 16, 19). У књизи закона и свештених прича, у овој књизи живота жена се учила знању и поштовању истине која је била основа закона, и испуњавању правде, често неумољиве, која ипак није искључивала и мудру љубав. Мојсијева молитва је, као што знамо, могла да призове Божије милосрђе на Маријамну која је згрешила. Пажљиво слушајући реч Божију, удишући с њом дах истинске слободе, жена коју је ова реч грејала и животворила, храни се двама осећањима која је никад не остављају: страхом пред Богом

⁹⁸ Кћерју Божијом се јеврејска жена назива у наведеним речима песме.

и љубављу према отаџбини. Јединство ова два осећања је приморава да у независности своје земље види независност вере; сетимо се Деворе, Јудите, мајке Макавејаца.

Али, посебно је важно што јеврејска жена из времена под законом учествује у узвишеној мисији пророка. Значајно је да Свето Писмо први пут име пророка даје Маријамни, Мојсијевој сестри (2 Мојс. 15, 20)⁹⁹, као да танкоћутна и плаховита жена прва отворено и јавно за све постаје оруђе Божијег надахнућа; и пророк Михеј се није поколебао да уврсти Маријамну међу троје ослободилаца које је Бог послао Свом народу, који је био поробљен у Египту (Мих. 6, 4). Било да носе звање пророчица или само као заједничарке у духу пророка, који је тада био живот целог народа, жене је требало да помажу развој и јачање вере у Месију Који ће доћи, Којим је требало да се испуни Мојсијев закон: оне је требало да помажу неприкосновености блага, које је Јехова поверио Свом народу, и да припреме тренутак кад ће љубав на цео свет ширити благо које је страхом било поверено на чување само једном народу.

Прве пророчице, Маријамна и Девора, васпитане по правилима Мојсијевог закона више карактеришу Стари Завет него што предосећају Нови Завет љубави. Појавивши се у тренутку кад је Израил све напоре усмеравао на то да створи своју отаџбину и да учврсти своју националност, Маријамна и Девора су пре биле строге чуварке садашњости него апостоли будућности: оне у својим песмама прослављају Бога ревнитеља и осветника; њихова уобразиља Га слика у Његовој страшној величанствености, у Његовом муњевитом блеску, управо Онаквим Какав се јавио Мојсију у купини на Хориву и Свом народу на Синају. Како је време протичало представа о Богу почиње да се осликава с ништа мањом величанственошћу, али уједно и с кротошћу, с ништа мањом правдом, али правдом раствореном милошћу. Нежна размишљања Ане, Самуилове мајке која дира у срце, прослављају милосрдног Бога, Који је Ослонац слабог и Судија човечанства, које ће Христос обновити (в. 1 Цар. 2). У време несрећа, које се дешавају за време цара Јосије пророчица Огда је умела да покаже у Јехови Бога Који кажњава човека у његовим злочинима, али је милостив и помаже му у његовим несрећама.

Као и у народним невољама и надама, тако и у својим личним патњама и радостима жене су се чврсто сећале да постоји Провиђење, које испитује и милује, кажњава и спасава (1 Цар. 2, 5-8; Пс. 148, 12-13; Јоил. 2, 16). У друштвеним несрећама оне су преклињале милосрђе Божије и гласови њихових молитава су прелазили у вапаје (Јез. 32, 16). У народним светковинама оне су приносиле благодарење Богу над војскама, Господу Саваоту и својим нежним гласовима изражавале су сву опијеност победама народних вођа над непријатељима народа Божијег (Суд. 11, 34; 1 Цар. 18, 6-7).

Међутим пророци су, а посебно Исаија, у својим надахнутим виђењима излазили ван тесних оквира националности: њихова мисао је обузимала цело човечанство. Кад они изговарајући будућу казну, која прети непријатељима Израиља, објављују истину, њихов поглед искри услед светог негодовања, њихов глас звучи као труба последњег суда. Али кад гледају пустошење оних којима казне прете овај муњевити поглед се облива сузама. Сви пророци сагласно странце чине грађанима новог Јерусалима у којем ће Господ управљати свим народима (Ис. 2; Јер. 31, 6; 50, 5).

Жена је делила ова гледишта. Али их је и сама изразила много пре него што су она постала пре свега предмет беседа пророка. Ана, Самуилова мајка је у својој песми јасно исказала да ће се једном сви народи земље сјединити у истој вери. Жена је јасно изражавала веру у бесмртност душе и у правду Божију. За њу није вечан Бог смрти, већ Бог живота. „Господ убија и оживљује,“ говорила је Самуилова мајка (1 Цар. 2, 6). „И да устане човјек да те гони и тражи душу твоју, душа ће господара мојега бити везана у свежњу живијех код Господа Бога твојега,“ (1 Цар. 25, 29 – М), говорила је Давиду Авигеја, некада жена тврдовратог Навала, а касније супруга царског пророка.

⁹⁹ Пре тога се само Аврам назива пророком у сну герарског цара, а и то не у директном смислу оруђа Божанског надахнућа, већ у смислу човека Божијег, чије молитве Бог услышује.

*б) Помоћ жене у оснивању богослужења
и њено учествовање у њему*

Стално и видљиво учествовање Јехове у животу јеврејског народа обавезивало га је да Му служи не само духовно, већ и спољашњим богослужењем. У патријархално време преци су могли да узносе Творцу поклоњење на узвишицама, у гају, гамо где би био постављен жртвеник. Али, кад се Аврамово племе развило, мноштво свештених гајева је често за њега постајало извор служења идолима. Од тада је богослужење посвећено само Богу требало да се одвија на једном месту и да постане савез који повезује, религиозни и политички центар целог племена Израиља.

Пре него што су Јевреји могли да се утврде у Обећаној земљи и да посвете Господу стални храм Мојсије је окупио сва племена Израиља око покретног светилишта. Ово светилиште, познато под називом скиније, послужило је као узор за каснију изградњу храма у Јерусалиму. За време лутања Израиљаца Аравијском пустињом, кад су застајали да се одморе, скинија је стављана испред народа. Овом храму су жене посвећивале свој труд и богатство. Својим рукама су преле вуну, лан, козју длаку за покривала и завесе (2 Мојс. 35, 25-26). Бакрени лавор за прање направљен је од женских округлих огледала с ручицама чије су се занимљиве шаре у земљи фараона сачувале и до данас (2 Мојс. 38, 8). Различити предмети, потребни приликом богослужења, делимично су своје порекло доводили женским украсима. Кћери Израиља су Јехови жртвовале украсе, које су изнеле из куће ропства и који су без сумње, носили одраз египатске уметности (2 Мојс. 35, 22; 12, 35).

Пред гомилом злата и драгоцености које су за светилиште донеле кћери Израиља законодавац је морао да заустави племениту ревност ових жена (2 Мојс. 36, 5-6), које су лишавалујући се својих најдрагоценијих украса можда често за храм Јехове давале чак и материјалне успомене са својих брачних свечаности – највећег тренутка у животу жене.¹⁰⁰ Оне су се још сећале да је сасвим недавно, овде, за време одмора код Синаја, њихов накит служио за изливање златног телета. Нису ли сматрале садашње приношење на служење истинском Богу испуљењем своје кривице?..

Патријарси су подизали жртвенике у част Адонаја (Господа) на неодређеним местима и узносили су Му поклоњење у свако време. Међутим, с утврђивањем централног светилишта Јехова је одредио одређено време кад је деца Израиља, сједињена вером, требало да се окупљају ради богослужења.

Декалог освећује само један обредни богослужбени закон: то је поштовање суботе.¹⁰¹ Пошто је била симбол завршетка стварања, субота је представљала починак Господа кад је васељена која је створена по Његовој речи изашла из хаотичног стања; субота је на тај начин подсећала Јевреје окружене паганским народима на догму Врховног Бића Које се разликује од Своје творевине. Поштовање суботе је имало и други циљ, морални: олакшање раднику, робу или чак и домаћој животињи који су овог дана могли да обнове своје снаге одмором после убиствене исцрпљености њиховим целодневним непрекидним радом. „Сећај се суботе да би је светковао. Шест дана ради и обављај све послове своје: а дан седми је субота Јехове, Бога твог: не ради ништа ни ти, ни син твој, ни кћи твоја, ни слуга твој, ни слушкиња твоја, ни стока твоја, ни дошљак који је у обитавалиштима твојим.“ Ове речи је сав јеврејски народ чуо из уста Самог Господа кад је дрхтећи стајао код Синаја.

¹⁰⁰ Јеврејске жене су волеле украсе. То видимо још код Ревеке. Украси и накит су били обавезни поклони, које су младожење давале младима. Можда су за многе жене ове поклоњене ствари биле једини иметак. Треба да схватимо и оценимо религиозну ревност јеврејских жена у овом делу уређивања Јеховиног храма.

¹⁰¹ Поштовање суботе је међу Јеврејима било познато и раније (2 Мојс. 16, 23, 26); при Синају је било само потврђено.

Кад се се Израилјци утврдили у Обећаној земљи, различита колена народа Божијег требало је да се окупе код централног светилишта, посебно три пута годишње: на празник *Пасхе*, *Педесетнице* и *Сеница*. Путовање на ова три празника није представљало женину обавезу: једне нису могле да издрже тешкоћу три путовања сваке године, посебно из најудаљенијих места од светилишта; друге су могле код куће да задржавају њихове обавезе домаћице или мајке породице. Господ је код Себе обавезно сазивао само мушко становништво (2 Мојс. 23, 17; 34, 23; 5 Мојс. 16, 16); али је Он дозвољавао женама, за које је то било могуће, да у току народних празника прате своје очеве и супруге. На ове свечаности су се позивали чак и удовице и слуге, у сећање на време кад су Јевреји, одбачени, без радости и утехе јели хлеб туђинаца (5 Мојс. 16, 11-14).

Радосном сећању на ослобођење од египатског ропства био је посвећен најсвечанији празник: *Пасха*. Женама је било дозвољено да дођу на овај празник који је Израилце подсећао на њихову последњу вечеру у кући ропства: они су јели пасхално јагње – симбол њиховог ослобођења – с горким травама – симболом њиховог журног одласка из Египта. Пасха се славила у пролеће, почињала је 14. дана месеца авива, месеца класја. У то време је у Палестини зрео јечам.

Шест недеља после жетве јечма почињала је жетва пшенице. У то време је била *Педесетница* – сећање на годишњицу објављивања закона на Синају. На овај празник су се на алтар приносила два хлеба од пшеничног брашна. Сједињујући овај обичај са сећањем на Синајски Закон, Мојсије је желео, чини се, да још једном научи Јевреје да материјални хлеб није човекова једина храна и да је закон Божји истинска храна душе.

Започињући религиозним празницима жетве су се завршавале најрадоснијом свечаношћу: празником *Сеница* или шатора. Петнаестог дана суботњег месеца (нашег септембра), у време кад је пшеница већ била сакупљена у житнице, грожђе је било у пивницама, мушкарце и жене су остављали своја обиталишта; на улицама, на терасама кућа прављене су колибе од лишћа маслина, мирте и палме (Неем. 8, 15-16). У сећање на боравак у шаторима у пустињи Јевреји је требало да проведу седам дана у овим прохладним и лаким просторијама. У години суботе празник Сеница је имао важнији карактер: окупљеном народу се читао Закон који је њиме руководио за време лутања по Аравијској пустињи и тражења своје отаџбине. Ове године су и жене биле дужне да иду до централног светилишта и да слушају Закон, да јачају у себи религиозна веровања и наде у своју моралну снагу (5 Мојс. 311, 10-13).

Јехова је освећујући жртве које се приносе сад примао једино и искључиво у централном светилишту. Он је дозволио мајци која је родила у радости да приноси као свепалењницу једногодишње јагње и да овој жртви поштовања дода још принос очишћења: младог голуба или грлицу (3 Мојс. 12, 6-8). Господ је захтевао да жена која се каје за нехотични грех пред Њим или пред својим ближњим приносећи жртву за овај грех или преступ, сједини с тим исповест и исправљање своје збалуде (4 Мојс. 5, 5-9; 15, 22-29). Господ је примао прво тесто које је месила домаћица куће (4 Мојс. 15, 18-21); била Му је пријатна жртва коју су Му као обећање приносиле девице, супруге или мајке. У тренутку нехотичног страха или ватрене наде жена се често клела да ће Јехови дати или све своје богатство, или саму себе, или чак свог сина, ако је несрећа мимоиђе и ако је посети срећа. Ако су отац или супруг сазнавали за ову заклетву и нису изрицали своје неодобравање, женина заклетва је важила; у супротном случају није имала значаја (4 Мојс. 30, 4-17). Господ је услишио молитву Своје слушкиње и она је не желећи да се одрекне свог завета приносила Јехови све своје богатство или је после поштовања уздржања назорејства приносила на олтар свепалења чак и своју косу (4 Мојс. 6, 13-20)¹⁰², која се у сва времена сматрала најлепшим украсом жене, или је још ревноснија, попут Самуилове мајке, посвећивала Господу свог сина који је био њена дика и срећа њеног материнства.

¹⁰² И сва глава опште објашњава суштину назорејских завета.

Објављивање Закона, уређење скиније, одређивање празника и жртава претпостављало је посебну категорију људи који би били задужени да чувају света предања, да помажу народу да их схвати, да обављају друштвено богослужење у скинији и да приносе жртве на олтару: свепаленицу, за грех и злочин, и жртве мира – све оне жртве које је требало да постоје док није била принета велика Крсна Жртва. Деца једног од Јаковљевих синова, Левија, била су посвећена за служење скинији, и у овом колену је породица Мојсијевог брата, Арона, добила највише право свештенства. Левијине кћери нису учествовале у религиозној мисији својих отаца и супруга. Уосталом, жене су служиле на капији скиније (2 Мојс. 38, 8)¹⁰³ и могле су да остану при њој, као и касније при храму посвећујући време молитвама и посту; тако у храму срећемо Ану пророчицу и знамо по предању за Пресвету Богомајку. Жене из Аронове породице и његовог рода имале су само привилегију да могу да једу ребра и бут животиња, које су Израилци приносили на жртву мира. Удавши се за мушкарца који није био из свештеничког рода, кћерка свештеника је губила ово право; али ако је била удовица или одбачена добијала га је поново, ако се немајући деце враћала свом оцу (3 Мојс. 10, 14; 22, 12-13; 4 Мојс. 18, 11). Међутим, жене из свештеничког рода су више од других могле да чувају своју част. Обешчашћена кћерка свештеника се спаљивала (3 Мојс. 21, 9). Никаква сумња није смела да падне на мајку свештеника; свештеник је могао да ступи у брак само с непорочном девицом или удовицом свештеника (3 Мојс. 21, 7; Јез. 44, 44). Првосвештеник је могао да ступи у брак само с девицом: од ње се није тражило ни богатство, ни положај, од ње се захтевао само чедан печат девствености (3 Мојс. 21, 13-14). Левијино колена код Јевреја није било налик на колена жречева, потпуно затворених касти Египта или Индије: жене из Левијиног колена могле су слободно да се удају за мушкарце из других колена, исто као што су мушкарци из Левијиног колена могли да се жене кћерима из других колена.

Кад је касније скинију заменио јерусалимски храм жене су такође могле да учествују у богослужењу. У време пророка у току празника суботе и младог месеца жене су ишле на религиозна и друштвена сабрања која су бивала код пророка, где су богонадахнути проповедници објашњавали закон и у име Јехове решавали судбину народа (4 Цар. 4, 23). Жене су такође ишле у Јерусалим из далека кад су три годишња свечана празника призивала верне у централно светилиште (Лк. 2).

II Девица и брак

У четрдесетој години лутања Јевреја по пустињи и последњој години Мојсијевог живота Господ је заповедио да се Његов народ попише, раширивши шаторе на моавитским заравнима, у близини Јордана, недалеко од Јерихона. Испред Обећане земље, која је била богата млеком, медом и вином стајала је сад нова генерација која је или изашла из Египта у детињству или се родила у пустињи Аравије. Она је била слободна од директних одраза египатског ропства: једва знајући за невоље прошлости, она је у потпуности могла да живи радостима будућности. Оних који су патили у ропству и нису могли да подносе патње ради слободе више није било: њихова тела су сахрањена у песку пустиње.

Мојсије, првосвештеник Јелеазар и старешине колена налазили су се на дверима скиније, окружени свим сабрањем Израилља. Пред ову важну судницу стаје пет младих девојака. То су биле: Мала, Нуја, Егла, Мелха и Терса, кћери Салпада из Манасијиног колена. „Отац наш,“ говориле су Мојсију, „умрије у пустињи, али не бјеше у друштву с онима који се побунише на Господа у буни Корејевој, него умрије од гријеха својега, а не остави синова. Зашто да се истријеби име оца нашега из породице његове зато што није имао сина? Дај нам нашљедство међу браћом оца нашега“ (4 Мојс. 27, 3-4).

¹⁰³ Заправо, огледала жена које су *служиле* на капији скиније била су употребљена за изливање бакреног умиваоника.

Ватрено поштовање сећања на оца придавало је дирљиве и величанствене црте молби ових сиротица, које су у свести својих личности црпеле силу и наду достојну да одрже наслеђе свог племена и своје породице. Мојсије их је схватио, њихова молба је била дата на суд Божји. „Право говоре кћери Салпадове,“ рекао је Господ Мојсију, „подај им право да имају наслеђство међу браћом оца својега <...> а синовима Израилевијем кажи и реци: кад ко умре а нема сина, онда пренесите наслеђство његово на кћер његову“ (4 Мојс. 27, 7-8).

Ова одлука је узнемирила старешине породице Галада Салпадовог; они су изложили Мојсију штету која може да се деси за Манасијино колена ако се наследнице Салпада удају за чланове других колена и указали су на замршеност која може да се деси услед тога приликом поделе парцела које су одређене за дванаест градова Израилевог стабла. Именом Господа Мојсије је одлучио да је свака кћерка-наследница дужна да се уда за онога „ко се свиди очима њеним“ али обавезно у колену свог оца. И кћерке Салпада су се удале за своју браћу од стричева (4 Мојс. 36).

Кад је освојена Хананска земља и кад је свако колена по жребу добило своју парцелу кћери Салпадове су опет дошле пред народни скуп који је некада примио њихову молбу. Мојсија више није било; његово место је заузимао Исус Навин. Младе жене су захтевале да се испуни обећање које им је Јехова дао док су још биле девице. Била им је дата парцела на шумским обронцима Кармила где је живео западни део Манасијиног колена (Нав. 17, 4-6).

Смели захтев ових пет сиротица, важност коју је њиховој тужби придао Мојсије, сматрајући да је чак потребно да се њихова ствар преда на суд Јехове, на крају, одлука Господа у њихову корист јесу особености које у кћерима Израилја указују на висок степен моралног васпитања, значајан део слободе коју је она уживала у својим дејствима, а што је главно – на снисходљиво поштовање које је девица изазивала у мушком роду. У ствари, осећање снисходљивог поштвања које је у Јеврејину изазивала млада девица било је тако дубоко да пророк, кад жели да опише своју отаџбину као слободну и поштовану он је поистовећује с особинама девојке: „Опет ћу те сазидати,“ говори Господ Израилју устима пророка, „и бићеш сазидана, дјевојко Израилева, опет ћеш се веселити бубњима својим, и излазићеш са збором играчким“ (Јер. 31, 4).

Јеврејска девица је с мајчиним млеком (Дан. 13, 3) упијала сок који је у њеној души развијао семе истине, које Бог усађује у сваку душу приликом њеног стварања. У детињству и младости она је васпитавана на причама о догађајима који су указивали на учествовање Јехове у животу изабраног народа. Ове приче, надахнуте оним дословно библијским колоритом који оставља тако чаробан утисак и на нас који се налазимо на раздаљини од преко две хиљаде година, пламеним цртама је одражавао у њеном срцу слику Вечне Лепоте и правила морала и учио ју је да примењује идеал, који је одатле изнедрила, на своје понашање. У свечаностима своје отаџбине девице су се училе да прослављају Јеховина добротинства.

Кад је пастирски живот Израилјаца замењен седелачким животом, променио се и живот девице. У време патријараха девица са стадима свог оца проводи време на ливадама и жури ка потоцима. Истина, и сад видимо како захвата воду из извора (1 Цар. 9, 11), игра на улицама Јерусалима (Зах. 8, 5), весели се играјући близу винограда Силома (Суд. 21, 21). Али сад живи у дому израилског града, навикава се на седелачки и кућни живот.

У време патријараха, као што смо видели, глава породице је имао право живота и смрти над својом децом. Сад је дело кривичног суда припадало народној судници (5 Мојс. 21, 18-21). Родитељи су имали право да кажњавају своју децу, али да их осуде на смрт могле су само старешине народа. Остајало је једно сурово право оца над својом кћерком – он је могао да је прода у ропство још у детињству. Али с неким посебним осећањем нежности законодавац се труди да заштити мир и част девице која је постала невољна робиња: кад порасте она мора постати супруга свог господара и домаћица куће; а ако није тако, била је потпуно слободна, напуштала је кућу свог господара (2 Мојс. 21, 7-9).

Мојсије је гајио поштовање и самилост и према заробљеној девици пошто је припадала племенима која нису осуђена на потпуно истребљење.¹⁰⁴ Ако су младост и лепота заробљенице дирала срце Израилца он је могао да је узме у своје обитавалиште; али није смео одмах да јој да титулу супруге. Заробљеници се дозвољавало да унапред оплакује своју прошлост: месец дана она је, сиротица, одбацивши украсе, оплакивала своју отаџбину, оца и мајку. Тек после тога љубав супруга је могла да ублажи горко сећање на њену породицу (5 Мојс. 21, 11-13).

Брачни живот као и у време патријараха био је народна и уједно религиозна обавеза. Срамота је покривала оне који нису имали децу. Јавна осуда је падала на оне који су скрнавили чистоту племена народа Божијег браковима са странкињама. Јеврејски народ који се управо рађао, природно, љубоморно се трудио да заштити и подржи особеност свог племена, избегавајући мешање са странцима.

Заједно с чистотом свог племена Јевреји су се трудили да одрже и чистоту религиозних веровања, које им је Јехова поверио. Видели су да су синови Божји упропастили себе тиме што су ступали у брак с кћерима проклетог племена (1 Мојс. 6). Домаћа предања су подсећала Израилце на ужас који су патријарсима доносили бракови њихове деце с кћеркама староседелаца међу којима су живели и туга коју су осећали кад су њихова деца уводила у њихове шаторе Хананејке.¹⁰⁵ Видимо да сам законодавац повија своје високо чело пред срамотом противнародног супружништва: његов брак с Етиопљанком, који Господ није осудио безусловно, ипак је послужио као извор незадовољстава у његовој сопственој породици (4 Мојс. 12). Тежња Јевреја, њихове националне и религиозне идеје, њихове успомене – све је подизало зид поделе између њих и народа који су их окруживали.

Уосталом, Јевреји су могли да примају у своју средину странце који нису припадали хананејским племенима, Амонићанима и Моавићанима. Идумејци, ова деца пустиње, у чијим венама је текла племенита крв Аврама и Исава, и Египћани, који су Јеврејима пружили гостопримство у својој земљи, примајући религију Јевреја, стицали су право да се жене кћерима Израилца; и у трећој генерацији деца, која су се рађала у овим браковима уживала су сва права синова народа Божијег (5 Мојс. 23, 3-8).¹⁰⁶

Кад је изабрани народ био представљен једној арамејској породици од које је водио своје порекло, патријарси су принудно тражили себи жене у свом роду, зато што су само Арамејке сматрале достојним свог савеза и мисије коју им је Господ поверио. Тако видимо Аврама у браку са својом блиском рођаком, Јакова – с два сестрама од ујака. Али бракови у крвном сродству дозвољавали су се само док чланови породице Јакова нису размножили до те мере да међу њима није остало другог сродства осим сродства самог народа. Мојсије је строго забранио бракове људи у крвном сродству. Чак и за бракове који су се због нужности дозвољавали у патријархалном периоду Мојсијев закон је претио смрћу. Инцести с мајком, с очевом женом, с кћерком оца или мајке, која се родила у кући или ван куће, с кћерком сина или кћери, са сестром оца или мајке, са женом сина, са женом брата, са сестром жене за живота сматрало се ужасним злочином за који је Господ устима пророка претио најстрашњим несрећама: „Ја ћу те расијати по народима и разасути по земљама, и истријебићу нечистоту твоју из тебе“ (Јез. 22, 15).

¹⁰⁴ На коначно истребљење су били осуђени народи који су заузимали сам центар Хананске земље, као што су: Хетејци, Аморејци, Хананејци, Ферезејци, Јевеји и Јевусеји (5 Мојс. 20, 17).

¹⁰⁵ Историја Аврама и слање слуге у Месопотамију по супругу свог сина, туга коју су Јакову и Ревеки причиниле Хананејке-жене Исава – све је то за Јевреје било веома значајно и поучно.

¹⁰⁶ Уосталом, закон је био строг само у односу на удају Јеврејки за странце, али Јевреји су као изузетак могли да се жене, на пример, чак и Моавићанкама: Рута, која се удала за Јеврејина, била је Моавићанка. Строгост закона који је забрањивао брачне савезе са странцима, појачавала се у зависности од политичких околности народа Божијег; тако су на пример после вавилонског ропства Јездра и Немија приморали Јудејце да истерају из својих кућа иностране жене, чак и њихову децу (1 Јездр. 10; 2 Јездр. 9).

Узрок због којег је Господ забрањивао бракове у крвном сродству састојао се у томе што између везаности сродности и везаности брака лежи дубока разлика и мешање ове две везаности не може да се деси без озбиљног потреса једне или друге. Отуда је у човеку природно стремљење да се област рођачких везаности обележи границом иза које једино може постојати потпуно законита брачна везаност. Указујући на ово стремљење у човеку Господ је осим тога хтео да подигне породични живот Свог народа изнад нивоа свих народа који га окружују, који су скрнавили и упропашћивали себе инцестним браковима. „Немојте чинити,“ говорио је Господ Свој народу преко Мојсија, „што се чини у земљи Мисирској, у којој сте живјели, нити чините што се чини у земљи Хананској, у коју вас водим, и по уредбама њиховијем немојте живјети <...> Немојте се скврнити ниједном овом стварју; јер су се свијем тим стварима оскрвнили народи које ћу одагнати испред вас“ (3 Мојс. 18, 3, 24).¹⁰⁷

Брачни обреди и обичаји које смо видели у патријархалном периоду, важе и данас; само сад можемо да их представимо детаљније и с већим поделама. Јеврејски обичаји који претходе браку, исто као и церемоније које прате сам брак, у многим су заједничке за Јевреје и друге источне народе; у њима ће се наћи нешто што је уобичајено чак и за нас, Русе.

Пре свега, избор младе није вршио сам младожења, већ његови рођаци или пријатељ куће који је ради тога био послат. Видели смо да је Аврам слао свог друга Јелеазара да тражи невесту за Исака; Агара бира жену за свог сина Измаила; Исак заповеда Јакову да себи жену изабере у Месопотамији, у кући свог ујака Лавана; Јуда бира жену за свог сина Ира (1 Мојс. 21, 21; 28, 2; 38, 6). Из тога уосталом, не следи да уређујући тако важну ствар људи нису обраћали пажњу на жељу младожење; напротив, родитељи су чинили брачне понуде на инсистирање својих синова, као што то видимо на примеру Сихема који је свог оца молио да узме за њега жену Дину, кћер Јакова и на примеру Сампсона који је молио свог оца и мајку да га ожене једном женом (1 Мојс. 34, 4-8; Суд. 14, 1-10). Али, брак, који је био закључен против воље родитеља био је у супротности с обичајима и као што видимо на примеру Исава постајао је за њих извор туге (1 Мојс. 24, 35; 27, 46). Уопште просидба се одвијала на иницијативу младожењине породице; али понекад, нарочито у случају разлике у положају, чинило се потпуно обрнуто: отац је нудио младу младожењи; тако је Јотор понудио своју кћер Мојсију, Халев Готонилу и Саул Давиду (2 Мојс. 2, 21; Нав. 15, 17; 1 Цар. 18, 17, 21). Пристанак девојке је ретко тражен, али је и ту он, чини се, зависио од претходног пристанка њеног оца и старије браће (1 Мојс. 24, 51-58; 34, 11).

После избора младе следила је *веридба*, која није била само међусобно обећање, већ и формална обавеза коју је закључивао, с једне стране друг или законити представник у име младожење, а с друге – младици рођаци; она се потврђивала заклетвама и пратила поклонима упућеним младој. У причи о склапању Исаковог брака видели смо да Јелеазар, да би заслужио благонаклоност Ревеке претходно поклања златан прстен и две златне наруквице; затим, поразговаравши с родитељима и добивши њихов формалан пристанак, он младој доноси већ формалне и вредније поклоне који се састоје од златних и сребрних посуда и одеће; притом мање вредне поклоне даје младици мајци и браћи (1 Мојс. 24, 22, 53). Сихем желећи да се ожени Јаковљевом кћерком, Дином, каже: „Иштите колико год хоћете уздарја и дара, ја ћу дати“ (1 Мојс. 34, 12), односно уздарје младој и дарове рођацима. Претпоставља се да је уздарје просто цена која се плаћала оцу за продају његове кћери. Заиста, у неким земљама Истока постојао је и данас преовладава обичај да отац продаје своју кћерку мужу; али то се не може применити на слободне жене Јевреја. Кћерке Лавана се с негодовањем жале да је њихов отац поступио с њима као *туђима* (1 Мојс. 31, 15) продавши их у руке Јакову за његову службу; у Мојсијевом закону право оца да прода своју кћерку ограничава се само њеном продајом у ропство у случају

¹⁰⁷ То Господ говори управо о египатским и хананским браковима инцеста.

осиромашења (2 Мојс. 21, 7), после чега је могла да постане жена свог господара само по његовој слободној вољи и љубави; Давид се жали Сауловом сину на то да његов отац није испунио брачни уговор следећим речима: „Дај ми жену моју Михалу, коју испросих (која је била верена са мном) за сто окрајака филистејских“ (2 Цар. 3, 14 – М). Давид каже: *верена*, а не купљена. Дакле, уздарје које се давало за младу или младој није било ништа друго до обезбеђење у случају њеног удовиштва. Несумњиво да је уздарје било сразмерно с положајем младе и сиромаша зато није могао да рачуна да ће се оженити кћерком богатих родитеља. Кад Саулове слуге по тајном налогу самог цара саветују Давиду да моли за руку царске кћери он им одговара: „Мислите ли да је лако бити зет царев? Та ја сам сиромаш и мали човјек“ (1 Царств. 18, 23 – М). Уосталом, богат отац је сам даривао своју кћерку захтевајући за то од младожење неки јуначки подвиг. То је познато из примера Давида, који се оженио Сауловом кћерком; то видимо још раније на примеру Готонила, који се оженио Ахсом, Халевом кћерком. Овај је објавио да ће удати своју кћер за онога ко освоји хананејски град Давир. То је учинио његов рођак Готонило. Халев му је, удавши за њега кћерку, поклатио земљу, али на овом имању је недостајало оно што се посебно цени на Истоку: вода. Млади пар је имао намеру да напусти Халева како би живео као засебна породица: Ахса је почела да наговара Готонила да измоли од њеног оца поља чије свеже зеленило би квасило извор. Ахса је већ седела на магарцу којим је желела да иде на своја безводна имања. Одједном Халевова кћерка скаче с магарца с речима: „Дај ми дар; кад си ми дао суше земље, дај ми и извора воденијех“ (Суд. 1, 13-15 – М).¹⁰⁸ Халев је испунио њену молбу.

Обавезе у новом смислу речи, односно писани документ којим би уздарје било осигурано за жену као њена својина и обезбеђење не налазимо до времена после вавилонског ропства. Први пут се овај документ помиње у причи о Товиту где Рагуило, удајући своју кћерку Сару за Товију, Товитовог сина, осигурава за њу пола свог имања писаним и запечаћеним актом (Тов. 7, 14; 8, 21). Уосталом, ово није било уздарје које се даје од стране младожење, већ мираз. То да се уздарје се састојало од извесне суме новца знамо из Библије (2 Мојс. 22, 17; 2 Мојс. 22, 29). Уздарје није било сразмерно стању брачних страна, већ положају младе; износ је био већи ако је млада била девица – и мањи ако је била удовица или разведена жена; износ је био већи кад је млада била чувена по лепоти.

Међу веридбом и браком могло је да прође различито време: у патријархална времена, као што смо видели, пролазило је неколико дана (1 Мојс. 24, 55), а касније је временски период био једнак целој години за девице или месец дана за удовице. У овом временском периоду изабрана млада је живела у својој породици и општење између ње и будућег мужа могло је да се одвија само посредством *друга младожење* (Јн. 3, 29) који је за то био изабран. На младу се сад гледало као на праву жену будућег супруга зато што је по јудејском закону веридба имала исту снагу као брак; зато се неверство младе кажњавало смрћу (5 Мојс. 23, 23-24), исто као и неверство жене; уосталом, младожења је у том случају могао да се одрекне младе (Мт. 1, 19), давши јој разводно писмо, ако није желео да је подвргне смртној казни. Веридба није била важећа само у случају кад је млада на то била принуђена претњама или окрутностима. Ништа није реметило тихи живот веренице у родитељској кући: због дирљивог опреза Мојсијев закон ослобађа војне службе и вереника који чека срећу и младог супруга који се њом наслађује (5 Мојс. 20, 7; 24, 5).

За склапање самог брака били су одређени посебни дани у недељи: четврти дан у недељи је био одређен за брак девојака и пети за брак удовица. Библија не одређује тачно религиозни акт брака, али се може мислити да га је чинила она међусобна заклетва која се понекад изговарала приликом веридбе, а понекад приликом самог брака, зато се и сам

¹⁰⁸ Опис овог догађаја у Библији је врло сажет и треба се замислити о његовим речима да би се стекла потпуна слика ове породичне чињенице.

брак у Писму назива *заветом, заветом младости, заветом Божјим* (Јез. 16, 8; Мал. 2, 14; Прич. 2, 17). – истим оним великим именом којим се означавао савез Господа с Његовим народом; исти овај религиозни акт треба видети у благослову који су младенцима давали родитељи; рођаци и старешине (1 Мојс. 24, 60; Рут. 4, 11-12; Тов. 7, 13).

Празнична церемонија брака се састојала у испраћају веренице из куће њеног оца у кућу вереника или његовог оца. Вереница, која се пре тога окупала у парном купатилу¹⁰⁹, на дан самог брака, намазана уљем и намирисана драгоценим мирисима, окружена својим рођацима и другарицама, облачи се у белу одећу везену златом (Јез. 16, 3; Песм. 3, 6; Откр. 19, 8; Пс. 44, 14-15); двострука туника, опасана неколико пута широким појасом (Јер. 2, 32), истичући стас и живу лепоту младе, падала је на њене ноге, обувене у сандале од танке коже (Јез. 16, 10); дугачко лако покривало чији набори таласасто падају заклањало је њено лице и целу фигуру, служећи као симбол њене покорности мужу (1 Мојс. 24, 65; 38, 14-15; 1 Кор. 11, 10); нарукнице обавијају надланице руку, око врата се вије огрлица, нос је украшен прстеном, а уши – минђушама (Јез. 16, 11-12); на њеној расплетеној¹¹⁰ таласастој коси блиста златна круна – главни украс младе по којем се назива *крунисаном*.

Сунце је на заласку. Чује се бука гласова и инструмената. Уз светлост бакљи које носи свита, младожења се, у пратњи пријатеља, приближава младиној кући; претходе му музичари и појци (Јер. 25, 10; Суд. 14, 11; 1 Мак. 9, 39; Мт. 9, 15); на младожењи је најлепша одећа; на његовој глави је брачна чалма, овенчана круном (Ис. 61, 10; Песм. 2, 11). Младожења улази у кућу младе која са својим другарицама нестрпљиво очекује његов долазак (Мт. 25, 6): младожења *узима* (4 Мојс. 12, 1; 1 Пар. 2, 21)¹¹¹ младу приликом свечаних израза веселја (Пс. 44, 15). Од сада је то млади брачни пар. У пратњи својих рођака, пријатеља и другарица младенци крећу у брачну кућу младожење с веселом свитом носача бакљи, музичара и појаца (Откр. 18, 22-23); девице, младине другарице – дочекују младожењу и прате младенце са светиљкама у рукама без којих не могу бити примљене међу званице (Мт. 25); напољу се тискају знатижељни гледаоци процесације (Песм. 3, 11); пријатељи младожење и младине другарице певају брачну песму (Јер. 7, 34), прослављајући младу супругу.

У младожењиној кући младе је очекивао празник на који су се позивали сви пријатељи и комшије (1 Мојс. 29, 22; Мт. 22, 1-10; Лк. 14, 8; Јн. 2, 2). Домаћин куће је снабдевао своје госте одећом која доликује празнику (Мт. 22, 11). Празник је трајао седам, а понекад чак и четрнаест дана (Суд. 14, 12; Тов. 8, 19). Гости су се препуштали веселју, које је посебно омиљено на Истоку, тачније загонеткама (Суд. 14, 12), које увек садрже практичан смисао, исто као и другим забавама и разонодама. Сад је младожења улазио у директну везу са својом младом и *радост жениковог друга је била испуњена*, зато што је чуо како младенци разговарају (Јн. 3, 29): значи, дело које му је поверено, добро је свршено. У случају да је невеста била девица, гостима се делило печено класје – симбол плодности и среће које се призивало на девојку у њеном брачном животу. Младожења је у току целе године био слободан од војне обавезе и уопште од свих друштвених послова који би могли да га удаље од куће.

III Супруга

Кад је супруга у питању у Мојсијевом законодавству треба разликовате две стране: *суштинску*, дух законодавства и *случајну*, оно што је Мојсије трпео или допуштао међу Јеврејима „због тврдовратости“ (Мт. 19, 8) њихове, као што је Спаситељ рекао. Хришћанство је наследило и развило другу страну; по другој ислам, који је толико

¹⁰⁹ Први пут се ова церемонија помиње у Рут. 3, 3.

¹¹⁰ Расплетена коса је била привлигија девица на дан брака.

¹¹¹ Јеврејски израз *узети* жену даје повод да се мисли да се суштина брачне церемоније састојала у *узимању* младе.

понирио жену и супругу међу народима Истока може да се хвали тиме што служио као настављач и усавршитељ, наравно, не Мојсијевог закона, већ искључиво онога што је Мојсијев закон само допуштао, што је толерисао.

Преносећи казивање о нашим првим прародитељима, велики пророк Божји у савезу мужа и жене види јединство две половине у једно биће (1 Мојс. 2, 24). Дакле, по Мојсијевом мишљењу, жена је за мужа други *он сам*, то је неодвојиви део његовог сопственог живота и бића. Раскид брачног савеза у том случају Мојсију је морао изгледати као самоубиство зато што је муж, одбацујући своју сапутницу, уништавао самим тим део свог живота, онај део којем је можда дао све најбоље у својој души, своје поверење и своју љубав; он је цепао сопствено биће. Господ наш Исус Христос је говорио против развода који су се неограничено допуштали за време Његовог земаљског живота: *Испочетка није било тако* (Мт. 19, 8). На почетку је била одређена управо нераскидивост брачног савеза. Мудри писци и пророци су посвећивали своју превасходну пажњу заштити и одржавању слоге и хармоније између две половине, које су се кроз брак сјединиле у једно биће. Жена, по њиховом учењу, не сме да оптерећује мужа својом превлашћу; муж не сме да узнемирава жену својом љубомором (Сир. 9, 1-2); поверење супруга треба да штити и подржава слободу супруге. Постоји нешто у највишој мери дирљиво у настојањима с којима мудри пророци саветују супруга да штити своју супругу и да се брине за њену срећу – срећу која је његова сопствена срећа: они се боје да глас клеветника или опасна лепота туђе жене не удаље супруга од његове супруге (Проп. 9, 9; Сир. 7, 21; 28, 18-19; Мих. 2, 9);¹¹² они подсећају мужа на његову некадашњу везаност за другарицу свег свог живота, сликају му „жену његове младости“ прелепу и пуну љубави, каква је била у први дан брака, грациозна као кошута племенитог хода и срна црних благих очију... *Благословен да је извор твој, и весели се женом младости своје; нека ти је као кошута мила и као срна љупка* (Прич. 5, 18-19).¹¹³

И ако сећање на срећу коју му је даровала супруга „његове младости“, није у стању да заустави неверног супруга, његова савест му говори да ће се Сам Бог осветити за напуштену супругу (Прич. 5, 20-23); неверан муж ће у самом свом злочину, у самој својој бесмисленој љубави према другој жени наћи своју казну, зато што је туђа жена замка, њено срце су мреже, а њене руке – окови (Проп. 7, 26). Пророк Малахија представља својим савременицима олтар, оквашен сузама одбачене супруге на којем Господ не жели да прима приносе кривог супруга; народ се жали на то да га Бог не чује и пита: „Зашто?“ пророк одговара, „зато што је Господ свједок између тебе и жене младости твоје, којој ти чиниш невјеру, а она ти је другарица и жена с којом си у вјери. Јер није ли учинио једно, ако и имаше још више духа? А зашто једно? Да тражи сјеме Божије; зато чувајте дух свој, и жени младости своје не чините невјере. Јер Господ Бог Израилев вели да мрзи на пуштање, јер тако покрива насиље плаштем својим, говори Господ над војскама; зато чувајте дух своје да не чините невјере“ (Мал. 2, 14-16).

Али, Мојсије је трпео разводе у породици Јевреја због њихове суровости, препуштајући Божанском Савршитељу закона да са временом уништи ово безакоње. Значајно је што у Мојсијевом Петокњижју нема правога озакоњења развода. Разводи се овде узимају као чињеница која је већ постојала, а и законодавац то не претвара у норму, већ допушта, и чини се, с болом у срцу, само његову случајну могућност желећи истовремено да предупреди ову могућност постављањем неколико услова: муж који се развео од своје жене није могао поново да је узме после њеног развода с другим мужем или после њеног удовиштва од другог мужа; могао је да је узме поново само у случају да је после развода још увек остала слободна (5 Мојс. 24, 1-4; Јер. 3, 1). Али, зато Мојсије

¹¹² По словенској Библији.

¹¹³ Срна (женка јелена) у Светом Писму служи као слика активности и брзине (2 Цар. 22, 34; Пс. 17, 34), женске скромности (Песм. 2, 7; 3, 5), незадрживог стремљења (Пс. 41, 7) и мајчинске везаности (Јер. 14, 5). Срна служи као пример бића које воли (Песм. 2, 9, 11, 17; 8, 14). Крупне очи срне које одишу благошћу посебно су се цениле на Истоку.

категорички забрањује развод у два случаја: човек који је саблазнио девицу морао је да се ожени њоме и ни у ком случају није могао од ње да се разведе; муж младе жене, уколико ју је оптужио за непоштење, а није то доказао, већ су напротив, њени рођаци доказали супротно, морао је да плати казну оцу своје жене и више никада није могао да се разведе од ње (5 Мојс. 22, 13-20 и 23).

По Мојсијевом закону супруга, која је нарушила верност свом мужу подвргавана је смртној казни (3 Мојс. 20, 10). Ако је муж само сумњао да му је жена неверна, али није то знао са сигурношћу, ствар се предавала на суд Божји, и Сам Бог је откривао кривицу или невиност жене на коју је пала сумња (4 Мојс. 5, 11-31).¹¹⁴ По јудејском предању муж је имао право да се разведе од своје жене ако је била неплодна десет година и ова жена је после развода стицала право над својим уздарјем.

За развод је било потребно *разводно писмо*, које је муж давао својој жени. Ово писмо је писао левит и потписивала су га двојица сведока. Брак се сматрао раскинутим кад је супруга добијала овај формални акт развода; жена је тада била слободна (5 Мојс. 24, 1-4; Јер. 3, 8).

Како у време патријарха, тако је и у периоду под законом међу Јеврејима многоженство било уобичајено. Исти узроци који су послужили за његово увођење тад, послужили су и за његово подржавање и сад: превелика жеља да човек постане родитељ, стремљење за ширењем и враћањем народа Божијег и жеља да се у сопственим потомцима види испуњење својих религиозних нада и веровања. Много деце се и сад сматра благословом Божјим и залогом јединства с Јеховом отаца у деци (5 Мојс. 7, 13-14). Уосталом, Мојсије ограничава овај обичај: он забрањује мушкарцу да се жени сестром своје жене за живота ове прве (3 Мојс. 18, 18), он даје једнака права свим женама мужа, који је ожењен многима, без обзира да ли су под брачни кров ушле као слободне или као робинје (2 Мојс. 21, 9-10); он забрањује да се млађем сину вољене жене даје предност у односу на најстаријег сина невољене жене (5 Мојс. 21, 16-17); будућег цара Израилља упозорава да не сме да се потчињава утицају харема, јер му прети опасност да изгуби осећај за правду (5 Мојс. 17, 17). У опису добре жене видимо једину супругу мужа, једину мајку породице, једину домаћицу куће, која ни с ким не дели ни љубав свог мужа, ни ауторитет у својој кући.¹¹⁵ Пророци описујући савез Господа с Његовим народом као слику савеза мужа и жене најсавршенију слику савеза налазе у верности једног мужа једној жени и једне жене једном мужу (Ис. 54; Јер. 2; 3; Ос. 1; 2; 3). Дакле, ако се по Мојсијевом закону и дозвољавало многоженство, идеал савршеног брака је увек била једнобрачност.

С оваквим гледањем најбољих људи на супругу као на животну другарицу, као на сапутницу која чини једно биће са својим мужем, при овом идеалу једнобрачности, који је својствен уму и осећањима свих оних који су живели духом закона, а не само словом, многоженство које је било уобичајено никад није могло да доведе јеврејску супругу до положаја у који ју је довео муслимански харем. Код Јевреја је супруга могла да долази у скинију непокривеног лица и нико се није саблажњавао ако су туђи мушкарци видели њено лице и ступали с њом у разговор (1 Цар. 1, 13); она је могла да долази сама на суд (4 Мојс. 27, 2; Нав. 17, 4), могла је чак да учествује у стварима од друштвеног значаја (2 Мојс. 15, 20; 1 Цар. 18, 7); по својој жељи она прима у кућу госте у одсуству свог мужа (Суд. 4, 18); у интересима своје породице долази и ступа у личне преговоре с мушкарцима са стране, чак и упркос жељи свог мужа (1 Цар. 25, 14 и уп.); она располаже својим дететом, понекад чак и без претходног договора са својим мужем (1 Цар. 25, 25; 2 Цар. 6, 20). Једном речју, у обичном животу јеврејска супруга је уживала скоро исто такву слободу коју супруга ужива у хришћанским друштвима.

¹¹⁴ У овој глави се описује цео обред овог суда Божијег.

¹¹⁵ Ово је посебно јасно у Прич. 21 и другим местима Прича и књиге Сирахове.

Видели смо жену патријарха као праву царицу шатора. Са заменом навика пастирског живота уређеним установама седелачког народа патријархални обичаји породице нису нестали, већ су се из шатора пренели у кућу. Али и у кући богаташа и у колиби сиромаша препознајемо исту јеврејску жену, супругу свог мужа и царицу свог обитавалишта.

Соломон и мудри син Сирахов доброј супрузи супротстављају супругу љубоморног и свадљивог карактера. Гнев није својствен женском полу (Сир. 10, 21),¹¹⁶ али никад није тако опасан и штетан као у жени. „Нађох да је грча од смрти жена којој је срце мрежа и пругло, којој су руке окови“ (Проп. 7, 26 – М). Супруга зле нарави мудро изгледа мрачна као кострет (Сир. 25, 19 – по словенској Библији); она га подсећа на утицај греха прве жене и пред њом он кличе: „Од жене је почео грех и кроз њу сви ми умиремо. Не дозволи води да отиче, нити злој жени да влада; ако она не ходи под руком твојом, одвоји је од тела твога“ (Сир. 25, 27-29 – С).

Мудар човек више воли осамљеност горње одаје, осамљеност пустиње, чак и друштво змаја и лава него друштво зле жене (Прич. 21, 9, 19; 25, 24; Сир. 25, 24). Запањујућа је супротност међу несрећама које навлачи на своју породицу лења и зла супруга, и међу добротинама која око себе шири вредна и милосрдна супруга. Прва је рушење, срамота куће, *околит и пешчани пут*, који приморава супруга да се клиза и да пада; то је *шкорпион*, који га пали отровним уједом, њен језик је *копље* које га пробада (Прич. 12, 4; 14, 1; Сир. 25, 11 и уп.; 25, 1 и уп.). Али зато ко нађе добру жену – она вреди много више од злата, бисера и свих блага земље; она чини славу свог мужа, она је градитељка његовог дома, она је његово богато наслеђе, његова радост, снага, светлост, продужетак година његовог живота, његова круна, дар којим је Господ наградио и благословио његове врлине (Сир. 7, 1; 24, 1-3, 20; Прич. 11, 16; 12, 4; 14, 1; 18, 22; 31, 10).

„Љупкост је пријеварна и љепота ташта; жена која се боји Господа, она заслужује похвалу. Подајте јој од плода руку њезинијех, и нека је хвале на вратима дјела њезина!“ (Прич. 31, 30-31).

На капији града, где се одржавао народни суд и где су се одвијали народни судови и доносиле се пресуде, утврђивала се слава о доброј жени, и отуда се њена слава преносила у све породице. Муж схвата и цени врлу жену; заједно са својим децом он с поштовањем устаје кад се она појављује; у пориву чуђења и љубави отац и деца кличу: *Многе кћери (жене) добро поступају, али ти си превазишла све њих!* (Прич. 28 и 29).

IV Мајка

Супруга је постала мајка. Нема ничег већег, нема ничег достојнијег поштовања за Јеврејина него што је мајчинска љубав. Познат је занимљив случај који је послужио као повод за славни Соломонов суд (3 Цар. 3, 16-28). У строгом законодавцу Јевреја човек не може да се не чуди нежном срцу човека који захтева да се мајка поштује чак и у бесловесној твари. Путнику који у листовима дрвета у близини пута у трави нађе гнездо, он наређује да се да слобода мајци ако човек већ жели да узме јаје, на којем је она седела, или птиће које је покривала својим крилима (5 Мојс. 22, 6-7). Мојсије такође забрањује да се истог дана убијају теле и јагње и њихова мајка и да се јаре кува у млеку своје мајке (3 Мојс. 22, 28; 2 Мојс. 23, 19; 34, 26; 5 Мојс. 14, 21).

Јеврејска мајка доји своје дете (2 Мојс. 2, 9; 1 Цар. 1, 22-24); она пази на прве кораке његовог живота и напослетку, даје му поновни живот васпитавајући у њему морални живот који је сама примила из чистог извора вере и љубави према вери и отаџбини. Строго васпитање Јевреја увек се ублажава нежним и племенитим утицајем мајке које га украшава као што жену украшава венац на глави и огрлица око врата: „Чувај, сине мој,

¹¹⁶ Цитирајући књигу Сираха стихове означавамо или по словенској Библији, или по преводу оца А.Сергијевског, зато што се бројеви не подударају.

заповијест оца својега, и не остављај науке матере своје. Привежи их себи на срце засвагда, и спучи их себи око грла. Куда год поћеш, водиће те; кад заспиш, чуваће те; кад се пробудиш, разговараће те“ (Прич. 6, 20-22).

„Не остављај науке матере своје. Јер ће бити вијенац од милина око главе твоје, и гривна на грлу твојом“ (Прич. 1, 8-9).

Јеврејске мајке су образовале грађане, јунаке, велике мислиоце и оне велике пророке, чијим беседама се и данас дивимо; умејући да буду праве мајке, оне су умеле да буду мајке мученика и да рађају своју децу за вечни живот. Мајка Макавејаца је умела да подржи отачку веру у свим својим синовима и да за њима умре мученичком смрћу.

Због овог двоструког рађања деце од стране мајке, односно телесног рођења и моралног васпитања Господ захтева од деце једнако поштовање према мајци и према оцу. *Поштуј оца својега и матер своју, као што ти је заповједио Господ Бог твој, да би се продужили дани твоји и да би ти добро било на земљи, коју ти даје Господ Бог твој!* (5 Мојс. 5, 16). На поштовању оца и мајке Господ на тај начин утемељује човеков дуг живот, срећу његове куће и земље. Син може да се нада мирној и угледној старости само у случају да негује и чува своје родитеље у позним годинама; само у случају синовског поштовања чувају се и настављају племенита предања породице и народа; без поштовања деце према родитељима распада се породица и тако се уништава основа друштвеног поретка.

Јеврејин чврсто верује да је мајка од Бога добила власт, коју има над својим сином (Сир. 3, 2). Чак и кад достигне зреле године и кад постане цар, син поштује своју мајку и слуша њен глас, који га задржава од обузетости страстима показује му пут ка моралном спокојству. Мама га вино, мама га опојна лепота туђе жене, мајка се гласно обраћа његовој савести: „Шта, сине мој, шта сине утробе моје, и шта, сине завјета мојих? Не дај пријепкости своје женама, ни путова својих онима што сатиру цареве. Није за цареве, Лемуило, није за цареве да пију вино, ни за кнезове да пију силовито пиће, да не би пијући заборавио уредбе, и измијенио правицу којему невољнику. Подајте силовито пиће ономе који хоће да пропадне, и вино онима који су тужна срца; Нека се напије и заборави своје сиромаштво, и да се више не сјећа своје муке. Отворај уста своја за нијемога, за ствар свијех намијењенијех смрти. Отворај уста своја, суди право, дај правицу невољноме и убогоме“ (Прич 31, 2-9).

И да би приморала свог сина-цара да се постиди празних идола којима се клања његова љубав, она му их не слика с одвратне стране, не открива му опасност која му прети: она се задовољава само описом идеала супруге, то је зачуђујући портрет добре жене, пред којим се нехотице заустављамо и који је могла да наслика само мајка пуна љубави. Добра жена је сунце које расејава мрак; млади цар види светлост и мрак порока је око њега расејан: он је спасен и Јевреји имају једног мудраца више.

„Ко ће наћи врсну жену? Јер вриједи више него бисер. Ослања се на њу срце мужа њезина <...> ради по вољи рукама својим <...> Устаје док је још ноћ, даје храну чељади својој и посао дјевојкама својим <...> Не гаси јој се ноћу жижак <...> Руку своју отвора сиромашу и пружа руке убогоме <...> Платно и скерлет одијело јој је <...> Одијело јој је крјепост и љепота, и осмијева се на вријеме које иде. Уста своја отвора мудро и на језику јој је наука блага. Пази на владање чељади своје, и хљеба у лијености не једе“ (Прич. 31, 10-27).

Никакав прекор није тако болно рањавао Јеврејина као прекор који се тицао његове мајке (1 Цар. 20, 30; Ис. 57, 3): ако је отац представљао част његове породице, његова мајка је представљала чистоту. У сећање на то да је мајка патила због болова рађања, син треба да поштује своју мајку у њеним немоћима, у њеној старости, чак и у случају њених моралних недостатака. Онај ко је непокоран, вређа своју мајку и презире је, ко је истерује из куће јесте *срамота и брука за човечанство*, он је *проклет од Бога* и можда чак и од своје мајке (Сир. 3, 16; 7, 29; 7, 29-30; Прич. 15, 20; 19, 26; 23, 22; 30, 17). *Проклет да је који би ружио оца својега или матер своју* (5 Мојс. 27, 16) *Благослов оца оснажује дом*

дечији, а клетва мајчина га руши из основа (Сир. 3, 9 – С). Ко у љутњи прокуне своју мајку или подигне на њу своју светогрдну руку, по Мојсијевом закону предаван је смрти (2 Мојс. 21, 5-17; 3 Мојс. 20, 9; Прич. 20, 20).

Пред законом мајка дели власт над децом коју над њима има отац. На примеру Ане, Самуилове мајке, видимо да она може да посвети свог сина на служење Богу, чак не тражећи за то претходну сагласност од оца (1 Цар. 1, 22-28). Мајка даје савете оцу у погледу женидбе сина (1 Мојс. 27, 46). Мојсије наређује да се син који је згрешио ако не послуша савете, па чак и казне родитеља изведе на суд пред старешине града, таквог сина је очекивало каменовање. Али, да би сведочанство оца добило закониту силу притом је било потребно сведочанство мајке (5 Мојс. 21, 18-21). То је милосђе мајке стављало поред строгости оца и давало је сину у другом и обавезном сведоку најватренијег заштитника: Мојсије је био свестан да ако је срце оца могло да принесе на жртву строгој дужности своје дете, мајка тешко да ће пристати на сличну строгост. И ако је мајка заслепљена гневом понекад могла да помогне свом супругу да изведе сина на градску капију пред судије које су биле спремне да му донесу смртну пресуду, у тренутку њеног изврешња отац је још и могао да каже: „Убијте!“ али је од мајке, Мојсије је то предвидео – требало очекивати само срдачан вапај за помоливање. Занимљиво: Библија нам не даје ниједан пример примене овог строгог закона.

Губитак мајке за сина је био предмет највеће туге. *Бијак сјетан*, каже псалмопојац, *и с обореном главом као онај који за матером жали* (Пс. 34, 14). Ова туга за мајком, је, наравно, одговарала оној највећој жалости љубави којом је са своје стране мајка оплакивала губитак свог детета. Управо ову жалост мајчинске љубави пророк описује кад каже: *Глас у Рами чу се, нарицање и плач велики; Рахиља плаче за дјецом својом, неће да се утјешу за дјецом својом, јер их нема* (Јер. 31, 15).

V Удовица

Удовица је код Јевреја била окружена најнежнијом бригом коју је захтевала сама несрећа њеног удовиштва. По јеврејском предању, жена је у свом удовишту стицала право над својим уздарјем за чије плаћање је одговарала сва својина покојног мужа, а да и не говоримо о томе да су све заповести о поштовању деце према мајци остајале у пуној знаји и за време њеног удовиштва. За удовицу је цело друштво постајало њена рођена породица и сваки члан друштва је морао да се брине о њој као о својој супрузи или мајци. „Сирочићима буди као отац,“ каже премудри Сирах, „а матери њиховој – као муж: и бићеш као син Свевишњега, и Он ће те волети више и од мајке твоје.“ (Сир. 4, 10-11 – С).

Јеврејин је сваке године приносио две десетине од свега што је стекао: *једну* је посвећивао Господу у скинији или храму (5 Мојс. 16, 16-17) *другу* је делимично користио сам долазећи на поклоњење Господу у скинију или храм (5 Мојс. 12, 5-7), а део је давао левитима (4 Мојс. 18, 21) округа у којем је живео (5 Мојс. 14, 27). Управо за ову другу десетину он је требало да сваке треће године на неком *јавном месту* свог обитавалишта направи празник, на који су се с левитима позивали сиромаси и удовице (5 Мојс. 14, 28-29).

Кад је домаћин жњео пшеницу, његов срп је требало да штеди класје које је расло на међи поља које је жњео; није смео да се враћа назад да пабирчи класје које је измакло његовом српу; кад је отресао маслине његова рука није смела да тражи међу гранама дрвета маслине које није стресао његов штап; кад је брао зрело грожђе није требало да прегледа грану за граном. Преостало класје, преостале маслине, преостали гроздови грожђа остављали су се удовици и сиромасу (3 Мојс. 19, 9-10; 5 Мојс. 24, 19-22). У корист удовица се у време Макавејаца издвајао део војног плена (2 Мак. 8, 20-30).

Јеврејин је био дужан да се заступа за удовицу, да се према њој односи потпуно праведно ако је њено дело било право (5 Мојс. 27, 19; Јер. 7, 6; 22, 3; Зах. 7, 10; Ис. 1, 17-24; 10, 1-2) – с милосрђем, и да не задржава у залог њену одећу, чак и ако није била у

праву (2 Мојс. 22, 25-27). Испуњење ових заповести Мојсије и пророци стављају изнад приношења жртава. Онај ко је варао удовицу и њен угњетач кршио је природни закон, који од нас захтева милост према слабом и човеку без ослонаца, као што је удовица, и таквог прекршитеља је чекала освета Божанске правде: Сам Господ, Сила слабог јесте Осветник за вређање удовице (Мал. 3, 5; Пс. 67, 6; 145, 9; Сир. 35, 15 – по словенској Библији). „Немојте цвијелити удовице и сироте. Ако ли коју цвијелиш у чем год, и повиче к Мени, чућу вику њезину, и запалиће се гњев Мој, и побићу вас мачем, па ће ваше жене бити удовице и ваша дјеца сироте“ (2 Мојс. 22, 22-24).

Понекад нечастивац који је вређа удовицу мисли у себи да Господ неће видети његову нечастивост и умирује се следећим речима: „Неће видјети Господ, и неће дознати Бог Јаковљев. – Оразумите се, прелуди људи! Будале!“ одговара таквим људима псалмопојац, „Кад ћете бити паметни! Који је створио уко, зар не чује? И Који је око начинио, зар не види? Зар неће обличити Који народе уразумљује, Који учи човјека да зна? Господ зна мисли људима како су ништаве.“ (Пс. 93, 6-11).

Млада удовица која је остала без деце морала је да продужи име свог мужа, као што је то било и за време патријарха. Брат покојника је морао да се ожени његовом удовицом, али само у случају да је живео у истом граду или месту (5 Мојс. 25, 5). Ако није желео да испуни ову заповест подвргавао се понижавајућој церемонији чији опис нам је сачувала књига Поновљених закона (5 Мојс. 25, 7-10). Ако покојник није имао брата обичај да настави његово име препушта ово право његовом најближем рођаку. Ако овај рођак није желео да искористи дато право он је такође требало да га се одрекне пред старешинама; уосталом овде ова церемонија није имала понижавајући карактер већ је значила просто одрицање од права које му припада.¹¹⁷ Ако је жена која је остала без деце била удовица или разведена жена брат њеног покојног мужа није морао да се сједини с њом браком.

¹¹⁷ Ово видимо у причи о Рут (Рут. 3, 10-13; 4, 1-12).